

Clara Asscher-Pinkhof

TIRTSÄ

Clara Asscher-Pinkhof

Tirtsa is het verhaal van een joods meisje dat opgroeit in een Kibboets in Israël. Haar leven verschilt sterk van dat in een gezin.

Al op jonge leeftijd moet Tirtsa meewerken met de volwassenen, leert zij verantwoordelijkheden te dragen en voor zichzelf op te komen en ontwikkelt ze zich tot een weerbare, zelfstandige vrouw. Maar ondanks alle weerbaarheid wordt zij geen individualiste en wenst ze haar leven te delen met iemand die alles voor haar betekent.

Tirtsa is een boeiend geschreven roman van blijvende waarde. De schrijfster, Clara Asscher-Pinkhof werd vooral bekend door haar ontroerende boek *Danseres zonder benen*.

TIR TSA

KOK VOORHOEVE

ISBN 90-297-1036-5

9 789029 710367

TIR TSA

CLARA ASSCHER-PINKHOF

TIR TSA

Met illustraties van Rie Kooyman

Zesde druk

KOK VOORHOEVE - KAMPEN

Zesde druk september 2000

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Asscher-Pinkhof, Clara

Tirtsa / Clara Asscher-Pinkhof ; met ill. van Rie Kooyman. - Kampen : Kok Voorhoeve. - Ill.

1e dr.: Bussum : Voorhoeve, 1952.

ISBN 90-297-1036-5 geb.

NUGI 300

Trefw.: romans ; oorspronkelijk.

© 1993 Uitgeverij Kok Voorhoeve - Kampen

Omslagontwerp Rob Lucas

Illustraties Rie Kooyman

ISBN 90 297 1036 5

NUGI 300

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

WAT IS EEN KIBBOETS?

Om Tirtsa en haar omgeving te begrijpen, moet de lezer eerst vertrouwd raken met het begrip „kibboets.” Héél kort samengevat is het te omschrijven als „nederzetting op gemeenschappelijke grondslag,” maar dat zegt niet genoeg.

Het Hebreeuwse woord „kibboets” is, zoals bijna alle woorden in de Hebreeuwse taal, van een werkwoord afgeleid. Het werkwoord „kabbéts” betekent „verzamelen.” De chawériem (leden) van een kibboets verzamelen, verenigen zich om, door samenvoeging van hun krachten, tot stand te kunnen brengen, wat de éénling nooit zou kunnen. Hun bedrijf, meestal een landbouwbedrijf, — al ontwikkelen zich hier en daar in de kibboetsiem takken van industrie waarin hun eigen producten worden verwerkt, — behoort hun allen toe; geen van hen verdient geld voor het werk dat hij verricht. De verkoop van de producten brengt geld op voor de kibboets als geheel, om in het levensonderhoud van de chawériem en hun families te voorzien en om de kibboets, als materieel en geestelijk geheel, tot ontplooiing te brengen. Maar de hoofdgedachte die aan het stichten van kibboetsiem ten grondslag ligt, was en is: het land te ontginnen, het tweeduizend jaar verwaarloosde land, dat in gereedheid moest worden gebracht om de thuiskerende ballingen van over de hele wereld te kunnen ontvangen. Eenzame éénlingen, die bovendien nog zouden moeten vechten voor hun eigen bestaan, zouden deze gigantische taak nooit hebben kunnen volbrengen; daarom verzamelden ze zich, sloot zich éénling bij éénling aan, „en was niet eenzaam meer.”

Ik citeer hier opzettelijk een regel van de Nederlandse dichter Frederik van Eeden, — het slot van zijn gedicht op de eerste lach van zijn zoon („...en lachte, en was niet eenzaam meer”), omdat ik door deze dichter, denker en idealist het begrip kibboets nader tot de Nederlandse lezer kan brengen. Meer dan een geslacht terug heeft Frederik van Eeden op zijn landgoed „Walden” een poging gedaan, een dergelijke gemeenschap van samenwerkende idealisten te stichten; ook daar werd alleen gewerkt om de gemeenschap in

stand te houden, en ieder persoonlijk had geen bezit. Waarom kon deze gemeenschap echter geen stand houden en hebben daarentegen de kibboetsiem zich in de loop van bijna een halve eeuw ontplooid tot de positieve, opbouwende kracht in Palestina, later in Israël? Omdat „Walden” een oplossing zocht voor individuele noden: een uitweg uit het harde materialisme in de maatschappij voor hen, die er geestelijk onder leden, maar ook voor hen, die zich praktisch in die maatschappij niet staande konden houden, — terwijl de kibboetsiem, gedreven door de bittere noodzaak van een sinds eeuwen zwervend en vervolgd volk en een sinds eeuwen verwaarloosde grond, hun eigen welzijn terzijde moesten stellen voor het grote einddoel: het land uit zijn verstening op te wekken, het te herscheppen in een land „vloeiende van melk en honing,” ten einde straks de mogelijkheid aan dat land te geven, zijn binnenstromende zonen een plaats onder de zon en grond onder de voeten te waarborgen. Bittere noodzaak, buiten de horizon van het individuele welzijn, — dat was het, wat de kibboetsiem verhief boven het niveau van persoonlijke idealistische pogingen.

Maar de gewone mens, — en de chawér (lid) in een kibboets is een gewoon mens, — kan niet leven zonder beloning voor zijn arbeid. Waarin bestaat de beloning voor zijn arbeid? In al wat een mens nodig heeft om te leven: voedsel en dak (al is het in het begin maar een tent-dak), kleding en bewassing, verpleging bij ziekte, opvoeding van zijn kinderen en verzorging van zijn ouders, als ze dat nodig hebben en wensen, wat ontspanning, wat schoonheid. Dat alles biedt de kibboets zijn leden, — of liever: dat alles bieden de leden elkaar. Want het werk, waartoe de leden aangewezen worden, bestaat niet alleen in werk op het veld, in de koestal en de kippenren, in de garage, op de vrachtauto en tractor, — maar ook in de keuken, de eetzaal, de naaikamer, de baby-huizen en kleuterklasjes, de school en de administratie van het grote geheel. De gebouwtjes voor algemeen gebruik moeten worden schoongehouden, — zieken moeten worden verpleegd, — er moet worden gebouwd en hersteld, — alles takken van bedrijf, waartoe iedere chawér kan worden aangewezen, als hij of zij er de geschiktheid

toe bezit, en die worden uitgevoerd in dienst en tot nut van iedere chawér.

Niemand staat boven de ander; alleen is een vakkundige verantwoordelijk voor zijn tak van bedrijf en geeft daarom aanwijzingen aan wie tot zijn hulp zijn ingedeeld. Alleenheerser is: de vergadering van de leden; in die vergadering worden alle problemen ter sprake gebracht en ieder lid heeft het recht, zijn mening te uiten en vóór of tegen te stemmen.

Eer een nieuwgekomene tot lid wordt aangenomen, maakt hij een proeftijd door, — een proeftijd naar beide kanten. Het is lang niet zeker of hij zich in deze vorm van samenleving gelukkig kan voelen; dat is een zuiver individuele kwestie, want sommige mensen hebben behoefte aan meer besloten familieleven, of aan zelf-wagen, met eigen kansen op mislukking of welslagen. Minstens een jaar is nodig om zelf te kunnen uitmaken, of deze vorm van samenleving voor hem de juiste is; soms past de man wél in de kibboets en de vrouw niet, of omgekeerd, en dan is er tijd nodig om te beslissen, wiens smaak voor het gezin belangrijker is; soms voelt een nieuweling zich in een al lang gevestigde kibboets niet op zijn plaats en slaagt eerst als hij een jonge kibboets van de grond af leert opbouwen. Maar ook omgekeerd; na een jaar besluit de vergadering van leden, of een bepaalde nieuweling als een aanwinst beschouwd kan worden, of hij past in het beeld van deze gemeenschap, of hij het begrip der samenwerking heeft weten te vatten. Na positief besluit wordt de nieuweling gevraagd, of hij bereid is als lid toe te treden; zo'n toetreding is altijd een aanleiding tot gelukwensen, want het is een groot besluit. Wordt van één der beide kanten negatief besloten, dan krijgt de uittredende de gelegenheid enige tijd rond te kijken naar een andere oplossing, met morele en vaak materiële hulp van de kibboets.

De grotere bond waarvan de kibboets deel uitmaakt, eist een bepaald aantal krachten voor werken van algemeen nut; de vergadering van leden maakt uit wie daar het meest geschikt voor is, daarbij, zover mogelijk, rekening houdend met de familieomstandigheden van de aangewezenen, zoals het aantal kinderen, ziekte in

het gezin. Ook het leger eist, zoals in ieder land, zijn mensen op voor dienstplicht. (De vader van Tirtsa b.v., in het hoofdstuk „Een scheepje in de haven landt,” is eerst aangewezen geweest om gevangenen op Cyprus Hebreeuws onderwijs te geven en daarna om immigranten in de haven te ontvangen). Is er bij voorbeeld behoefte aan een onderwijzer of jeugdleider in de kibboets, dan beslist de vergadering van leden, wie de meeste geschiktheid toont tot deze taak, om dan voor enige jaren ter opleiding te worden uitgestuurd.

Tot de gemeenschapsplichten in ruimere zin waartoe een kibboets verplicht is, behoort onder andere, indien de omstandigheden in de kibboets daartoe geschikt zijn en de opvoeding der eigen kinderen bewezen heeft op hoog peil te staan: het ter opvoeding en opleiding ontvangen van een jeugdgroep van de „Jeugd-Alijah” (jeugd-uitzending). De Jeugd-Alijahbeweging is een schepping van de Amerikaanse Jodin Henrietta Szold, die in 1934, op bijna 80-jarige leeftijd, — na een leven vol verstrekkende, geniale sociale schepingen, — begon de Joodse jeugd uit de landen der vervolgingen weg te halen en in Palestina tot vrije mensen op te voeden. (Zie hoofdstuk 2, „Toen Tirtsa klein was”). Soms worden ook jongere kinderen voorgoed opgenomen, niet als groep, maar in de gezinnen der charériem, om met de in de kibboets geboren kinderen te worden opgevoed.

De aard van Shabbat-viering hangt af van de godsdienstige instelling der groep, waartoe de kibboets behoort, — maar overal is de Shabbat de rustdag. Toch zijn er werken die niet één dag onderbroken kunnen worden: de zorg voor de „levende have,” koeien, kippen, kinderen en grote mensen, — het werk in koestal, kippenren, baby- en kleuterhuizen, keuken en eetzaal. Om deze werken voortgang te kunnen doen vinden en toch de Shabbat tot vrije dag te maken, is ieder om de zoveel weken verplicht tot „toranoet” (beurtdienst), waarvoor hij al of niet een vrije doorde-weekse dag terugkrijgt. Terwijl door de week de meeste mensen hun vaste werk hebben en bij voorbeeld in keuken en eetzaal

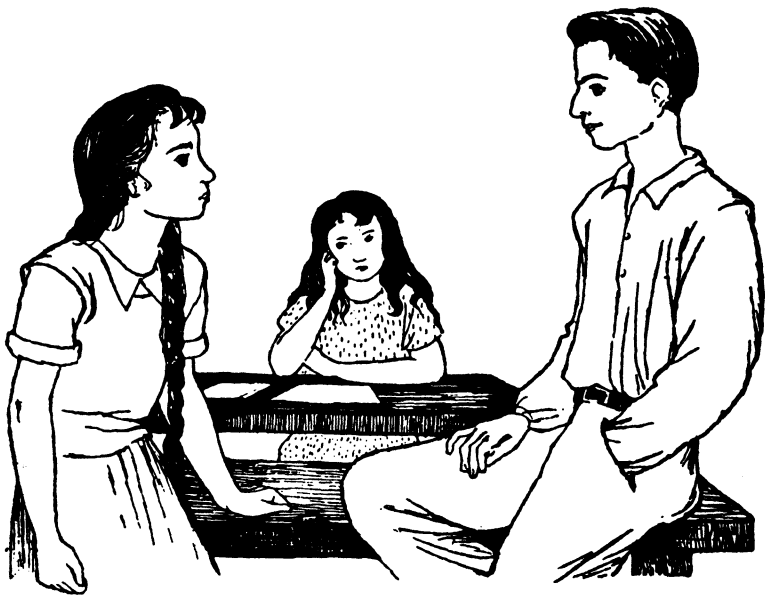
meest vrouwen werken, ziet men op Shabbat de zonderlingste verschijningen: een boom van een kerel, chauffeur op een vrachtauto door de week, deelt, beschermd door een wit schortje, eten uit in de eetzaal; een vroeger doctor in de economie, pas terug van een belangrijke opdracht in het buitenland, staat in de keuken vaten af te wassen. Want dit is de hoofdgedachte in het kibboets-leven: géén werk is te gering in de ogen van wie dan ook, wát zijn capaciteiten ook mogen zijn; alleen wordt in de dagelijkse werkzaamheden een zo vruchtdragend mogelijk gebruik gemaakt van ieders kundigheden.

De eerste kibboets, Daganja (in het Jordaan-dal, waar de Jordaan weer te voorschijn treedt uit de zuidpunt van het Meer van Tiberias), werd ruim 40 jaar geleden gesticht. Wie nu deze mooigebouwde, gevestigde, lommerrijke kibboets bezoekt, kan zich het onoverkomelijk-moeilijke begin van een handjevol idealisten zonder iets, bedreigd door roofovervallen, ziekten en alle andere denkbare gevaren, moeilijk meer voorstellen.

Vandaag zijn ook de vernielingen hersteld, die de Vrijheids-oorlog op dit strategisch belangrijke punt aanrichtte. — al toont de kleine begraafplaats en de resten van een vijandelijke tank, die al binnen de omheining was en toen in felle wanhoop door een chawér werd aangevallen, dat deze oudste kibboets ook in de nieuwste geschiedenis van Israël zijn tol heeft moeten betalen. Maar de schoonheid en welvaart van deze veteraan onder de kibboetsiem is als een troosteken voor de jonge kibboetsiem op verlaten, barre plekken, in de dorre zuidelijke woestijn, de Negev, op afgelegen berghoogten als waarop Tirtsa met haar groep een kibboets begint, in gevaarlijke grens-zones als de „corridor” naar Jeruzalem. Ook zij zullen hun beginjaren van ontbering en gevaar doorworstelen en na jaren verbaasd vaststellen dat hun grond welig is geworden, hun kinderhuizen licht en vriendelijk, hun sprietje-voor-sprietje geplante grasvelden fluwelig, hun huizen goed gegrondvest, hun gezinnen bloeiend en gezond, — en dat uit de baby's die onder zo moeilijke omstandigheden geboren zijn, volwassen chawériem zijn

gegroeid. Ook zij zullen ogenblikken van wanhoop doormaken, korte ogenblikken, waarin de grote lijn van wat ze zich als einddoel voor ogen hebben gesteld, vervaagt, — maar ze zullen die ogenblikken te boven komen zodra ze denken aan het groene tapijt, dat door hun voorgangers-kibboetsiem is uitgerold over bergen en dalen die eens onbewoonbaar schenen.

Clara Asscher-Pinkhof

1 RECHTSPRAAK IN DE KLAS

„Nee, R'oevén,” zei Tirtsa, „ik geloof niet dat het is, zoals jij het zegt.”

Ze zei het heel rustig en heel beslist.

R'oevén, de jonge onderwijzer, knikte haar toe.

„Zeg jij dan maar, hoe jij erover denkt, Tirtsa.”

Ze fronste even haar voorhoofd, ingespannen zoekend naar de manier om het zo duidelijk mogelijk uit te leggen. Van het ogenblik af, waarop ze het geweten hadden, R'oevén en de klas: dat Channa, het nieuwe meisje van buiten Palestina, van elk van de kinderen van haar groep een pruim had weggenomen, toen ze bij ieder bed een portie had moeten neerleggen, — van dat ogenblik af was het niet uit Tirtsa's gedachten weg geweest. Hoe kwam Channa daar toch toe? Zulke dingen waren nooit eerder gebeurd, zolang Tirtsa

zich herinnerde; zulke dingen kwamen in de kibboets niet voor, bij de volwassenen niet en bij de kinderen niet; ieder wist dat alles aan iedereen toebehoorde, en je kreeg genoeg, dus waarom zou je wegnemen, wat voor een ander bestemd was? Het kwam natuurlijk, doordat Channa uit zo'n heel andere wereld kwam; ze was in Europa in een kamp geweest, en R'oevén had net genoeg van Europa en van de kampen verteld om ze te doen begrijpen, hoe helemaal anders daar alles was, en hoe je *niet* genoeg kreeg, en hoe het wegnemen, wat voor een ander bestemd was, misschien een middel was om niet te verhongeren, — en dan vergat je natuurlijk dat die ander nu moest verhongeren. Ze had het zich zo levendig voorgesteld omdat Channa even oud was als zij, — ook dertien — en omdat haar verwachting, nu eindelijk niet alleen de oudste van alle kinderen te zijn, telkens teleurgesteld werd: Channa was nog *te* ver van hun kibboets-wereld af.

En nu had R'oevén een bespreking met de klas gehouden, wat er met Channa moest gebeuren. Channa zelf was erbij, want R'oevén wou dat ze zelf haar woordje zou doen als ze dacht, dat er iets onrechtvaardigs werd besloten. Maar Channa had tot nu toe niets gezegd, en had alleen zwijgend op haar handen neergekeken.

R'oevén geloofde dat Channa gestraft moest worden om te maken, dat het niet *nóg* eens gebeurde. Dat ieder een pruim minder had gehad, — och, dat was zo erg niet, want honger kenden ze niet en vruchten van hun eigen bedrijf waren er genoeg om niet op één pruim minder te kijken, — al waren pruimen juist iets heel bijzonders, dat naar de markt van de steden werd gestuurd en alleen bij uitzondering voor eigen gebruik werd gehouden. Maar dat dit was voorgekomen, voor 't eerst: wegnemen om zelf meer te hebben dan de anderen, — dat maakte hem zo ongerust. Dat deed hem het woord „straf” noemen. En dat woord „straf” was het geweest, wat Tirtsa tot protest had aangezet.

Straf, -- nou ja, er was wel eens eerder straf gegeven. Toen dikke, tienjarige Joël zich er altijd uitdraaide, als er werk opgeknapt moest worden, toen kwam voor straf een hele week lang zijn naam niet op de werk-indelings-lijst voor. Telkens als alle anderen

vóór of tussen de lessen bezig waren met het schoonmaken van het schoolkinderhuis, het poetsen van de schoenen, het klaarmaken van de vuile was voor de wasserij, waar alles dan aan het eind van de week schoon en verستeld vandaan kwam, of het onderhouden van hun zelf-aangelegde tuin, — dan liep hij in die week met zijn ziel onder zijn arm en een dood-ongelukkig gezicht. Of hij zich ook opgelaten voelde, — en of de straf na die tijd hielp! Maar dit was wat anders. Joël had niet de minste reden voor zijn lanterfanterij gehad; hij was altijd één van hen geweest en had niets anders door-gemaakt dan zij allen. Met Channa was het anders.

„Vóór Channa hier kwam,” begon Tirtsa, „heb je ons zelf wel eens van de kampen verteld, R’oevén. Het was er zó anders dan wij ons kunnen voorstellen, dat Channa ook vanzelf andere dingen doet dan wij ons kunnen voorstellen. Ze moet wel erg naar pruimen verlangd hebben, toen ze van elk van ons er één weg nam.”

Channa keek snel op, met een verbaasde blik op Tirtsa. Toen keek ze weer neer op haar handen.

„Maar zij kreeg toch óók pruimen,” zei R’oevén. „Dan verlangde ze toch niet vergeefs.”

„Misschien verlangde ze naar méér pruimen,” kwam opeens kleine Warda ertussen. Warda hield van véél lekkers.

„Maar dit is juist, wat we hier allemaal moeten leren: dat je niet alles kunt hebben, waar je naar verlangt.” R’oevén zei het langzaam en met veel klem. „Je kunt het uitspreken, als je naar iets verlangt, en dan wordt het soms vervuld. Maar het *nemen*, van een ander *nemen*, en dan in ’t geheim, — ik weet niet, hoe het er in onze kibboets uit zou zien, als dit vaker ging gebeuren dan deze éne ongelukkige keer.”

„Ik was nog niet klaar,” zei Tirtsa. „Ik moet nog wat zeggen. Jij hebt het over hoe het er in onze kibboets uit zou zien, R’oevén. En ik heb het over Channa. Moet Channa gestraft worden, omdat jij bang bent voor hoe het er in de kibboets uit zou zien, als ook anderen deden zoals zij? We hebben het toch over Channa alléén.”

„Ik heb het over Channa als voorbeeld.”

„Channa heeft heel andere dingen beleefd dan wij; Channa is geen voorbeeld.”

Een blijde glimlach kwam op R’oevén’s gezicht.

„Weet je dat zeker? Weet jullie zeker, dat dit met die pruimen geen voorbeeld is? Dat zou alles een boel gemakkelijker maken.”

„Natuurlijk,” kwamen een paar stemmen tegelijk.

„Ik had nog wat,” zei Tirtsa haastig, bang dat ze iets van haar argumenten zou vergeten. „Je stelde voor, dat Channa voor straf volgende week niet mee zou gaan op ons uitstapje naar de bergen. Ik weet niet, wat een uitstapje in de bergen met pruimen te maken heeft. Als ze hier alleen rondloopt en wij zijn weg, krijgen we daar de pruimen mee terug?”

Weer keek Channa snel op, deze keer met een even oplichten van haar hand, alsof ze een beurt wou vragen om iets te zeggen.

„Ja, Channa?” vroeg R’oevén, verwachtend.

Het leek wel, of Channa’s stem een beetje vastgeroest was; ze deed een paar keer haar mond open eer het er schor uitkwam:

„Als de pruimentijd nog een poosje duurt, zou ik jullie misschien in een paar keren elk een pruim terug kunnen geven.”

Ze waren er stil van. Ze keken van Channa naar R’oevén, en R’oevén keek nadenkend zijn troepje langs. Toen kwam weer Warda, die van véél lekkers hield:

„Maar dan zou je een paar keren helemaal geen pruimen hebben. Dat lijkt me. . . wel, dan ging ik nog liever niet mee de bergen in!”

Ze lachten allemaal, R’oevén ook, en Channa ook. Het bracht opeens wat verlichting.

„Ja,” zei R’oevén, „dat lijkt me ook een beetje te moeilijk: de anderen pruimen zien eten, en zelf helemaal niets, — vooral als je zo van pruimen houdt als jij.”

„Ik weet het!” riep David, Tirtsa’s tienjarige broertje. „Iedere keer één pruim minder, en aan één van ons een pruim geven. Dan is het lang niet zo erg.”

„Dat duurt acht keer,” zei Channa. „Duurt de pruimentijd nog wel zo lang?”

„Poeh,” zei Joël, „daarna komen de vijgen. Voor mijn part geef

je mij een vijg in plaats van een pruim terug. Wat maken jullie een drukte om die éne pruim, die we minder hebben gehad."

„Ik heb de drukte gemaakt, — niet jullie,” zei R’oeven. „En ik heb jullie uitgelegd, waarom. Ik hoop,” — hij zuchtte even, „dat ik het jullie een beetje duidelijk heb uitgelegd.”

„Jawel, hoor,” zei Joël goedmoedig, „ik snap het best. Maar ik geloof dat het lang zo erg niet is als je zegt. Mij kan die éne pruim zoveel niet schelen. Jullie?”

Ze schudden allen het hoofd.

„Maar jullie hebt toch goed begrepen, dat het *niet* om die éne pruim van elk ging?” vroeg R’oeven. „Channa ook?”

Channa knikte zwijgend.

„Als jullie allemaal vindt, dat Channa wel mee moet op ons uitstapje, en dat ze alleen telkens een pruim — of een vijg,” — dit met een lachje naar Joël, „terug moet geven, dan vind ik dat goed.”

Ze knikten allen, zwijgend en tevreden.

„Channa,” vroeg R’oeven, „geloof jij ook, dat het rechtvaardig is zo?”

„Ik geloof het wel,” zei Channa stil.

„En dat het helpt?”

Ze haalde de schouders op.

„Ik weet het niet zeker.”

R’oeven lachte jongensachtig.

„Ik wel,” zei hij.

2 TOEN TIRTSA KLEIN WAS

Tirtsa wist van heel klein kind af niet beter of het hoorde zo, dat zij de oudste van de kinderen in de kibboets was. Twee-en-een-half jaar lang was ze zelfs het enige kind in de kibboets geweest; ze herinnerde zich nog vaag, van toen ze een jaar of drie was, dat de baby van Ilana en Efraïm, de kleine Daniël, groot genoeg was om op Shabbat, als zijn ouders niet hoefden te werken, trots in de zon te worden rondgedragen of zelfs een ogenblik de eetzaal binnen te worden gebracht. Toen was opeens niet alle aandacht van de chawérim op haar gericht geweest, maar verdeeld over twee kinderen, en al gauw over drie en vier en meer, waar haar eigen broertje David toen ook al tussen gekomen was. Ze had zich in 't begin van de éne gilbui in de andere gegoooid; de chawérim en hun aandacht en hun liefde en hun bewondering waren van hààr, en van niemand anders! Wat hadden die andere kleine wurmen die nog in hun luier deden en geen woord konden zeggen en geen stap konden doen, — wat hadden die er zich tussen te werken? De chawérim vonden alles van die schapen prachtig en leuk: als ze lachten, of geluidjes maakten die niets te betekenen hadden, — net of zij niet de enige was die Hebreeuws kon spreken, en grappige dingen zeggen, waar vroeger, vóór de tijd van de baby's, hardop om gelachen werd! Net of zij niet de enige was, die van alle chawérim en chawérot de voornaam wist en uit elkaar hield, wie bij wie hoorde, en ze in 't voorbijgaan aanriep en dan toegewuifd en toegelachen werd! Net of zij niet de enige was, die haar tafeltje af kon ruimen als ze gegeten had, en op hobbende beentjes, over de rotskeien heen, haar gebruikte bordje en kroesje naar de keuken kon dragen! Net of zij niet de enige was die een paar grappige danspasjes kon maken als haar vader tijd had om voor de piano in de eetzaal te gaan zitten en muziek te maken! Ze hadden haar een wonder gevonden, altijd, het enige wonder in de wereld, — en daar kwamen die andere onnozele kinderen, en opeens moesten die óók al wonderen gevonden worden! Het was niet rechtvaardig, en zeker een jaar lang was de ene boze bui op de

andere gevolgd en hadden haar vader en moeder met de handen in 't haar gezeten. Tot de baby's zelf gingen rondhobbelen, en Tirtsa ontdekte dat je je met ze kon amuseren en dat het leuker was, met die kinderen te spelen dan het koor grote mensen aan te horen, die je zo „mòttèk” (schattig) vonden.

Toen was de tijd gekomen dat ze gekleurde rondjes op plaatjes ging plakken, en gekleurde draden door gaatjes van briefkaarten haalde, of zelfs door lapjes, en dat heette dan borduren en het diende speciaal voor de verjaardag van vader en moeder en voor cadeaus aan verre mensen, die ze niet kende en nooit gezien had. Dat konden de kleine kinderen nu weer niet, maar toen kon het haar al zoveel niet meer schelen, wat zij wèl kon en de anderen niet. Ze had genoeg plezier in de kibboets, en vader en moeder hielden net zoveel van haar als toen er nog geen David geboren was, en of de andere mensen nog net zoveel van haar hielden, kwam er niet zo erg op aan; die hadden nu langzamerhand eigen kinderen om van te houden. Maar Tirtsa blééf de oudste, en daardoor blééf ze het wonder, want de dingen, die ze kon, kwamen altijd een paar jaar eerder dan de andere kinderen ze konden.

Ja, en toen moest ze naar school; daar hielp geen lieve-moederen voor. Voor één kind alleen kon je geen klas vormen en geen onderwijzer hele dagen van het nodige werk in de kibboets weghouden. Dus besloot de vergadering van chawériem, — die altijd alles te besluiten had, en waar iedere chawér wat in te zeggen had, — dat Tirtsa iedere dag met de muilezel-wagen naar het naastbijzijnde dorp zou worden gebracht. Er gingen toch altijd vrachtjes en post en producten van het bedrijf naar het dorp, en er moesten toch altijd dingen voor de kibboets gekocht worden, die nu eenmaal niet in het bedrijf groeiden of gemaakt werden, dus dan kon degene, die de muilezel-wagen reed, makkelijk zo'n klein meisje brengen en halen. 's Zomers kreeg ze een schoon jurkje aan, — en 's winters werd ze in een gebreide trui en een gebreid jasje en nog een regenkeepje en een sjaal gehuld, eer ze de tocht door de modder ondernam. En een trosseltje met boterhammen met iets ertussen droeg ze altijd aan een bandje over haar schouder,

want de schooltijd duurde van acht tot twee, en natuurlijk moest ze in die tussentijd wat eten. Iedere dag hetzelfde, jarenlang, behalve Shabbat natuurlijk; dan waren vader en moeder en zij vrij. Dan gingen ze met z'n vieren wandelen, — vader, moeder, zij en David, — of ze zaten in de schaduw van het afdakje vóór hun kamer, of soms, als vader of moeder moest slapen omdat één van beiden nachtwacht had gehad, speelde ze op het grasveld vóór de eetzaal met de kleinere kinderen of met de grote mensen. Op Shabbat, bij mooi weer, als het tenminste niet te heet was, lagen of zaten en speelden er allemaal mensen en kinderen op het grasveld; door de week waren er dagen, dat je er niet op mocht komen, omdat het dan een dag lang besproeid moest worden tegen het verschroeien van de zon, en 's winters, in de regentijd, was er helemaal geen denken aan, want dan was het week van de modder.

In dat eerste schooljaar werd ze al gauw weer het wonder van de kibboets, want welk kind buiten haar kon Hebreeuwse lesjes lezen en briefjes krabbelen? Briefjes aan vader en moeder zelf, want de verre mensen, die ze niet kende en nooit gezien had, — ze heetten grootvader en grootmoeder, — konden geen Hebreeuwse briefjes begrijpen, hoogstens de letters lezen, maar daar hadden ze niets aan. Ze leerde eigenwijze Hebreeuwse liedjes zingen, over het land, over van het noorden tot het zuiden, over allemaal dingen, die ze niet begreep, en een enkel kinderliedje er tussen dat ze wél begreep; er waren nog te weinig kinderen in het land om veel kinderliedjes voor te zingen, en daarom zongen de kinderen voorlopig maar grote-mensen-liedjes. Ze zong ze met evenveel plezier, alsof ze ze begreep, en de chawériem vonden het prachtig, en daar ging het toch maar om. En ze leerde rekenen, tot twintig, tot honderd, tot wie weet hoeveel. Dat alles vergoedde het stilzitten, waar ze nooit van gehouden had.

En toen, — ze was nog zes jaar, — kwam er die grote verandering, die haar opeens twee jaar lang niet meer de oudste liet zijn.

Er kwam een groep van tweeëntwintig kinderen van buiten Palestina in de kibboets. Grote kinderen, allen boven de veertien jaar. „Noar-groep” heette die groep, want naar betekende jeugd,

en — maar daar had Tirtsa nog geen begrip van — ze waren uit Europa verzameld en hierheen gebracht door een beweging, die „Alijat Noar” heette, jeugd-uitzending. In Europa, of tenminste een groot deel van Europa, was geen plaats meer voor Joodse kinderen en Joodse mensen; de Joodse mensen konden zich misschien nog zelf in veiligheid brengen, maar voor de kinderen moest gezorgd worden, eer er grotere ongelukken met hen gebeurden dan er tot nu toe al waren gebeurd. Dat verzamelen, hierheen brengen en hier voor hun opvoeding en opleiding zorgen, dat deed die jeugd-uitzending. Er waren kinderhuizen en kinderdorpen gesticht, en sommige groepen kwamen in een kibboets terecht, waarvan de jeugd-uitzending dacht, dat de kinderen er een goed thuis zouden vinden, — en één van die uitgezochte kibboetsiem was Giv’at Jofi, — Schoonheidsheuvel, — de kibboets van Tirtsa.

Ze was nu te groot om jaloers of beledigd te zijn, dat er zoveel aandacht aan de nieuwe kinderen werd besteed, anders had ze er reden genoeg voor gehad. Vóór de aankomst van de kinderen had de vergadering van chawériem besloten, dat alles gedaan moest worden om hun het verloren thuis te vergoeden. Ieder moest er iets voor over hebben. Er waren er, die al sinds de bouw van het eerste echte stenen huis in zo’n keurige kamer hadden gewoond, en die nu tevreden naar een houten hutje of een tent verhuisden, om een paar kamers voor de kinderen in gereedheid te kunnen brengen. Eén van de chawériem, die van beroep leraar was maar die bij gebrek aan schoolkinderen in de koestal werkte, werd van achter zijn koeien weggehaald om de leider en meester van de groep te worden. Omdat er zo gauw geen nieuwe meubels gemaakt konden worden, tenminste niet genoeg voor tweeëntwintig nieuwkomers, stond ieder af wat hij kon missen; Tirtsa zelf die in een hoekje van de kamer van vader en moeder een eigen tafeltje had, stond het af, wel wat schoorvoetend, maar toch tenslotte van ganser harte, nadat vader haar had verteld, waarom die kinderen zo goed mogelijk ontvangen moesten worden; haar speelgoedkist, met een paar planken erover en dat gedekt met een door moeder geborduurd kleedje, diende nu voorlopig voor tafeltje, tot de meubel-

makerij van de kibboets genoeg aanvullende meubels had kunnen maken. Zelfs David, toen vier jaar oud, had iets van het geval opgevangen en kwam met zijn dierbaar kapot autootje aandragen, zielsgelukkig, toen hem verteld werd dat het echt niet hoefde.

Toch gingen er maanden overheen, eer de nieuwe kinderen zich thuis voelden. Het leven in de kibboets was *te* verschillend van het leven in een eigen familiekring in stad of dorp. En dan was er de taal, het Hebreeuws, dat voor sommigen van hen helemaal nieuw was. Met Tirtsa spraken ze de eerste weken een soort gebarentaal, die ze best begreep; zelf liet ze haar Hebreeuwse zinnen van dezelfde gebaren vergezeld gaan. De grote mensen konden over 't algemeen wel Duits met hen spreken, maar Joséf, hun leraar, wou dat niet graag; hoe minder kans er was, iets anders dan Hebreeuws te spreken, des te eerder zouden ze door hun moeilijke tijd heen zijn.

Ze werden deel van de kibboets, deze grote kinderen, en ze gingen net als de grote mensen „mòttèk!” zeggen, als de baby's zo schattig waren, en ze namen deel aan de feestjes die er zo af en toe waren, en gaven zelf nu en dan voorstellingen in de eetzaal, — ze hadden het echt met elkaar getroffen, de kibboets en de jeugdgroep. Tegen Tirtsa zeiden ze niet meer dat ze schattig was; daar was ze net eventjes te groot voor. Ze liep achter ze aan en wou wel graag met ze meedoen, en als het even kon, lieten ze haar dat ook. Toen ze, beetje bij beetje, in het werk werden ingeschakeld, — halve dagen leren, halve dagen werken, — mocht Tirtsa in de tijd, dat ze vrij was van school, de makkelijke werkjes mee proberen te doen: aardappels pitten voor de keuken, of luiers opvouwen voor de baby's, of met een klein schoffeltje tussen de struiken vóór de eetzaal de grond los maken. Ze was handig, en ze deed het graag.

Er kwam op een keer een oude vrouw de jeugdgroep bezoeken. Er was stilte en eerbied rondom deze vrouw; in de eetzaal werd apart voor haar gedekt, aan het hoofd van een lange tafel voor de groep; niet gewoon op de houten tafel, maar met een wit laken erover, zoals op vrijdagavond, en met vaasjes bloemen over de hele

lengte van de tafel. Zoveel drukte werd er anders niet voor de gasten gemaakt, en Tirtsa, die nieuwsgierig naar binnen keek toen de jeugdgroep samen met de oude vrouw aan tafel zat vóór de gewone etenstijd van de chawériem, dacht dat het allemaal was omdat ze zo oud was. Ze kende geen oude mensen; in de kibboets waren allemaal jonge vaders en moeders en nog jongere chawériem, die nog helemaal geen kinderen hadden, en oude mensen zag ze alleen af en toe op weg naar school in het dorp: meest gerimpelde vrouwen, krom van het werken, en mannen met grijze baarden en breedgerande hoeden. Deze vrouw was anders, al was haar gezicht oud en gerimpeld. Misschien waren Tirtsa's eigen verre mensen, die ze nooit gezien had, grootvader en grootmoeder, wel net zo als deze vrouw, en misschien zouden ze ook zo met witte tafels en bloemen ontvangen worden, als ze ooit eens hier kwamen.

„Wie was die oude vrouw?” vroeg ze vader.

„Dat is Henrietta Szold,” zei vader, met een stem, alsof hij het over iets heel groots had en zelf heel klein was.

„Is ze de grootmoeder van één van de kinderen?”

Vader lachte.

„Ze is de moeder van allemaal. Ze heeft eigenlijk zelf geen kinderen, maar ze is de moeder van duizenden kinderen.”

„Hoe kan dat nou?”

„Dat kun je later pas begrijpen.”

Tirtsa voelde zich gegriefd en liet dat merken; ze was tenslotte al acht jaar geworden, en dan kan er op z'n minst uitgelegd worden, hoe iemand de moeder van duizenden kinderen kan zijn.

„Ze heeft duizenden kinderen weggehaald uit landen, waar de mensen slecht voor ze waren en waar ze niet konden blijven wonen. Ze heeft gezorgd, dat ze hierheen konden komen en dat ze hier thuis zouden zijn. En ze vergeet géén van die kinderen; iedere groep zoekt ze op, en als er kinderen zijn die zich niet gelukkig voelen of die iets willen vragen, dan kunnen ze altijd met haar praten en dan zoekt zij, of er niet iets op te vinden is. Ze reist van de éne groep naar de andere, en ze is al meer dan tachtig jaar.”

„Is er daarom in de eetzaal zo mooi gedekt?”

„Ja. We vinden het allemaal iets heel geweldigs om een moeder van duizenden kinderen in onze kibboets te hebben.’

Die avond, met vader en moeder op weg naar het kinderkuis, waar ze sliep, zag ze in het volle maanlicht Henrietta Szold over de paden van de kibboets heen en weer lopen, in diep gesprek met één van de jongens van de jeugdgroep, die er de laatste tijd knorrig en donker had uitgezien en niet mee had gedaan aan de dansen en spelen op Shabbat. De jongen liep met de handen op de rug, wat gebogen, en hij praatte, praatte. Henrietta Szold zei alleen maar af en toe een woord en luisterde, luisterde.

Vreemd was dat later bij Tirtsa: ze was nog te jong geweest toen om er alles van te begrijpen; ze had het ook te goed gehad om zich te kunnen voorstellen, hoe dat was: niet in je eigen land en op je eigen plekje te wonen, — geen eigen vader en moeder hebben, — en met een vrouw van over de tachtig praten, alsof ze je moeder was. Maar veel jaren later, toen Henrietta Szold al gestorven was en door véél van haar duizenden kinderen in Jeruzalem op de Olijfberg begraven was, — toen moest ze nog vaak terugdenken aan dat maanlicht en die oude vrouw en die jongen met zijn gebogen kop en zijn handen op de rug.

Toen de kinderen die op Tirtsa volgden, eigenlijk al naar school hadden moeten gaan, werden ze nog een jaartje thuis gehouden, zodat Tirtsa nog een jaar langer dan eigenlijk nodig was geweest in haar eentje naar het dorp werd gereden en afgehaald. Het was omdat er in het volgend jaar ineens een heel troepje kinderen naar school konden gaan, net genoeg om zelf een klasje te vormen, of een schooltje van heel kleine klasjes. Twee jaar vóór het zover was werd R’oevén, de jonge chawér, die in ieder vrij ogenblikje de natuur in trok of in de boeken neusde of een troepje kleine kinderen om zich heen had, naar de stad gestuurd om voor onderwijzer te leren. Hij kwam zo’n twee keer in de maand naar huis en had dan dadelijk een tros kinderen om zich heen, aan wie hij van de stad vertelde. Nee, in de stad was geen modder als het regende; je kon er zonder kaplaarzen lopen. In de stad waren de huizen boven elkaar, en niet één hutje of huisje en dan nog één,

zoals hier; je liep van het éne huis naar dat daarboven op een trap, net zo iets als een ladder, die ze gebruiken om aan een dak te werken of te bouwen, en als je naar binnen wou in de deur van zo'n huis, klopte je niet aan en liep naar binnen, maar je belde, — trrrr, — en dan wachtte je tot iemand van binnen de deur openmaakte, want zelf kon je hem niet openmaken. En die hoge huizen, die eigenlijk elk een hele stapel huizen waren, stonden niet los van elkaar zoals hier, maar met hun muren tegen elkaar aan, en er waren er, die hadden beneden grote vensters, en daarachter lagen allemaal mooie dingen, die de mensen konden krijgen als ze er geld voor gaven; geld, weet je wel, zoals die agoeroth, die ze vrijdagmiddag vóór het begin van de Shabbat altijd in dat busje mochten stoppen waar land voor gekocht werd. Wat voor mooie dingen? O, lekkers en allerlei om te eten, en schoenen en kleren en speelgoed en boeken en pannen en bezems en al wat de mensen nodig hadden.

„Krijgen ze dan niet wat ze nodig hebben?” vroegen de kinderen. Ze konden zich dat niet voorstellen: wat je nodig had, dat was er.

„Jawel, maar ze werken ervoor, net als de chawériem en chawérot hier ervoor werken. En dan krijgen ze niet dadelijk de dingen die ze nodig hebben, maar eerst krijgen ze geld, en daarmee gaan ze naar die winkels met die grote ramen en voor dat geld krijgen ze dan wat ze nodig hebben.”

„Waarom eerst geld? Waarom niet dadelijk?”

„Omdat er *te* veel mensen in de stad zijn; ze zouden te lang moeten wachten bij het uitdelen.”

Ja, hij beleefde vreemde dingen in de stad, die R'oevén, en het leuke was dat de kinderen het meebeleefden, doordat hij hun alles vertelde.

En toen de twee jaar om waren, toen was Tirtsa al bijna tien, en de oudste kinderen ruim zeven, en dan kwamen er van zes of bijna zes, en zo kwam er dat schooltje, waarin de andere kinderen leerden lezen en schrijven, en Tirtsa voor 't eerst leerde werken en zoeken, en waarin ze de wonderlijkste dingen te weten kwamen van dichtbij en veraf, van nu en vroeger. Dikwijls trok R'oevén

er met ze op uit; ze zagen van alles, — ze leerden eigenlijk zien, — en van wat ze van hun tochten meebrachten, maakten ze keurige verzamelingen en af en toe een tentoonstelling. Het werd een heerlijke tijd, en Tirtsa kon het helemaal niet vergelijken met de school, waar ze die jaren in het dorp heen was gegaan en waar ze wel geleerd, maar niet gewerkt had.

Het schoolhuis, dat was meteen hun huis, waar ze met vier in één kamer sliepen, waar ze hun maaltijden uit de kinderkeuken heen haalden en rondom een tafel opaten. Ze legden hun eigen bedden uit en maakten ze op, en zo gauw ze groot genoeg waren, hielpen ze in elk geval met het schoonhouden van het huis. R'oevén was er om ze te leren en Edna, de moeder van Joël, was er om met hen samen voor het huis en de kleren en het baden te zorgen, en zo hadden ze het erg goed samen. Maar het mooiste van de dag begon pas als de vaders en moeders van hun werk thuis waren gekomen en zich gedouchet en verkleed hadden; dan had elk kind een paar heerlijke uren in de kamer van vader en moeder, of bij mooi weer op het grasveld of op een wandelingetje buiten de kibboets, — als vader en moeder tenminste niet te moe waren na het werk, — of, als er een klein broertje of zusje was, in het baby-huis om met ze te spelen of om het mee naar huis te nemen. En dan was er het naar bed gaan, ook eigenlijk het mooiste van de dag: vader en moeder brachten je naar bed, of als één van beiden avonddienst had in de keuken of de eetzaal, dan was het òf vader òf moeder, — maar in elk geval één van beiden. Je ging mee om het kleine broertje of zusje naar bed te brengen en onder het muskieten-gaas in te stoppen, en dan was je zelf aan de beurt.

Al die vaders en moeders kwamen zowat om dezelfde tijd de kinderen naar bed brengen, zodat er soms tegelijk in één slaapkamer vier vaders, vier moeders en vier kinderen waren, en in de douchekamer ook. En een pret, èn een drukte! Het duurde altijd nogal een poosje, eer de kinderen echt gingen liggen om te slapen en eer er afscheid van de vaders en moeders was genomen, zodat die naar de eetzaal konden gaan voor hun avondboterham.

Tirtsa zelf ging pas later naar bed dan de anderen, want zij was

ouder. Ze mocht mee naar de eetzaal, al had ze zelf al met de kinderen gegeten, en daar, in de drukte van grote mensen, die aten, of die al gegeten hadden en in de eetzaal bleven om de krant te lezen, te breien, naar de radio te luisteren, die in een hoek stond, besprekingen voor het werk en het auto-verkeer van de volgende dag te houden of gewoon maar met elkaar te kletsen, — daar groeide ze ongemerkt mee op tot een chawéra. Ze kende al zolang ze zich herinneren kon die kluwen mensen rondom de man en de vrouw, die een half jaar lang iedere avond het werk voor de volgende dag te regelen hadden; de leiders van een tak van bedrijf stonden er omheen om te zeggen, hoeveel paar handen ze morgen nodig hadden; de werkers zelf stonden er omheen om te horen, waar ze morgen zouden werken, — al kwam dat later op de avond ook wel aan de muur te lezen, — of om te zeggen, dat de dokter hem verboden had, de eerste dagen bukkend werk te doen, of dat hij morgen uitgestuurd werd naar de stad en dus voor het werk thuis niet meetelde. Tirtsa kon zich het leven zonder de drukte van de eetzaal niet voorstellen, net zo min als ze zich de vrijdagavond kon voorstellen zonder de lange tafels, die wit gedekt waren, zonder de bloemen en de kaarsen en zonder de schoon en netjes aangeklede chawériem en chawérot. Ze kon zich het leven niet voorstellen zonder de geluiden, die ze van klein kind af gehoord had: het trillende gezoem van de tractor, het gestamp van de wasmachines in de wasserij, het gekwetter van de vogels, het gekakel van de kippen, het geloei van de koeien in de stal, het gebalk van het ezeltje, en 's nachts, buiten de kibboets, het gehuil van de jakhalzen. Ze kon zich het leven niet voorstellen zonder modder in de winter en stekende zon in de zomer, zonder rotsige paadjes, met uitstekende stenen die ze tot in 't donker van buiten kende, zonder kisten vol producten achter de keuken, zonder werkende, werkende, werkende vaders en moeders en jongere mensen, zonder velden en tuinen en visvijvers, en zonder, in de diepte en de verte, de zee, hardblauw bij zonnig weer, groengrijs als er nevel hing, zwart als er storm stond en zilver bij volle maan. Zonder het te weten hield ze van de eetzaal, de vrijdagavond, de geluiden en de dingen.

En het leven zou in die tijd van dat eigen schooltje helemaal goed en mooi zijn geweest, als ze niet nèt groot genoeg was geweest om de gesprekken op te vangen, die met zorgelijke gezichten gevoerd werden tussen de volwassenen: de gesprekken over wat buiten de kibboets en buiten Palestina gebeurde. Ook R'oevén vertelde haar ervan; hij zei, dat ze niet alleen de geschiedenis van vroeger moest leren, maar ook de geschiedenis van nu, — en die geschiedenis was erger dan de geschiedenis van vroeger ooit was geweest.

Dat er oorlog was buiten Palestina, en dat die oorlog ook Palestina kon naderen, wist ze. Dat deze oorlog, méér dan de anderen, de Joden betrof in de landen, die door Duitsland bezet waren, hoorde ze. Er waren te veel mensen in de kibboets, die vaders en moeders en broers en zusters in die landen hadden achtergelaten, dan dat ze niet aan de gezichten kon zien of ze het hadden over hun eigen, verre mensen. In het begin van de oorlog kwam er nog wel eens post door, kleine rode-kruis-briefjes, maar na het lezen van die briefjes, — die Tirtsa nooit te lezen kreeg, omdat ze alleen Hebreeuws kon lezen, — stonden de gezichten dikwijls nog zorgelijker en na een poosje hielden ook die briefjes op te komen. Toen lazen de mensen alleen in de krant wat er met hun eigen, verre mensen gebeurde, en dat was erg genoeg. Eigenlijk rekende niemand erop, ze ooit weer te zien.

Vader had niemand om zelf ongerust over te zijn; er was een jonge oom van Tirtsa al zelf in het land, en verder bezat vader niemand dan moeder en Tirtsa en David. Maar de vader en moeder van moeder, — de grootvader en grootmoeder die Tirtsa nooit had gezien, maar waar ze als klein kind plakplaatjes en teken-krabbels aan had gestuurd, — die waren in Duitsland, en na een paar rode-kruis-briefjes was alles opgehouden. Tirtsa vroeg niets, als moeder, na een gesprek of het lezen van de krant, zo donker keek. R'oevén had haar gezegd, dat ze maar liever niets moest vragen, en als ze wat wou weten, zou hij haar alles wel vertellen wat hij dacht dat ze kon begrijpen.

Ze kon alles begrijpen; het was eenvoudig genoeg. R'oevén had verteld, dat in één van die rode-kruis-briefjes, die natuurlijk niet

vrij alles mochten vertellen, had gestaan: „Egypte herhaald.” Ze had al lang in de eigen Hebreeuwse taal in de bijbel leren lezen, en ze wist, wat „Egypte” betekende: de slavernij in Egypte van haar volk, duizenden jaren geleden, en koning Farao, die wilde dat er niets van dat volk over zou blijven. Wel: de nieuwe Farao van deze tijd wilde, dat er niets van haar volk over zou blijven, en het leek wel of hij zijn zin zou krijgen, behalve de Joden in landen die hij niet bereiken kon, en misschien behalve die in Palestina, — al naderde de oorlog dichter en dichter de grenzen van Palestina en al was het niet in te denken, wat er zou gebeuren, als Palestina in handen van de nieuwe Farao zou vallen.

Het was eenvoudig genoeg, en omdat het zo eenvoudig was, gingen de gedachten van de volwassenen telkens naar hun eigen mensen in de verte, van wie ze niet wisten, of ze nog leefden en waar ze leefden en waar ze gestorven waren. Tirtsa kende die eigen mensen niet, en ze was bovendien een kind, — tien jaar was ze nu, — en daarom sprongen haar gedachten gelukkig weg naar de plezierige dingen om haar heen. En toen de oorlog tot vlak vóór de grenzen van Palestina genaderd was en toen plotseling, wonderlijk, gekeerd werd, toen deelde ze maar vaag de zorg van wat hen allen boven het hoofd had gehangen, maar de opluchting en blijdschap om die plotselinge keer deelde ze ten volle.

Ze werd twaalf, ze werd dertien, en nog was er oorlog in de wereld. Maar toen ze pas dertien geworden was, keerde zich eindelijk, eindelijk, alles ten goede, — maar toen kwamen ook de berichten los van wat er met al die weggevoerde Joden gebeurd was, en dat was erger dan alle volwassenen zich hadden voorgesteld. En juist toen ieder geloofde dat niet één overgebleven was, begonnen, in heel kleine groepjes, mensen en kinderen het land binnen te druppelen, die alles overleefd hadden.

Toen was het, dat Ilana, de moeder van de oudste die op Tirtsa volgde, onder het avondeten in de eetzaal een keer een telegram in de handen werd geduwd, en toen ze het openmaakte, begon ze hardop te huilen en te lachen en liep naar de uitgang van de eetzaal, zonder recht te weten wat ze zou gaan doen. De anderen

drongen om haar heen, en Tirtsa hoorde haar telkens hetzelfde roepen: „Ik heb een zuster! Ik heb een zuster! En ik dacht, dat ik niemand meer had!”

Ilana's oudere zuster was al in 't land; dat had in het telegram gestaan. In het ontvang-kamp Atlit werd ze nog vastgehouden, tot alles in orde was en tot ze zou weten, waar ze heen kon gaan, met haar dertienjarig kind. Waar ze heen kon gaan! Ze had immers een zuster in deze kibboets!

Die nacht werkte Ilana door, en andere chawérot hielpen haar om een kamer bewoonbaar en gezellig te maken; een paar jonge chawériem waren ervoor uit hun kamer gegaan en naar een tent verhuisd. Zulke dingen gebeurden in een ommezien; heel veel spullen hadden ze niet te verhuizen, en de tent stond al. Ilana kreeg van de één een tafelkleedje, van de ander een kleed om over het bed te leggen, zodat het een divan leek, en zelf had ze ook genoeg dingen te missen. Tegen de morgen was het een schone, gezellige kamer geworden, — en toen ging Ilana met de vrachtauto mee, die toch bijna langs Atlit moest rijden.

Tirtsa en de andere schoolkinderen stonden bij het hek, toen Ilana naast de chauffeur klom.

„Ik breng ze vandaag nog mee!” riep Ilana. „En jij,” — tegen Tirtsa, — „jij krijgt eindelijk een vriendin, die even oud is als jij!”

En daarmee was ze weggereden.

Ze kwam die middag terug in dezelfde vrachtauto, met een wit, moe gezicht en zonder haar zuster en zonder Tirtsa's nieuwe vriendin.

„Ze worden nog niet vrijgelaten,” was alles wat ze zei. „Ze moeten zeker nog twee dagen blijven.”

Ze had haar zuster en het dochttertje gezien van heel ver af; twee prikkeldraad-hagen, op grote afstand van elkaar, waren tussen hen. Ze hadden elkaar een paar woorden toegeschreeuwd, — „maar veel stem hadden we niet, geen van beiden,” — en nauwelijks elkaars gezicht kunnen onderscheiden; ze wist alleen, dat zij het was, omdat ze haar naar het prikkeldraad geroepen hadden toen ze haar naam had gezegd.

„Kom, nog twee dagen. . . na zóveel jaren!” zei Efraïm, Ilana’s man, en toen had Ilana zich door de kring van vragers heen geduwd om naar haar kamer te gaan en had gehuild: „Twee dagen is meer dan al die jaren.”

Maar de twee dagen waren toch voorbijgegaan, en toen kwam Ilana op de tender van de kibboets het hek binnengereden, met naast zich een heel magere vrouw en een lang, mager meisje. Dat was Channa. Dat zou Tirtsa’s vriendin worden.

Zó eenvoudig als het leek was het toch niet: twee meisjes die even oud zijn, zet je maar niet bij elkaar en dan worden ze vriendinnen. Tirtsa wou wel, en het nieuwe meisje wou ook wel; haar blikken zochten tenminste de kring van gezichten af, die haar omgaven, volwassen gezichten en kindergezichten, en toen ze Tirtsa ontdekte, bleef ze haar vragend aankijken. Toen de kring weg was, had Tirtsa de moed om op het nieuwe meisje toe te stappen en in het beetje Duits, dat ze kende van de Duitse gesprekken die de volwassenen zo tussen het Hebreeuws door gehouden hadden, — op het grasveld en in de naaikamer en onder de douche viel er nog wel vaak een woordje Duits, — vroeg ze: „Hoe heet je? Ik heet Tirtsa.”

„Channa,” zei het meisje, en toen, blij dat ze met een leeftijdgenote kon praten, zei ze een heleboel achter elkaar in rad Duits.

Tirtsa haalde onbeholpen de schouders op.

„Versta niet,” zei ze. „Versta Hebreeuws?”

Channa, opeens gestuit in wat ze allemaal te zeggen had, werd er stil van.

„Beetje,” zei ze in ’t Hebreeuws. „Heel beetje.”

Tirtsa voorspelde haar in rad Hebreeuws dat ze het gauw zou leren, en toen ze zag dat Channa er even ongelukkig uitzag als zij er had uitgezien toen Channa Duits sprak, zei ze langzaam, woord voor woord, hetzelfde: „Je zult het gauw leren.”

„Zal ik jou Duits leren?” vroeg Channa.

Tirtsa lachte.

„Nee,” zei ze. „Hier in ’t land niet nodig. Hier in ’t land Hebreeuws nodig.”

„Is Hebreeuws moeilijk?” vroeg Channa in benauwd Duits.

„Makkelijker dan iedere andere taal,” zei Tirtsa in 't Hebreeuws, met de eenzijdigheid van een kind, dat van haar geboorte af niets anders gesproken had.

Ja, dat was de eerste moeilijkheid geweest: die van de taal. Maar dat was lang niet de grootste moeilijkheid, want als je van 's ochtends vroeg tot 's avonds bij 't naar bed gaan een taal hoort, en je bent jong en je onthoudt daardoor makkelijk nieuwe dingen, dan versta je een taal na een week, en je spreekt hem na een maand. Zo ging het Channa tenminste, en ze had het daarin heel wat gemakkelijker dan haar moeder, die haar zuster had weer-gevonden en de taal uit hun jeugd met haar sprak, en die bovendien lang niet zo in de leer-leeftijd meer was als Channa. Het was goed voor Channa dat ze geen Engels verstond, want een mondje-vol Engels leerde Tirtsa bij R'oevén, en dan zou er toch nog een tweede kans zijn om samen te praten, buiten het Hebreeuws. Nu moest ze zich wel aan Hebreeuws houden.

Maar de grote moeilijkheid was, dat Channa nog niets van het leven in de kibboets begreep: dat alles gelijk-op gedeeld werd en dat niemand van plan was haar, — juist hààr, — te kort te doen. Ze was wantrouwig, en juist als ze bijna iets begon te begrijpen van hoe het hier toeging, kwam er weer een klein geval dat haar wantrouwen wekte.

Ze wou haar vuile kleren niet aan Edna geven voor de wasserij, omdat ze bang was ze nooit terug te krijgen. Haar winterkleren die ze zeker nog in geen vier maanden zou kunnen gebruiken, — want de zomer was al in volle gang, en in het zomer-half-jaar viel er nooit regen en was de hitte het enige, waartegen je je moest beschermen, — stopte ze onder de matras van haar bed, liever dan ze door Edna te laten schoonmaken en weg bergen. Edna liet haar gaan; dat had ze met R'oevén overlegd. Alleen bracht het veel extra werk voor Channa mee, die de kleren telkens moest schoonmaken en luchten.

Langzamerhand, toen ze zag, dat de andere kinderen hun vuile kleren in zakken naar de wasserij brachten en dat ze telkens schone

terug vonden in hun vakjes, — en toen Edna haar verdrietig zei, dat ze door het voorraadje kleren heen was, dat voor Channa beschikbaar was, omdat er geen nieuwe gewassen kleren bij waren gekomen, — toen begon ze, schoorvoetend, wat minder waakzaam te zijn over haar eigen bezit en het er maar op te wagen, op gevaar af dat ze ze nooit terug kreeg. Maar ze kreeg ze wèl terug, schoon en fris. Toen, wat beschaamd lachend, gaf ze ook haar winterkleren aan Edna in bewaring.

Als er eten werd rondgedeeld, hield ze haar bord het verst naar voren, dat ze het eerst aan de beurt zou zijn; bij het delen mocht het eens opraken, zodat er niets overbleef voor wie het laatst kwam! Met een knikje naar de andere kinderen gaf R'oevén of Edna haar dan ook het eerst; R'oevén had hun genoeg verteld over honger in de kampen, zodat er verder niet veel over gepraat hoefde worden.

In het werk, — en ze hield van het werk, — was ze bang dat de anderen te veel op haar deel zouden schuiven, of dat R'oevén en Edna misbruik van haar zouden maken. Vóór ze er was, waren ze immers ook klaargekomen met het werk, — waarom moest zij dan, een kind nog, in de hete zomer zo hard werken? Het was genoeg als ze haar schoolwerk deed en zich tijdens de lessen inspande; zij had het immers moeilijker dan de anderen, want die kenden van jongsaf Hebreeuws, en die hadden niet zoveel meegemaakt als zij.

Soms bleef ze 's morgens liggen en zei tegen Edna, dat ze ziek was. Koorts had ze niet, maar ze zei verongelijkt, dat niemand anders kon weten hoe beroerd ze zich voelde.

„Maar ik weet het bèst,” zei Edna, en stopte haar lekker in onder het frisse laken. „Je kunt je wát beroerd voelen zonder koorts. Blijf er maar lekker in,” — en ze bracht haar een blad met een beetje extra uitgebreid ontbijt erop. Dan volgde Channa haar met de ogen, zolang ze door de slaapkamer rond ging, waar nu geen andere kinderen in rondliepen, en ze kon zich nièt zo ontspannen neerleggen als ze wel gewild had; ze wachtte op iets, — misschien dat Edna haar niet zou geloven of ongeduldig zou worden, zodat zij kon uitbarsten en zich verdedigen. Maar zover kwam het nooit, en langzamerhand hielden de ééndags-ziekten op.

Tirtsa begreep alleen maar een klein deel van dit alles, alleen voor zover ze er met R'oevén of vader of moeder over kon praten, en ze had heus wel andere dingen om over te praten dan die éne Channa, die een teleurstelling was geworden. Net als de andere kinderen nam ze de vreemde dingen van Channa als een vaststaand feit op: ze was nu eenmaal anders en daar was niets aan te doen. Ze nam het haar niet kwalijk, maar ze kwam haar ook niet nader.

En zo zou het gebleven zijn, als dat met die pruimen niet was gebeurd, — en als R'oevén niet over straf gesproken had. Ineens had Tirtsa zich tòch naast Channa voelen staan, haar enige leeftijdgenoot, en ineens had ze R'oevén, hoe jong hij ook was, als een oudere gevoeld, die het zich niet meer helemaal kon indenken.

Ze had het gewonnen. De straf die niet doorging, zei het; de snelle, verbaasde blik van Channa zei het; en ook, — maar dat wisten Tirtsa noch Channa, — de plezierige glimlach van R'oevén en het deuntje dat hij floot toen zijn rechtsgeleerde troepje het leerlokaal had verlaten, zeiden het. Maar dat was meer een zaak van R'oevén zelf.

3 GROOTMOEDER

Toen het jaar 1945 voorbij was, bestonden er in de kibboets maar twee gezinnen, die zo gelukkig waren geweest, één van de vele verlorenen terug te krijgen. Het éne gezin was dat van Ilana, die haar zuster terug had gevonden; het andere was dat van Tirtsa's vader en moeder.

Het was niet een zuster, die Tirtsa's moeder terug kreeg, maar een moeder. Het was niet een telegram dat in de eetzaal werd afgegeven, maar een briefje, gewoon gevonden tussen de post op een tafel in de eetzaal en toen ongeopend mee naar de kamer genomen: een briefje van het centrale comité, dat nasporingen deed naar verlorenen in Europa. Ieder die zocht naar familieleden, had de namen en wat hij ervan wist aan dat comité opgegeven, hoewel zonder hoop; ook Tirtsa's moeder had dat gedaan, dadelijk na de oorlog. Ze dacht er al niet meer aan, dat ze dat had gedaan.

Tirtsa en David waren er niet bij, toen hun moeder het briefje openmaakte, en dat was ook maar goed. Er stond in, dat die en die, — met de naam en geboortedatum van Tirtsa's grootmoeder, — na de oorlog was aangetroffen in dat en dat kamp, en dat ze, uit hoofde van haar moederschap over kinderen in Palestina, in aanmerking was gekomen voor immigratie. Na haar herstel zou ze naar Palestina getransporteerd worden. En of Tirtsa's moeder zich voor nadere bijzonderheden tot de afzender van het briefje wou wenden.

Opeens stond moeder daar in de klas, met een wit gezicht en vreemd-schitterende ogen en vroeg R'oevén, of Tirtsa en David even mee naar buiten konden gaan. En buiten stond vader, en met z'n vieren gingen ze naar hun kamer, en daar, met diezelfde vreemde ogen en een zachte, hese stem, vertelde moeder dat grootmoeder leefde. Dat grootmoeder hierheen zou komen.

„En grootvader?” vroeg David.

„Hij staat niet in het briefje,” zei vader. „We denken, dat het alleen grootmoeder is.”

„Wanneer komt grootmoeder?” vroeg Tirtsa.

„We weten het niet. We weten alleen, dat ze leeft en hierheen zal komen.”

„In welke kamer komt ze te wonen?”

Vader en moeder glimlachten.

„Was het maar zover,” zei moeder zacht. „We weten niet eens, of ze al hersteld is en hierheen kan reizen. Er staat, — ze vertaalde het voor de kinderen in het Hebreeuws, — „dat ze na haar herstel naar Palestina getransporteerd kan worden. We weten niet, hoe ze haar in dat kamp hebben aangetroffen, — hoe zwak en ziek. Ik ga morgen naar Jeruzalem om alles te horen.”

Toen Tirtsa en David in de klas terug kwamen, keken R'oevén en de kinderen hen vragend aan.

„Ik heb een grootmoeder,” zei Tirtsa, „en ze leeft.”

Moeder kwam stil en moe uit Jeruzalem terug. Ze hadden daar niet veel meer geweten dan in het briefje stond. Ze geloofden dat

er een transport hierheen op weg was, maar de namen en zelfs het aantal hadden ze nog niet gekregen; ze zouden haar berichten, zodra ze meer wisten.

„Misschien kon ze nog niet eens reizen,” zei moeder. „Na haar herstel, — en ik weet niet eens, of ze hersteld is. Ik weet eigenlijk helemaal niets, — nog minder dan toen ik het briefje kreeg, want toen hoopte ik nergens op.”

„Ze leeft,” zei vader.

„Maar hoe leeft ze?” zei moeder mistroostig.

Toen kwam Tirtsa ertussen.

„We moeten toch voor alle zekerheid om een kamer vragen en alle dingen voor die kamer klaarmaken. Ik ga Ilana zoeken en vragen, wat ze denkt dat ik kan maken.”

En zonder verder een woord was ze de deur uit om Ilana te zoeken.

„Tsabre!” lachte vader.

Want „tsabre” is de bijnaam voor kinderen, die in Palestina geboren zijn; een tsabre is een cactusvijg, zoals ze groeien aan de hoge, harde, doornige cactussen langs de wegen, en de vijg is van buiten zó stekelig, dat alleen een vakman hem kan plukken zonder gewond te raken, maar van binnen is hij sappig en zoet. En omdat het geslacht dat in Palestina geboren is, van buiten zo stekelig is, — erg weinig woorden, niet vriendelijk en ongemakkelijk te hanteren, en van binnen zo goed en zo klaarstaand voor de gemeenschap, — daarom heeft dat geslacht de bijnaam van tsabre gekregen.

Het zonder een woord weggelopen van Tirtsa en het onmiddellijk tot daden overgaan, was juist het enige wat haar moeder over de pijn van de onzekerheid heen kon helpen. Wat kon ze nu anders doen, dan die avond met de behuizings-raad praten over het vrijmaken van een kamer voor een grootmoeder, die misschien al onderweg was en misschien ook niet, en die, als ze kwam, de eerste grootmoeder van de kibboets zou zijn? En de behuizings-raad puzzelde en zocht uit, tot ze een verhuizing wisten die een koele en

tamelijk rustige kamer zou doen vrijkomen, zodra ze nader zouden horen.

Het was maar goed ook. Want diezelfde week nog kwam er een telegram uit Jeruzalem, dat de naam van grootmoeder op de lijst van opvarenden van de „Spezza” voorkwam, die midden volgende week in de haven van Haifa verwacht werd. Toen moesten vader en moeder en Tirtsa hard aan 't werk, om alles voor de kamer klaar te krijgen. En zelfs David timmerde een matje van houten latjes, om voor de deur van grootmoeders kamer de modder te kunnen afschrappen.

Het leek gek voor tsabres, maar Tirtsa en David waren nog nooit eerder in de haven van Haifa geweest. Ze hadden ook nog nooit eerder zoveel gezichten achter loketjes gezien, het éne na het andere, en zoveel Engels horen praten. En telkens haalde vader papieren voor de dag, en telkens werden ze bekeken, en af en toe werd er een stempel op gedrukt, en Tirtsa ving enkele Engelse woorden op die ze bij R'oevé had geleerd, — en tenslotte waren ze dan met z'n vieren op de kade, waar boten konden aanleggen.

Die dag werd de „Spezza” verwacht. Vroeg? Laat? Niemand wist het precies te zeggen. Ze durfden in elk geval niet van de haven weg te gaan en de stad Haifa in, want juist dan kon het schip aankomen. Tirtsa en David hadden genoeg te zien om de tijd te vergeten: schepen, vlaggen en zeelui van allerlei nationaliteit en kleur en taal. Ze hadden zelfs geen tijd om veel naar de haven-armen te kijken, of daar soms het verwachte schip in verscheen, — en dat was juist, waar vader en moeder aldoor mee bezig waren. Op een paar vaten gezeten aten ze de boterhammen op, die ze die morgen uit de keuken hadden meegekregen; en nog, onder het eten, waren de blikken van vader en moeder op de haven-armen gericht en die van Tirtsa en David op de beweging aan boord van de schepen.

Maar toen het loods-bootje uitvoer van de plek, waar het aan de zijkant van de kade gemeerd lag, en toen er een stil en gespannen gemompel was onder de velen die met hen stonden te wachten,

— toen was er ook voor Tirtsa en David niets anders meer dan dat éne streepje horizon, dat er overbleef tussen de zwarte lijnen van de haven-armen, want aan dat streepje horizon zou ieder ogenblik een boot kunnen verschijnen, die „Spezza” heette en die moeders moeder aan boord had.

Wel, — toen gebeurde alles. Het was groter en erger en mooier dan Tirtsa geweten of gevreesd of gehoopt had. Er was veel weerzien rondom haar en er waren veel tranen, — tranen om die terug waren gekomen en om die niet terug waren gekomen, — en er was geen grootvader, — maar er was een grootmoeder, een heel tere wel, waar je voorzichtig mee moest zijn, maar toch een grootmoeder, waar je je vreemd mee verbonden voelde, al had je haar nooit gezien en al sprak je haar taal niet.

En in een taxi, waar de kibboets geld voor had meegegeven, toen ze vanmorgen weg gingen, reden ze voorzichtig en toch vlug op hun eigen, eigen thuis aan. Ze kwamen het hek binnen met z'n vijven, — en ze waren vanmorgen met z'n vieren het hek uit gegaan.

Van toen af waren er twee kamers in de kibboets, waarvan Tirtsa kon zeggen „mijn kamer,” die van vader en moeder, en die van grootmoeder. De slaapkamer in het schoolhuis, waar ze met drie andere meisjes sliep, heette „onze kamer,” maar die van haar eigen mensen heette „mijn kamer.” Je klopte wel aan eer je bij grootmoeder naar binnen ging, maar toch was het meer van jezelf dan iedere andere kamer. Het was een heel nieuw gevoel, een grootmoeder te hebben.

Ze was in het begin te zwak geweest om op te staan en zeker om haar maaltijden in de drukke eetzaal te gebruiken. Ze was binnengekomen en had de kamer gezien, die voor haar helemaal alleen was, met een opgemaakt bed. Zonder twee bedden boven haar zoals het in het kamp was geweest, en toen had ze alleen gezucht „een kamer, — een kamer voor mij om in te wonen.” Ze had dat al jaren niet meer gekend. En toen ze veilig en schoon in bed lag, toen kwam alle ellende en alle uitputting van die laatste jaren bij haar

terug, en daarvan herstelde ze maar langzaam. De chawéra, die de taak van ziekenverzorging had, bracht haar de maaltijden die eerste week, — en natuurlijk werd haar eigen dochter in die week voor de ziekenverzorging aangewezen.

Maar toen grootmoeder sterker werd en weer op kon staan en er nog maar nauwelijks aan kon wennen, dat ze vrij kon gaan waarheen ze wou, en dat ze niet meer alleen was, zoals ze geweest was sinds grootvader bezweken was, — toen wou ze ook deel hebben aan het werk in de kibboets. Toen haalde ze iedere morgen een stapel kapot ondergoed uit de naaikamer naar haar eigen kamer en bracht het iedere middag heel terug. Ze ging rechter lopen, ze ging vrolijker kijken, — en ze ging zelfs een enkel zinnetje Hebreuws praten tegen David en Tirtsa, die al hun opgevangen Duits te pas moesten brengen om zich met grootmoeder te onderhouden.

Over wat ze in de kampen beleefd had, sprak ze niet. Alleen toen ze een keer met Tirtsa naar de eetzaal liep en in een vuilnisbak een korst brood zag liggen, sprak ze opeens luider dan ze gewend was en riep: „O, dat mag niet! Dit — dit was mijn dagportie in het kamp!” En toen moeder een keer een vouwstoeltje voor haar meenam om te maken, dat ze bij het wachten op een bus aan de grote weg niet hoefde staan, zei ze voor zich heen: „Ik heb een keer tien uur op appèl moeten staan.” Maar dat was alles.

Er groeide een grote vriendschap tussen Tirtsa en grootmoeder; er ging haast geen dag voorbij zonder dat Tirtsa even bij haar aanliep, soms samen met Channa of met andere kinderen van de school. En langzaam, langzaam, begon grootmoeder in haar gesprekken met de kinderen zich uit te drukken in het Hebreuws, zoekend naar de woorden en met veel fouten, maar toch Hebreuws.

Het was bij zo'n gesprek, waarbij Tirtsa altijd langzaam en voorzichtig sprak om te worden verstaan, dat Tirtsa een vraag uitsprak die haar al een poos had bezig gehouden.

„Grootmoeder, begin je al te vergeten wat er in die laatste jaren is gebeurd?”

Grootmoeder stond midden op het rotsige paadje stil.

„Ik wil het niet vergeten,” zei ze zacht. „Ik wil onthouden, hoe goed het nu is, en daarom mag ik nooit vergeten hoe anders het was.”

Dat was het laatste, wat Tirtsa met haar grootmoeder sprak over de dingen, die de één niet vergeten kòn en de ander niet vergeten wilde.

4 KINDERDORP

Tirtsa wist wel wat er gaande was.

Tegen de grote vakantie had de opvoedingsraad telkens vergaderd over haar. Ze was nu veertien, en eigenlijk te oud voor de schoolgroep en te jong om in het werk van de volwassenen helemaal te worden ingeschakeld. Veertien jaar, — en geen ander kind in die leeftijd, behalve Channa, maar die moest nog zóveel inhalen van de verloren jaren, dat ze best tussen de andere kinderen kon blijven schoolgaan. Bovendien had Channa door haar zwerftochten al heel wat van de wereld gezien, meer dan haar lief was, en Tirtsa was nauwelijks buiten haar kibboets geweest. Daar moest wat aan gedaan worden, vond de opvoedingsraad.

Het eerste, wat er aan gedaan werd, was dit: R'oevén gebruikte een groot deel van zijn vakantie met het rondreizen en rondneuzen

in kibboetsiem met oudere kinderen, in kinderhuizen en kinderdorpen. Wat hij zag en wat hij vond, bracht hij aan de opvoedingsraad over; het beste wat er zou worden gevonden, zou de plaats zijn, waar Tirtsa haar opvoeding zou voortzetten; — zoals in alle kibboetsiem in het hele land voor de kinderen altijd het beste werd uitgezocht.

„Van jullie moet ons land het later hebben,” werd er zo af en toe gezegd. Misschien waren de kinderen daardoor zo tsabre-achtig geworden: wat erg zelfbewust, en gewend dat het beste voor hen werd uitgezocht, — maar ook: al vroeg wetend, dat er een groot karwei op hen wachtte.

Met een zwaar hart zag Tirtsa al die voorbereidingen aan. Ze wilde niet van huis, nu niet en nooit. Het was immers goed in de kibboets, en ze zou immers haar plaats innemen tussen de werkers, als ze er oud genoeg voor was! Ze wilde niet van vader en moeder en grootmoeder weg, en nog minder van de kinderen en van de kleine, vertrouwde school. Ze wilde ook niet meer leren dan ze hier te weten kon komen; dat was haar net genoeg om een bruikbare chawéra te worden, — en ze had geen hoger plannen dan een bruikbare chawéra te worden. Die opvoedingsraad met zijn grote plannen, — omdat ze de oudste was natuurlijk, en altijd het wonder van de kibboets moest blijven!

„Zorgen jullie nou dat die plannen niet doorgaan,” zei ze tegen vader en moeder. „Jullie hebben toch elk een stem in de vergadering van chawériem!”

„Wat zijn twee stemmen op de honderdzestig,” zei moeder. „En bovendien, als de opvoedingsraad aan de vergadering uitlegt dat dit het beste voor je is, zullen ze allemaal vóór stemmen. Wij ook, — niet vader?”

„Jullie zijn allemaal tegen me. Als ik nou niet graag van jullie weg wil, dat is toch een teken, dat het hier goed voor me is?”

Vader lachte.

„Als het zó was, kon de opvoedingsraad wel opdoeken. Dan zouden we alleen maar hoeven doen, wat de kinderen graag willen en hoeven laten, wat ze niet graag willen, want dat was dan goed

voor ze. Nee, tante, met al je veertien jaar heb je daar nog geen verstand van. Toen ik veertien was, zou ik me in de handen gewreven hebben, als ze hadden gevonden dat ik m'n neus es buiten de deur moest steken. Ik." — hij werd stil bij de herinnering, — „ik heb ervoor moeten vechten, om voor Palestina opgeleid te worden en om koeien te leren melken in plaats van het gymnasium af te lopen en dan student te worden.

„Hoe oud was je toen, toen je ervoor moest vechten?" vroeg Tirtsa.

„'s Kijken. Zestien."

Tirtsa lachte.

„Over twee jaar, — geeft de opvoedingsraad me dan de kans om te vechten voor wat ik graag wil?"

„Over twee jaar, — dan zul je vragen: laat me alsjeblieft de wereld ingaan, — sluit me niet op in het kringetje waar ik van baby af in geweest ben. Over twee jaar zal ik je eraan herinneren!"

Met vader en moeder viel niet te praten. Ze probeerde haar geluk bij R'oevén, die in de opvoedingsraad zat en dus haar boodschap kon overbrengen.

„R'oevén, hoe denk jij zelf over de school die je zelf hebt gemaakt? Vind je het een goede school of niet?"

R'oevén haalde de schouders op.

„Ik houd er te veel van om erover te kunnen oordelen. Ik geloof, dat we het goed hebben met elkaar, jullie en ik. Dan zal het wel een goede school zijn, denk ik."

„Waarom is hij dan niet goed genoeg voor mij?"

„O, is 't 'm dat! Hij is niet goed genoeg voor jou, omdat de maizena-pap, die de baby's krijgen, ook niet goed genoeg is voor jou."

Daar had Tirtsa niet van terug.

„De meeste baby's," zei R'oevén, „schreeuwen in het begin het hele baby-huis bij mekaar, als ze groente krijgen in plaats van pap. Ze willen er niet aan, weet je?"

Met R'oevén was niets te beginnen; daarom vroeg Tirtsa hem

alleen maar zakelijk, of hij al wist waar ze heen gestuurd zou worden.

„We hebben nog niet gekozen. Maar ik beloof je: als ik het weet, zal ik je er alles van vertellen.”

Gewapend met die belofte ging Tirtsa naar haar laatste hulpadres: grootmoeder, — meer om morele dan om daadwerkelijke steun, want grootmoeder had nergens stem in, omdat ze geen chawéra was.

„Ze willen me wegsturen,” zei Tirtsa zielig.

„Ja, dat hoor ik,” zei grootmoeder opgewekt. „Het lijkt me een geweldig avontuur voor je.”

„Ik wil helemaal niet graag.”

Grootmoeder schudde het hoofd.

„Ik kan geen hoogte krijgen van de kinderen van nu,” zei ze. „Ik zou niet kunnen slapen van opwinding, als ik veertien was en ik zou een poos in een heel andere omgeving mogen zijn, tussen allemaal leeftijdgenoten en met heel andere dagen en weken dan ik tot nu toe altijd gehad had.”

Ze verdiepte zich in herinnering.

„Toen ik veertien was, toen was het leven vol van dingen die niet mochten, omdat het nou eenmaal niet hoorde. Je ging niet zonder hoed op straat, zon of geen zon, zomer of winter; je sprong al geen touwtje meer als je veertien was; je ging van huis naar school en van school naar huis, en verder waren er je vader en moeder en je broertje en zusje, en daar hield alles mee op. En soms eens een feestje, en dat was al een hele gebeurtenis. Ik heb verschrikkelijk verlangd naar gebeurtenissen, — naar iets dat anders was dan iedere dag. Het leek me al een zaligheid, met andere kinderen van school een paar dagen en nachten te mogen doorbrengen, in een schuur bijvoorbeeld, op strozakken. Toen wist ik nog niet, dat er ook wel eens *te* veel gebeurtenissen konden zijn, en dat je samen met *te* veel anderen op strozakken zou moeten slapen, niet eens in een schuur.”

Ze was in Duits vervallen, maar zó langzaam en voorzichtig Duits, dat Tirtsa haar kon verstaan.

„Maar hier zijn al genoeg gebeurtenissen,” zei Tirtsa, „en genoeg kinderen om mee samen te zijn.”

„Gebeurtenissen? Och, kind, buiten de omheining van de kibboets houdt de wereld voor je op! En de kinderen, waar je mee samen bent, zijn altijd met je samen geweest. Juist dat je zo bang bent om hier vandaan te gaan, is een teken, dat je het nodig hebt.”

Dus zelfs grootmoeder. Ze spanden allemaal samen, de volwassenen. En het erge was, dat ze er niet van terug had. Hoe kon ze uitleggen, dat het de angst voor heimwee was, die haar er zo tegen op deed zien, — een heimwee, dat nu al begon, terwijl ze nog thuis was!

Toen de opvoedingsraad zijn keus had gedaan en het aan de vergadering van chawériem had voorgelegd, die het natuurlijk allemaal prachtig vond, — niet één stem tegen, dus dat betekende, dat vader en moeder ook vóór hadden gestemd! — toen was het de eer van Tirtsa te na om nog te protesteren. Een besluit van de vergadering van chawériem nàm je; dat wist een jonger kind je al te vertellen. Och, en er zaten ook leuke beslommeringen aan vast: ze moest telkens in de kinder-naaikamer verschijnen om te passen en haar voorkeur voor een bepaalde kleur uit te spreken, en ze was te veel meisje, om de voorbereidingen voor al wat ze mee zou krijgen niet gezellig te vinden.

De keus was op het kinderdorp En Zajit gevallen, dat niet zo heel ver van Giv'at Jofi af lag. Tirtsa was er wel eens geweest, samen met de grote kinderen van de school en met een troepje volwassenen van thuis; met een vrachtauto van de kibboets waren ze er bij volle maan heen gereden, toen de kinderen van En Zajit één van hun grote toneelvoorstellingen gaven. Want ze waren in het hele land beroemd om hun prachtige feesten, hun uitstekend koor, dat wel eens voor de radio had gezongen, en hun knappe opvoeringen. Dat was allemaal heel mooi, en Tirtsa moest ook toegeven, dat de heuvels, waar En Zajit op lag, in het maanlicht net een sprookje hadden geleken, — maar thuis, in Giv'at Jofi, waren óók prachtige voorstellingen als er een Joods feest was of als er

een paar trouwde, en de rotsen en de Middellandse Zee waren in het maanlicht óók een sprookje. Het erge was, dat, als je wat verder de rotsen op klom, je En Zajit zó dichtbij zag liggen, dat het net een stapje leek, en als je op de heuvels van En Zajit stond, leek de land-kant van de rotsen van Giv'at Jofi maar zó te bereiken, — en in werkelijkheid viel het allemaal zo tegen.

Vader en moeder brachten haar, en Efraïm, die altijd de tender chauffeerde. Al haar spullen, tot zelfs haar ledikant toe, waren op de tender geladen, en de schoolkinderen die zelf nu ook weer begonnen na de vakantie, deden haar tot het hek uitgeleide. Nu er niets meer aan te veranderen was, liet ze zich niet kennen: rechtop, zo recht als iedere tsabre, stond ze tussen haar hebben en houden de kinderen toe te wuiven en „shalom” toe te roepen; op hun lolletjes riep ze lachende antwoorden terug, en het laatste, wat R'oevén van haar hoorde, was: „Ik zoek het hoger op, hoor; bij jou valt niets meer te leren!” Waarop de kinderen honend de vuisten balden om de belediging, hun en hun R'oevén aangedaan, en hun jonge meester mee naar de school troonden, zodra het laatste puntje van de tender onzichtbaar was geworden.

Efraïm moest verder, zodra de tender was afgeladen, en vader en moeder zouden wel de één of andere lift naar huis opdoen; ze bleven nog even, om te zien waar ze sliep en om met Tirtsa en met één van de „huismoeders” het hele kinderdorp rond te wandelen. Dat was zo gauw niet rondgewandeld, want al was de eetzaal, — die meteen muziek-, toneel- en vergaderzaal was, — heel groot en heel gemeenschappelijk, de woonhuizen, waarin iedere groep met zijn huismoeder woonde, waren klein en knus en daardoor talrijk. En dan waren er de school en het laboratorium en de werkplaatsen, en dan was er de wolwasserij, -ververij, -spinnerij en -weverij van de wol van hun eigen schapen, die door één van de jongens gehoord werden, daar ver tegen de heuvels, en dan was er de boekenkamer, — ja, en dan waren er de velden en de wijngaarden en de sinaasappeltuinen, waar al groene, harde sinaasappelen aan zaten, — dat hele grote bedrijf, dat de kinderen zelf leerden bewerken en dat nog groter was dan hun eigen bedrijf thuis. Het „even rond-

wandelen" van vader en moeder duurde een hele morgen, en nog hadden ze niet de helft gezien, toen ze mee in de eetzaal gingen eten.

„Jij boft,” zei vader onder het eten.

Tirtsa knikte. Zolang vader en moeder er nog waren, vond ze ook wel dat ze bofte. Maar o, wat was de eetzaal groot, en wat waren er veel kinderen en mensen, die ze geen van allen kende! En wat vertrouwd en bekend was haar ieder gezicht en iedere stem in de eetzaal thuis!

„Wat zul je een paar goede werkhands krijgen,” zei moeder. „Als je over twee jaar thuiskomt, zullen we je in iedere tak van het bedrijf kunnen gebruiken.”

„Was 't maar zover,” zei Tirtsa, maar ze zei het lachend, want vader en moeder leken zo opgetogen over alles.

Ze zei ze ook nog lachend goeiendag, toen ze op een hobbelende muilezelwagen van het kinderdorp wegrede in de richting van waar ze moesten zijn: thuis.

Maar toen ze zich omkeerde en gezichten langs zich zag gaan, die haar komst niet eens gemerkt hadden, gezichten, die niets bekends hadden en voor wie zij niets bekends had, — toen lachte ze niet meer. Toen zocht ze met een wit gezichtje en gesloten lippen de weg naar het huis, waar zij zou komen te wonen.

De weg zoeken naar je huis, — en misschien wel verdwalen in het kinderdorp, waar je woonde, — en komen van een kibboets waar je iedere hobbelsteen van ieder paadje kende...

Toch liep ze heel recht, als een tsabre.

De huismoeder van het huis was aardig, al haalde ze natuurlijk niet bij Edna. De kinderen, — och, voorlopig interesseerde het haar meer, of zij haar aardig vonden. Dat was de grote overgang: afwachten of ze je aardig vonden, terwijl thuis de hele kibboets van haar hield, zolang ze zich herinneren kon. In de kring van deze kinderen moest je iets zijn, aardig of knap of geschikt of handig, en thuis was je, die je nu eenmaal was: Tirtsa — en de oudste.

„Maar met Nieuwjaar ga ik naar huis,” was de gedachte, waar ze zich die eerste dagen telkens op betrapte. Nieuwjaar viel van 't jaar eind september, dus het duurde geen maand meer of het was zover.

En terwijl ze werkte en leerde en verantwoordelijke karweitjes kreeg zoals thuis de groten kregen, leefde ze toch eigenlijk alleen naar Nieuwjaar en naar haar thuiskomst toe, -- en zo kwam het, dat ze in die eerste maand de andere kinderen, zelfs die van haar eigen huisgroep, geen stap nader kwam.

Het kwam ook doordat Tirtsa het enige kibboetskind was van het hele kinderdorp. De meeste kinderen kwamen van buiten Palestina en hadden ontzettende dingen achter zich, erger dan wat Channa en wat grootmoeder hadden beleefd. Onder de jongere kinderen waren er, die wel uit Palestina kwamen, maar uit steden, waar in sommige oude gedeelten het leven van de kinderen misschien even ontzettend is als dat van de kinderen uit de landen, waar Joden vervolgd worden, niet door een vijand van buitenaf, maar door armoede en familietoestanden van binnenin. Beide soorten kinderen, -- die van buiten Palestina en die van de stads-achterbuurten in Palestina, -- moesten nieuwe mensen leren worden in dit kinderdorp. Helemaal op zichzelf, als een bijna apart dorp, leefden de Jemenietische kinderen; ze kwamen uit het Arabische land Jemen, ver zuidelijk van Palestina, en hadden tot hun komst in Palestina alleen Arabisch gesproken, wat helemaal paste bij hun bruine kleur en hun wollig kroeshaar. Alleen bij feesten en belangrijke dagen kwamen de twee dorpen samen in de éne grote eetzaal; hun dagelijkse gebruiken van eten, godsdienst en taal, waren nog te verschillend, om één geheel te kunnen vormen. Later, als voor beide groepen het Hebreeuws de enige taal was geworden en als beider verleden vergeten was.... maar dan waren er al lang weer nieuwe kinderen in het dorp komen wonen, en deze groepen waren al werkers geworden in het land en hadden misschien al nieuwe kibboetsiem gesticht.

En zo was Tirtsa de enige, die niet een te erg, maar een te goed verleden achter zich had en die zich van dat te goede verleden vrij

moest maken. Alleen liefde had ze ondergaan, en alleen samenwerking had ze om zich heen gezien; alleen haat en vervolging hadden de anderen ondergaan, en alleen de keus tussen voor je leven vechten of doodgaan hadden ze om zich heen gezien. Het waren twee werelden, en de andere kinderen vertegenwoordigden samen de andere wereld, terwijl Tirtsa alléén de éne wereld vertegenwoordigde. Het was werkelijk te moeilijk voor een meisje van veertien jaar, en als er niet dat gezellige huis met die aardige moeder was geweest, en die mooie uren in de school, en de vreugde van het koor of van het wol-weven, en het inbeslag-nemende werk in huishouding of bedrijf, — dan had Tirtsa al na een paar dagen naar Giv'at Jofi opgebeld dat ze haar moesten komen halen. En natuurlijk was er ook nog haar trots als tsabre, en de eer die ze op te houden had tegenover R'oevén en de andere kinderen en tegenover de hele kibboets.

Het was maar een héél stille Tirtsa, die met Nieuwjaar naar huis kwam. De kinderen vroegen honderd-uit over haar nieuwe leven, en ze gaf wel antwoord, maar net of ze er zelf niet bij was.

„Wat is er, Tirtsa?” vroeg moeder, toen ze zonder David in de kamer van vader en moeder zat.

„Niets,” zei Tirtsa. „Alleen dat Nieuwjaar maar twee dagen duurt, en dat ik over drie dagen alweer wegga.”

„Nu nog niet aan denken,” zei vader, „anders heb je niets aan die drie dagen.”

Ja, dat kon hij gemakkelijk zeggen, niet-aan-denken, maar het feit bleef, dat ze aan weinig anders kon denken.

„Wat is er, Tirtsa?” vroeg R'oevén, toen ze in de felle zon met hem naar het schoolhuis liep, om daar alle dingen nog eens te bekijken als iets van vroeger.

„Niets,” zei Tirtsa. „Alleen dat ik pas met Channoeka weer hier kom, en dat duurt nog bijna drie maanden en dat is pas midden december.”

Toen lachte R'oevén.

„Nee,” zei hij. „Daar tussenin kom je ook nog thuis.

„Ik mag pas met Channoeka weer,” zei Tirtsa mistroostig.

„Kun je een geheim bewaren? Want de andere kinderen zeg ik het pas als we na Nieuwjaar weer in de school zitten. Ja?”

„Wat voor geheim?”

Tirtsa werd toch wakker uit haar mistroostigheid.

„Over ruim een maand ga ik trouwen met Aliza.”

Aliza was juist het aardigste meisje van de hele kibboets; van de noar-groep die er vroeger was geweest, was zij de enige die niet mee was gegaan, toen de anderen een nieuwe kibboets gingen stichten. Ze had gekozen in deze kibboets te blijven, en men had haar als chawéra aangenomen. En nu ging ze trouwen met R’oevén!

„O, wat geweldig!” riep Tirtsa, ineens weer helemaal de oude. „Wat zegt Aliza er wel van?”

„Dat moet je haar vragen,” lachte R’oevén. „Ik denk, dat ze het ook wel leuk vindt.”

„En mag ik er dan bij zijn?”

„Nou, wat dacht je: dat we gingen trouwen zonder dat de school compleet was? Al komt heel En Zajit op z’n kop te staan, — jou moeten we hier hebben!”

Tirtsa glom over haar hele gezicht.

„En — mag ik meedoen met het toneelstuk?”

„Dit is de enige keer dat ik met het toneelstuk van de school, — als er een toneelstuk door de school wordt opgevoerd, — niets te maken heb. Maar ik ben bang, Tirtsa, dat je daarvoor te lang vrij zou moeten hebben. Hindert niet, — bij het feest ben je in ieder geval.”

„Nog ruim een maand...” peinsde Tirtsa. „Dat breekt de tijd tussen nu en Channoeka in tweeën. Heerlijk! Lief van je, dat je het mij al verteld hebt, vóór de rest van de kinderen.”

„Dat kwam omdat je zo zuur keek de hele tijd,” zei R’oevén. „Daar wist ik maar één middel op, en dat was dit.”

„Mag ik het aan vader en moeder vertellen?”

„Die weten het al. Ik heb alle chawériem, die het weten, gevraagd het nog niet aan de kinderen te vertellen. Ik wil het graag zelf vertellen, — en jou heb ik het nu verteld.”

„Met Aliza,” herhaalde Tirtsa in zichzelf. „Ik vind het zo enig.”

„Ik ook,” zei R’oëvén.

En doordat R’oëvén met Aliza zou gaan trouwen, kwam er een veel fleuriger Tirtsa in En Zajit terug dan er drie dagen geleden uit was weggegaan.

Een vreemde zou ze wel blijven hier, — maar ruim een maand, — onzin, over ruim een maand was héén te komen.

Ze wist niet, dat dit juist de enige manier was om altijd een vreemde te blijven in het kinderdorp: de dagen tellen van de éne thuiskomst naar de andere.

5 BRUILOFT

De morgen van R'oevéns bruiloft stapte Tirtsa deftig vóór het hek van de kibboets uit een glijdende auto; geen vrachtauto, geen tender, maar een echte luxe-auto, die haar had opgepikt toen de muilezel-wagen van het kinderdorp haar aan de grotere weg had afgezet. Het hoorde bij de bruiloftsdag van R'oevén en Aliza, om als een gast uit een auto te stappen en dan fluitend het hek binnen te gaan.

Ze trof de kinderen in grote opwinding aan; de meeste hielpen in de keuken, want er was een massa extra werk. Bij een bruiloft kwamen altijd zoveel gasten als er komen wilden; al wou het bruidspaar er dertig of meer uitnodigen, het was allemaal goed. Voor de nacht werden eenvoudig een heleboel chawériem uit hun kamer gezet en in een tent ondergebracht, of in de schapestal die sinds

jaren leeg was omdat er geen schapen meer gehouden werden en die een boel ruimte en fris stro had; dan kwamen de geriefelijke kamers vrij voor de gasten die over het algemeen niet aan tenten of schapestallen gewend waren en die al daarom goed gehuisvest moesten worden, omdat ze gasten waren. Voor iedere bruiloft werd er een chawér of chawéra aangewezen die goed kon organiseren en die dan voor het onderbrengen van de gasten verantwoordelijk was; dat was een heel werk. — maar die in de keuken werkten hadden het minstens even moeilijk: een feestmaal voor zoveel extra eters erbij, om niet te spreken van de koeken en taarten die er gebakken werden voor de feestelijke tafel, die ergens buiten werd opgesteld om na de huwelijksinzegening bruidspaar en gasten te trakteren. Dus al was het alleen maar om aardappelen te pitten, — ieder paar extra handen was welkom.

's Morgens was het werk in het bedrijf nog in volle gang, 's middags was ieder vrij, die maar even gemist kon worden; net als op Shabbat werd dan het werk beperkt tot wat geen ogenblik kon wachten. En in de naaikamer werd 's morgens, naast het gewone werk, nog gauw een sluiertje voor de bruid gemaakt van de tule die voor muskietengaas bestemd was, en als ze aan een nieuwe jurk toe was werd de laatste hand aan haar jurk gelegd. Maar het meeste werk in de naaikamer was voor de costuums van het toneelstuk, dat 's avonds zou worden opgevoerd; van oude resten lap, van te leen gevraagde kledingstukken van de mensen, van jute en crêpepapier, van al wat de regisseur van het stuk maar te pakken kon krijgen, werden de prachtigste costuums gemaakt.

„Wat voor toneelstuk doen jullie?” vroeg Tirtsa de kinderen dadelijk. Het was heel gek voor haar om dat te moeten vragen; ze had er nog nooit buiten gestaan.

„De grote mensen doen vanavond een toneelstuk,” zeiden ze. „Wij doen vanmiddag op het grasveld dansjes, — in het wit, — zó enig!”

„Wij geen toneelstuk op R'oevéns bruiloft?” vroeg Tirtsa teleurgesteld.

„Zonder R'oevéns hulp ging dat toch niet; we hebben toch nog

nooit iets opgevoerd zonder R'oevéns hulp? Maar de dansjes zijn net zo mooi als een toneelstuk."

Tirtsa zat vlijtig aardappelen te pitten; ze kregen telkens nieuwe aanvoer van aardappelen die geschild uit de machine waren gekomen, en ze gaven telkens akers vol aardappelen af die schoon en gepit waren.

„Waar is Warda?" vroeg ze. Ze had alle meisjes gezien, alleen Warda niet; de jongens hielpen vanmorgen bij andere werkjes in het bedrijf.

„Weet je het niet? Warda is gisteren zo raar terechtgekomen met haar been, en nu moet ze liggen."

„En de bruiloft dan?"

„Ze wordt vanmiddag naar het grasveld gedragen en op een deken neergelegd, heeft Edna beloofd."

„En vanavond?"

Ze zwegen bedroefd.

„Dokter heeft gezegd dat ze zelf wel ziet, dat ze er vanavond in de open lucht en zolang achter elkaar niet bij kan zijn."

„Heeft ze erg gehuild?" vroeg Tirtsa benauwd. Niet bij de voorstelling zijn, juist op R'oevéns bruiloft, — want R'oevé was toch van hèn, — dat was het ergste wat je kon gebeuren.

„Ja, nogal."

Tirtsa stond op en deed haar schort af.

„Ik ga naar Warda toe," zei ze. „Dingen van het kinderdorp vertellen."

Toen ze even later bij Warda's bed verhalen zat te doen, alsof ze het wie-weet-hoe-leuk had in het kinderdorp, wist ze toch, met een zwaar hart, dat geen kinderdorp en geen tien kinderdorpen opwogen tegen de openluchtvoorstelling op R'oevéns bruiloft.

Op het zonnige grasveld liep het vol met chawériem en gasten. Er waren er heel wat overgekomen van de jeugdgroep, waar Aliza toe had behoord; hun jonge kibboets lag heel in het noorden, in Opper-Galilea, en toch hadden ze die lange reis gemaakt om er vandaag bij te zijn, als hun vroeger groepsgenootje trouwde. Er was zelfs een grappige baby bij van anderhalf jaar, die met haar

moeder de reis uit het noorden had meegemaakt; de moeder was er veel te trots op dat ze intussen al moeder was, om er de ingewikkelde reis met de baby op de arm niet voor over te hebben.

Het grote witte gebedskleed met de zwarte randen werd door vier naaste vrienden aan de vier hoeken opgehouden, als een trouwhemel voor bruid en bruidegom. En daar kwam R'oevén al aan, met een schoon wit overhemd en ter ere van de grote gelegenheid een lange broek aan en met een alpenmutsje op zijn hoofd, en net als Aliza naar het grasveld geleid door allernaaste vrienden. En daar kwam Aliza, met een nieuwe, fleurige zomerjurk en met een klein sluiertje op het hoofd en een bosje blauwe druifjes in de hand, dat de kinderen voor haar hadden geplukt; ze hadden het jammer genoeg gevonden, dat er alleen nog van die kleine bloemetjes waren, — „regenklokjes” heetten ze, omdat ze de eerste regen aankondigen, — en nog geen witte trosnarcisjes, die veel bruid-achtiger zouden zijn geweest. Aliza scheen zich niets ervan aan te trekken dat het maar zo'n klein boeketje was, want door de sluier heen kon je zien, hoe blij ze keek.

Vlak bij de trouwhemel, op een grijze deken, lag Warda, zó dat ze alles kon zien en horen. De rabbijn sprak de zegenspreuken uit en gaf bruid en bruidegom wijn te drinken uit de mooie beker, die iedere vrijdagavond te voorschijn kwam, en R'oevén stak de trouwring aan Aliza's vinger en zei: „Zie, je bent mij door deze ring geheiligd, naar de wet van Mozes en Israël,” en toen was er het geluid van brekend glas, want de bruidegom trapte een glaasje stuk als symbool van een wanklank in de grootste vreugde: géén vreugde is volkomen sinds de tempel in Jeruzalem verwoest is.

En toen waren ze getrouwd, en alle mensen en kinderen wensten ze geluk, en bruid en bruidegom hurkten neer bij Warda om door haar gefeliciteerd te worden, en het eerste stuk taart van de lange tafel die op zij van het grasveld stond, was ook voor Warda, — en toen leek het heus wel of Warda een beetje getroost was. Maar toen de piano uit de eetzaal naar buiten werd gesjouwd om de dans van de kinderen te begeleiden, en R'oevéns troepje, in het wit en op blote voeten, de éne dans na de andere danste, toen waren er

toch twee, die een beetje sneu toekeken: Warda en Tirtsa.

Voor Tirtsa werd er veel vergoed toen ze bij het avondeten, — dat in drie lichtingen moest gebeuren, zóveel te veel mensen waren er voor de niet al te grote eetzaal, — mocht helpen uitdelen; dat was werk voor volwassenen, zeker nu er zoveel gasten waren, maar zij was oud en handig en ervaren genoeg om hierin als een volwassen kracht te kunnen meewerken.

Toen de derde lichting klaar was met eten, werd het al tijd om naar het openlucht-theater te gaan, dat op een vlakke plek tegenover de schapestal in elkaar was gezet. Ze ging, op weg erheen, tóch nog even bij Warda aan, al geloofde ze zelf niet dat het veel zou helpen tegen de teleurstelling.

Ze zat er maar net, toen R'oevén zelf, de bruidegom, met nog een paar chawériem de kamer binnenstapte.

„Warda,” zei R'oevén, „dat néém ik niet, dat jij op mijn bruiloft niet bij de voorstelling bent.”

„Het kan niet,” zei Warda verdrietig. „Als het gekund had, zou dokter het wel goed hebben gevonden.”

„Ik néém het niet,” zei R'oevén weer en gooide Warda een wollen doek toe. „Hier, doe dat om je schouders.”

En vóór Warda wist hoe ze het had, en vóór Tirtsa begreep wat er gebeurde, waren R'oevén en de andere chawériem aan weerskanten van Warda's bed gaan staan, hadden het opgetild en werkten het door de deur naar buiten. En hup, daar ging Warda, bed en al, gedragen over hobbelige, stijgende paden, over een afstand van wel over de tweehonderd meter, naar het openlucht-theater. En Tirtsa achter de optocht aan, pratend tegen Warda, die er niet veel van terug had, dat ze zo plotseling tóch bij de voorstelling kon zijn.

Het bed was maar net vóór de voorste banken-rij opgesteld, met de hoofdeind-poten op een blok stro, zodat het schuin stond om het kijken gemakkelijker te maken, toen er al tegen een ijzeren plaat geslagen werd, — de gong, die altijd ging als er iets zou beginnen, — en de schijnwerpers zich richtten op een toneel, dat zonder schijnwerpers onzichtbaar was geweest. Het was altijd hard

werken voor de electriciën van de kibboets als er een toneelvoorstelling was; zijn gewone werk ging door, en daarna moest hij het hele gedoe van de schijnwerpers in orde brengen en ze tijdens de voorstelling bedienen; hij deed het graag, zoals de regisseur en de naaikamer en de spelers het allemaal graag deden.

De kinderen, allemaal op de voorste rij, genoten misschien nog meer dan de groten. Er was een sprookje van Andersen in het Hebreeuws tot een toneelstuk omgewerkt: „De nieuwe kleren van de Keizer,” en alle kinderen, behalve Tirtsa, wisten dat aan het eind kleine Lea met haar hoge stemmetje moest zeggen: „Maar de keizer loopt immers in z'n hemd!” Van het hele toneelstuk wisten ze niets, omdat de spelers het voor alle anderen geheim hadden gehouden, maar Lea kon geen geheim bewaren en alle kinderen kenden alleen dat éne zinnetje: „Maar de keizer loopt immers in z'n hemd!” En al genoten ze nóg zo, en al waren ze nóg zo gespannen, het wachten was toch eigenlijk op dat éne zinnetje. En toen het geklonken had, hoog en verrassend tussen alle volwassen stemmen, — en toen Lea's moeder, tussen het publiek, vertederd gezegd had: „och!” en het volk op het toneel gemompeld had dat het kind eigenlijk gelijk had, en toen de schijnwerper zich van het toneel af op de rijen banken richtte om het weggaan van de kijkers gemakkelijker te maken, — toen stonden daar weer R'oevén en z'n helpers bij Warda's bed, tilden het op en droegen het in 't maanlicht naar de kamer terug. Van louter dankbaarheid en plezier gaf Warda alle dragers een zoen en hield niet op te zeggen: „Ik heb het tóch gezien! Ik heb het helemaal gezien!”

Er was die avond niemand die de kinderen er aan herinnerde, dat het bedtijd was; alleen de jongsten van de school waren, al half slapend, na de voorstelling door de vaders en moeders naar bed gebracht; de grotere kinderen bleven bij het dansen in de eetzaal. Tirtsa's vader ging achter de piano zitten en speelde de éne dans na de andere; horra's en andere rondedansen eerst, en daarna dansen die met z'n tweeën gedanst werden. En Tirtsa's vader werd afgelost door een ander, omdat elk op z'n beurt wel eens wou dansen, — en Tirtsa danste eerst alle horra's mee, af en

toe even op adem komend buiten de kring, maar dan weer tussen twee anderen in de kring binnen-brekend om verder te dansen zolang de piano niet ophield. En daarna danste ze de paar-dansen, die ze al lang van de anderen had afgezien, en toen vader was afgelost aan de piano, danste hij eerst met moeder en daarna met haar, en toen zagen ze tot hun schrik, dat Tirtsa al even groot was als vader. Ze ging met moeder dansen om te meten, en zag dat ze groter was dan moeder.

„Waar moet dat heen, waar moet dat heen!” zei Dov, de langste chawér van de kibboets.

„Naar het kinderdorp terug, morgen vroeg,” zei Tirtsa bedrukt.

Want R’oevéns bruiloft duurde maar één dag, — één lange, glorieuze dag.

6 NOOIT GEWETEN !

„Kom jij eens naar voren,” zei Moshé, de muzikleraar van het kinderdorp, „ik geloof, dat we jou eens alleen moeten horen.”

Eerst wist Tirtsa niet, dat hij haar bedoelde, ze keek naar de meisjes om haar heen en toen niemand naar voren kwam, keek ze weer naar Moshé.

„Ja, jij,” zei hij. „Tirtsa, niet?”

Kijk, dat was het nu net, wat het verschil maakte tussen thuis en hier: „Tirtsa, niet?” Stel je voor, dat R’oëvén twijfelend zou vragen, of ze wel Tirtsa heette en of Joël Joël heette en David David. Alleen gasten vroegen hoe je heette, — en hier waren zó veel kinderen, dat je eigen meester niet wist hoe je heette.

Het koor was wel de grootste vergoeding voor thuis; ze keek uit naar de uren van studeren en repeteren als naar een telkens terugkerend feest. Het koor en het weven; zachte, mooi-gekleurde wol in haar handen, en het onder haar vingers zien groeien tot iets dat ze zou willen houden. Het waren de twee dingen die méér waren dan thuis; het zingen van hun school kon je geen koor noemen, en hier, met meer stemmen en met de begeleiding die Moshé onder het studeren gaf, wist je, dat je samen met de anderen iets màakte, zoals de lap die je weefde.

Het was niet verplicht in het koor mee te zingen, maar wie er-mee begonnen was, moest trouw blijven komen. Als er een ontrouwe was, ging één van de oudere kinderen met hem praten over de noodzaak van zang en muziek in de kibboets, die hij later toch zou helpen stichten of waar hij deel van uit zou maken, en meestal hielp het; hielp het niet, dan schikten de trouwe zangers er zich in, dat deze toch nooit een grote hulp voor het koor zou zijn geworden.

Met Tirtsa had nooit iemand over de noodzaak hoeven praten; van dat ze hier gekomen was, had het koor haar over de aller-moeilijkste tijden heen geholpen, en al zou ze nooit van het kinderdorp gaan houden en er zich deel van gaan voelen, van het koor hield ze.

„Kom,” herhaalde Moshé, „en zing jij dit eens alleen. Ik speel een maat vooruit.”

Omdat het zo plotseling was, had Tirtsa geen tijd om te schrikken van al die ogen en oren tegenover haar; ze had net tijd genoeg om naar de maat vooruit te luisteren en dan zo rustig te zingen alsof het hele koor meezong. Ze hoorde voor 't eerst haar eigen stem en wist dat het goed was.

„Ja,” zei Moshé, „dat dacht ik wel. Nu weet ik tenminste, wie de solo moet zingen als we met ons koor voor de radio moeten komen.”

Tirtsa ging op haar plaats tussen de andere meisjesstemmen staan, nu toch wel een beetje geschrokken.

Hier of voor de radio, — dat maakte alle verschil van de wereld.

Tussen het koor voor de radio zingen, of helemaal alleen, en overal konden ze je horen.

„Goed?” vroeg Moshé, die nooit meer woorden gebruikte dan strikt nodig was. „Dan reken ik op je. Heb je wel eens eerder solo gezongen?”

„Ik heb nooit geweten, dat het solo was,” zei Tirtsa wat onbeholpen. „We hebben thuis allemaal wel eens alleen gezongen.”

Moshé lachte.

„Je hoeft het niet solo te noemen. Als ik maar op je rekenen kan.”

„Goed,” zei Tirtsa.

Toen ze met Channoeka thuis was, een heerlijke volle week, vertelde ze in diep geheim aan vader, moeder en R'oevén, dat er de eerstvolgende keer, dat het koor van En Zajit voor de radio zou zingen, twee solo's zouden worden gezongen door iemand, die ze goed kenden.

„Niemand vertellen eer het zover is!” waarschuwde ze.

Haarzelf kostte het niet veel moeite, er tegen de andere kinderen over te zwijgen; ze bleef het een raar geval vinden, omdat ze nooit eerder geweten had dat ze goed zong en omdat het iets was, dat in haar kibboets nog nooit was voorgekomen. Over een raar geval

praatte je niet graag tegen de kinderen, die altijd met je samen waren geweest.

Het zingen zelf vond ze heerlijk. Er zat veel extra-repeteren aan vast, maar iedere keer genoot ze ervan haar eigen stem te horen, samen met de piano. School en werk gingen er even goed om door, dus veel tijd om er over na te denken had ze niet. Al vond ze het dan een raar geval, een prettig geval vond ze het ook, en ze vergat in die tijd dat ze zich hier niet thuis voelde en dat ze naar huis verlangde.

Het was al lente, — een erg regenachtige lente, maar vol bloemen, waar je ook keek, — toen ze een krabbel naar huis schreef: „Maandagavond over een week, om half negen. Vertel het nu ook maar aan de anderen, dan kun jullie allemaal naar me luisteren.” Dat was toch wel iets om blij mee te zijn: dat ze thuis in de eetzaal rondom de radio zouden zitten en haar zouden horen alsof ze zelf in de eetzaal was. En omdat ze maar een meisje van net vijftien was, en geen volwassen mens van twintig, daarom was ze helemaal geen ogenblik bang, dat het niet goed zou gaan; het koor zou om haar heen zijn en Moshé zou begeleiden, dus wat kon haar verder gebeuren?

Jeruzalem. Een reis naar Jeruzalem, voor 't eerst van haar leven. Want in Jeruzalem was de radio, de Engelse, de Arabische en de Hebreeuwse, alle in één gebouw. En voor de Hebreeuwse zouden ze zingen, maandagavond van half negen tot negen.

Ze reisden in een vrachtauto, de hele weg; hun bundeltjes nachtgoed hadden ze bij zich, want ze zouden in een Jeruzalems kindershuis overnachten. Maar op hun bundeltjes hoefden ze niet te zitten, want er waren lange houten banken in de vrachtauto gezet, waar ze koninklijk op troonden. Er was veel gelach en gepraat en gezang onderweg, al waarschuwde Moshé, dat ze hun stemmen niet al te veel moesten gebruiken, en al waakte hij als een kloekhen over de instrumenten van het orkestje van het kinderdorp, dat tussen de zangnummers door ook zou spelen. Ze kenden allemaal de volgorde van het programma van buiten en ze wisten dat ze

het goed hadden ingestudeerd, dus er bleef onderweg genoeg tijd en lust over om te zingen en te lachen, — en te kijken.

Want toen ze dichterbij Jeruzalem kwamen, werden de bergen hoger, de dalen dieper, het uitzicht wilder dan ze gewend waren. Ze werden er wat stil van. Het werd ook kouder opeens; tussen de regenbuien door scheen de zon, maar ondanks de zon was het duidelijk kouder. Ze voelden zich opeens ver van hun kinderdorp en dichtbij de radio-zender, die hun koor en orkestje de wereld in zou sturen. Het was toch wel een grote gebeurtenis.

De weg slingerde in scherpe bochten tegen de bergen op. Op een top zagen ze rode daken en een vierkant watertorentje, en Moshé zei dat dit het begin van Jeruzalem was. En toen moest hun vrachtauto opeens stilhouden, want er kwamen Engelse soldaten in om te onderzoeken, of er ook wapens in waren en of ze allemaal wel in het land mochten zijn. Eén van de jongens nam lachend zijn fluit op en zei in het Hebreeuws, dat dit hun wapens waren; voor deze soldaten was het ernst, en er werd hun geleerd niemand te vertrouwen. Toen werden ze stil en hielden op met lachen en praten, omdat deze soldaten die niet veel ouder waren dan zichzelf, hen niet mochten vertrouwen.

In de straten van Jeruzalem werden ze nog stiller, omdat die vol prikkeldraad waren en alleen in het midden ruimte overlieten voor de auto's en ezeltjes en een enkele kameel, en op de trottoirs smalle voetgangerspaadjes overlieten. Het zag er niet vriendelijk uit, en het kwam allemaal doordat de Engelse soldaten hen niet mochten vertrouwen. En toen ze hun bagage in het kindershuis hadden gebracht en er met de kinderen van het huis gegeten hadden en te voet, door smalle straten, naar het gebouw van de radio waren gegaan, en daar één voor één werden onderzocht of ze ook wapens hadden en of er werkelijk muziekinstrumenten in die tassen zaten, — toen waren er sommige jongens niet eens meer stil, maar luid en ruw en kwaad; waren ze daarvoor uit andere landen eindelijk in Palestina aangekomen? Moshé zei tegen de jongens, dat ze hier waren gekomen om te zingen en muziek te maken, en dat ze daar alleen aan moesten denken; maar moeilijk

was het wel, alleen aan zingen te denken als er wapens bij je werden gezocht.

Maar in de stille kamer met de piano werd het allemaal anders. Daar mochten ze nu nog praten, omdat de kamer nog niet op de buitenwereld was aangesloten, en Moshé legde uit, wanneer ze niet meer mochten praten of ritselen of welk geluid ook maken, en hij herinnerde ze aan sommige foutjes die ze vaak gemaakt hadden en waar ze nu voor moesten oppassen, en hij gaf Tirtsa een knikje extra, en toen was het half negen en hoorden ze in de stille kamer de omroeper zeggen, wie ze waren en wat ze zouden zingen en hoe Moshé heette en hoe Tirtsa heette. Tirtsa schrok ervan; ze zag opeens de eetzaal thuis vóór zich en hoe ze haar naam zouden horen en elkaar aan zouden kijken en wachten. Toen had ze al geen tijd meer om aan de eetzaal te denken, want ze begonnen te zingen.

O, het ging goed! Zo goed wou ze ook zingen, als ze straks alleen tegenover de anderen stond, naast de piano!

En toen ze zonder geluid naast Moshé was komen staan en haar eerste liedje zong, dacht ze dat de muren van deze kamer wegingen en dat de kamer zó groot werd, dat vader en moeder en grootmoeder en David en R'oevén en alle kinderen en alle chawériem erin werden opgenomen. Eigenlijk was de kamer veranderd in de eetzaal thuis.

„Goed,” vormden Moshé's lippen, zonder geluid, en hij gaf haar weer een knikje mee toen ze tussen de andere meisjes ging staan. Ze werd er warm en blij van. Zingen was heerlijk, — solo zingen was heerlijk, — solo zingen voor de radio was heerlijk...

Maar toen ze, kort vóór negen, weer tegenover de anderen stond en Moshé het voorspel speelde, — toen viel haar oog op één van de meisjes, die duidelijk haar blik wou opvangen. Ze trok een mal gezicht tegen Tirtsa en ging toen, geluidloos, giechelbewegingen achter haar hand tegen haar buurvrouw maken.

Wat was dat? Had Tirtsa iets fout gedaan? Nee, dan zou ze het wel aan Moshé of de anderen merken. Waarom was dat malle ge-

zicht zo lelijk, — lelijk tegen haar alleen, — en waarom keken die zwarte ogen haar zo fel aan? Ze had toch niets gedaan?

Na het voorspel speelde Moshé de eerste maten, waar Tirtsa bij had moeten zingen, — maar Tirtsa zong niet. Ze keek hulpeloos naar Moshé en opende haar mond, waar geen lied uit kwam.

Moshé trok even vragend de wenkbrauwen op, knikte haar toe en begon opnieuw met het voorspel. En in die paar maten vond Tirtsa zichzelf en haar stem terug, en heel zuiver en heel klaar zong ze het lied tot het eind.

„Goed,” wenkte Moshé weer, maar Tirtsa kon de vreugde om dat „goed” niet meer vinden. Het was niet goed geweest, — Moshé had opnieuw moeten beginnen, — overal in de wereld en thuis in de eetzaal hadden ze het gehoord, — en het meisje, dat de grimas had gemaakt, had dat gewild. Waarom toch?

Daar was weer de stem van de omroeper, en het lichtje verdween, dat de kamer met de buitenwereld verbond. Ze mochten praten.

„Ik ben tevreden,” zei Moshé. „Over jullie allen. Tirtsa, je hebt goed gezongen. Wat was er, toen je niet kon beginnen?”

Tirtsa gaf geen antwoord; ze hoorde nauwelijks, dat Moshé haar iets vroeg. Ze schoot op het meisje met de felle ogen af en vroeg, dringend en hees:

„Waarom deed je dat?”

„Wat?” vroeg het meisje, met de giechel van straks weer op haar gezicht.

„Je wou me in de war maken. Je deed het expres. Ik heb het gezien. Waarom deed je dat?”

Ze zag niet, dat Moshé erbij was komen staan, gespannen luisterend naar wat hem onder het spelen voorbij was gegaan: dat één van zijn koor de ander het zingen onmogelijk had willen maken.

„Waarom ik dat deed?”

De stem van het meisje schoot opeens hoog uit, en er was geen lach meer op haar gezicht.

„Omdat ik net zo goed kan zingen als jij, — nog beter misschien, maar *ik* word niet gekozen om solo te zingen, — want *ik* ben maar van buiten Palestina, en *ik* ben niet hier geboren, zoals jij —

tsabre! Tsabres hebben alles vóór, — die worden gekozen, — die zijn meer dan wij, — want wij zijn maar zwervelingen, hè? — en maar nieuw in het land. Die hebben niet door de bossen gezworven in de sneeuw, — die hebben niet beesten dood hoeven maken om te eten en te blijven leven, — die hebben niet over grenzen hoeven kruipen om niet doodgeschoten te worden, — die hebben geen nummer in hun arm gebrand gekregen, dat ze niet weg zouden lopen, — die zijn maar bij hun vader en moeder gebleven en verwend, — en daarom worden ze voor alles gekozen wat maar prettig is, — en daarom hebben ze een mooiere stem dan een ander, — tsabre, — bahl!”

En Tirtsa's wijd-opengesperde ogen zagen met onmetelijke schrik, dat het meisje spuugde, — spuugde op de tsabres, — op haar.

„Maar ik kan het toch niet helpen, Jehoedit!” zei ze ontzet. Ze zei voor 't eerst Jehoedit tegen haar, want ze had, tussen die vele meisjes en jongens, nog nooit tijd gehad om meer dan een paar woorden tegen haar te praten.

Toen stond ineens Moshé tussen hen beiden in en trok van elk een arm door de zijne.

„Jij kunt het niet helpen, — en jij niet,” zei hij, en zijn stem was hees.

„Ik heb toch nooit geweten,” ging Tirtsa verder, vóór Moshé langs, „dat jij zo graag solo wou zingen, — en — en — van die bossen — en van de beesten, die je dood moest maken — en — ik kan het toch niet hèlpen!”

Jehoedit hilde nu, tegen de mouw van Moshé aan, en toen hilde Tirtsa tegen de andere mouw. De anderen stonden er stil en verslagen om heen.

Moshé, die zelf al een vlechtenkind van acht jaar had, voelde opeens Jehoedit en Tirtsa beiden als niet ouder dan acht jaar; hij liet ze maar stil gaan, en zei tegen de anderen:

„Wachten jullie bij de uitgang op me? Ik moet nog formaliteiten in orde maken, en Jehoedit en Tirtsa helpen me daarbij.”

En voor allerlei loketjes vonden Jehoedit en Tirtsa hun gewone houding van iedere dag terug; de roodbehuilde gezichtjes pro-

beerden te doen geloven, dat er niets bijzonders aan de hand was, en de armen trokken zich terug van achter Moshé's ellebogen, want ze waren ouder dan waar Moshé ze voor aanzag. Jehoedit, die zestien was, werd weer zestien, nee: veel, veel ouder, omdat het hele verleden terug was gekomen toen ze het Tirtsa in het gezicht had geschreeuwd, en Tirtsa, die pas vijftien was geworden, werd weer vijftien, nee: ouder dan vijftien, want ze had voor 't eerst haat ontmoet, haat tegen die een zorgeloos en goed leven achter zich hadden.

Die nacht in het Jeruzalemse kinderkuis, in de weinige uren dat ze sliep, droomde Tirtsa een wilde droom. Ze zag vader en moeder op een heuveltop, en wou naar ze toe lopen, maar haar beide voeten werden vastgehouden door twee knijpende handen, en toen ze neerkeek naar haar voeten, waren het Jehoedits handen.

„Je hoeft niet naar je vader en moeder,” zei Jehoedit schor. „Ik kan het ook niet.”

„Maar ik kan het toch niet helpen, dat jij het niet kunt,” bracht Tirtsa uit.

„Jij kunt het helpen, en alle tsabres, en bovendien moet ik je doodmaken, want ik moet toch eten?”

Toen probeerde Tirtsa te roepen, — naar vader en moeder op de heuveltop te roepen — maar ze kon geen geluid geven. Er was muziek die verder ging, verder ging, maar zij kon geen geluid geven. En weglopen kon ze niet, want Jehoedits vuisten knepen om haar voeten en kwamen hoger, hoger, tot om haar keel.

„Moeder!” riep Tirtsa, en werd wakker. Het geluid van haar schreeuw was nog in de slaapzaal.

In de eetzaal van Giv'at Jofi was tegen half negen een groepje rondom de radio komen zitten: vader en moeder en grootmoeder en David en R'oevén en wat grote kinderen en wat chawériem en chawérot. Aan de tafels zaten sommigen nog te eten die niet eerder aan eten toe waren gekomen, maar toen de omroeper het koortje van En Zajit aankondigde en Tirtsa's naam noemde, lagen de lepels en vorken stil.

„Hij noemt Tirtsa apart,” fluisterde moeder kinderachtig.

Toen Tirtsa alleen zong, keken vader en moeder elkaar aan en lachten. Het koortje en het orkestje waren heel mooi, maar hun oren waren alleen gespitst op de solo-liederen.

„Is er wat?” vroeg moeder, toen de piano de eerste maten speelde zonder Tirtsa en opnieuw begon om Tirtsa mee te krijgen. Maar niemand kon haar op die vraag antwoorden, en daar was Tirtsa's stem weer, zo helder als tevoren.

Toen het voorbij was, strekte moeder met een gewoonte-gebaar haar hand uit.

„Je zakdoek,” zei ze tegen vader.

Want ze had nooit een zakdoek bij zich en moest die altijd van vader lenen, als ze er een nodig had.

Bij voorbeeld nu, — nu had ze er een nodig.

7 VLUCHT

In de uren vóór ze naar het kinderdorp terug reisden, trokken ze nog wat met Moshé door Jeruzalem, want zo vaak gebeurde het niet dat ze in Jeruzalem kwamen. Maar bij de Oude Stad konden ze niet komen om de Oude Muur te zien, de enige rest van de tempel die tweeduizend jaar geleden was verwoest; de Oude Stad was gevaarlijk om te naderen, nu alles zo gespannen was. En de rest van Jeruzalem was vol prikkeldraad en legerauto's, en Tirtsa had weinig geslapen en was moe. Nee, het was geen feest meer.

De thuisgebleven kinderen van het kinderdorp en de huismoeders en leiders en meesters hadden alles door de radio gevolgd en ze zeiden dat het prachtig geweest was en dat ze erg trots waren. Niemand zei iets van Tirtsa's hapering.

Och, die hapering zelf was het niet die Tirtsa die dag van thuis-

keer en de volgende dag met zo'n strak gezicht deed rondlopen. Terwijl ze mechanisch haar werk deed de volgende dag, was er één punt, waar haar gedachten telkens heen dwaalden:

Jehoedit was de enige niet, die haar haatte omdat ze een tsabre was en het altijd goed had gehad. Waarom zou Jehoedit de enige zijn? Zij had het toevallig hardop gezegd, — maar al die anderen, die hadden toch óók door bossen gezworven en beesten doodgemaakt om te kunnen leven en over grenzen gekropen, — en hoeven liepen er niet rond met een ingebrand nummer op hun arm? Ze kende het nummer van Jehoedit nu uit haar hoofd, omdat ze er haar ogen niet af had kunnen houden sinds ze dat alles uitgeschreeuwd had: een driehoek en 21953. Maar àl die andere nummers op àl die andere armen, — en die moesten haar allemaal haten, omdat zij geen nummer had en al die jaren door haar eigen lieve mensen omgeven was geweest.

Ze kon hier niet blijven, hier, waar ze zich schaamde voor het vele, dat ze had. O, en er was modder van de regenbuien van de laatste dagen, bruine, zuigende, diepe modder, en haar taak van deze week was juist het meest vieze werk, dat je kon bedenken: de w.c.'s schoonhouden. Waarom gaven ze haar juist dit vieze werk, nu ze eergisteren voor de radio had gezongen? Als je voor de radio had gezongen had je recht op ander werk dan dit. Ze vergat dat er thuis minstens net zoveel modder lag als hier, en dat dit vieze werk toch door iemand gebeuren moest, en dat iedere chawéra het wel eens opgedragen kreeg, of ze goed kon zingen of niet. Ze kon niet over de rand van haat en modder en vies werk heen kijken, en daarom zat het voor haar vast aan hier, — aan hier, waar ze niet blijven kon omdat zij de enige tsabre was, en omdat ze hier voor 't eerst haat ontmoet had, en omdat de modder zo diep was, en omdat ze haar na haar optreden voor de radio de w.c.'s lieten schoonmaken.

Tegen het eind van de morgen wist ze het: ze zou haar werk afmaken, — want je kon de w.c.'s toch niet vies achterlaten, — en dan zou ze weglopen, naar huis. Het was best te lopen, want je kon hier de achterkant van de rotsen van thuis zien. Geen muil-

ezelwagen natuurlijk, en misschien op de grotere weg geen lift ook, maar niets kon haar meer tegenhouden. Ze moest naar huis, en ze mochten haar niet meer hierheen terug sturen.

Met verbeten haast maakte ze haar werk af. In haar slaapkamer haalde ze gauw haar middag-kleren voor de dag, die ze bij de lessen aan hadden, als ze de werk-kleren hadden afgelegd, en haastig nam ze een douche en verkleedde zich. Vóór de anderen aan tafel gingen, wou ze weg zijn van hier. Eten? Eten hoefde niet; thuis zou ze eten, als ze daar maar eenmaal weer veilig was aangeland.

Toen ze, wat hijgend, buiten het kinderdorp op de weg liep, zag ze van verderop groepjes jongens en meisjes van het werk op de velden en in de wijngaarden terugkomen. Ze had daar niet aan gedacht; ze wilde ze niet ontmoeten, en zijwegen waren er niet. Toen, gehurkt in de modderige zijkant van de weg, kroop ze door een greppel tot achter een hoge cactus: een tsabre, zoals zij, een stekelige tsabre.

Een doorn van de tsabre haalde een winkelhaak in haar jas en een schram over haar knie; nou ja, thuis zou Jaël, de zuster, er wel jodium op doen, en de winkelhaak zou in de naaikamer gestopt worden, — thuis, waar altijd alles in orde kwam.

Toen het troepje werkers haar veilig voorbij was, kroop ze weer te voorschijn. Ze wist nu dat ze niet het gewone pad naar de grotere weg zou volgen, maar een kronkelend paadje dat tussen de velden liep; op het gewone pad had je altijd kans op een ezelwagen of een auto van het kinderdorp, en ze wou niet ontdekt worden.

Modder was er nog wel, maar die zou wel gauw opdrogen, want de zon was doorgebroken, een heerlijke lentezon, niet stekend zoals in de zomer, maar licht en vrolijk en net fel genoeg om de vele, vele lentebloemen in al hun kleuren te laten pronken. De anemonen waren zo rood als veel kleine vuurtjes, en de margrietten straalden als zonnetjes, de gele en de witte met gele hartjes, en wikke was er in paars en roestbruin en wat je maar wou, en bleek-gele scabioza was er, en warm-gele brem, en zacht-lila cyclamen, — maar die was al haast uitgebloeid, — en blauwe ereprijs en

blauwe wilde geranium en een enkele korenbloem, en witte wilde ui, en o, daar was een hele helling vol steenrode wilde tulpen. Zo dor en grijs als de bergen in de zomer waren, zo bont en fris waren ze nu. Tirtsa vergat er de modder door en het droevige begin van haar tocht. Nu ze tóch te voet ging, — want tenminste tot aan de grotere weg zou ze geen voertuig vinden anders dan die van of naar het kinderdorp gingen, en die wou ze juist ontlopen, — nu wilde ze er helemaal van genieten. Haar kaplaarzen hielden de modder wel buiten, en haar handen waren vrij om bloemen te plukken, — om bloemen mee te brengen voor haar eigen kamer van vader en moeder, voor het schoolhuis, voor grootmoeder, — voor alles, waar ze zover af was geweest en waar ze nu naar toe ging. Ze werd er vrolijk van.

Het pad slingerde omlaag; straks zou het weer omhoog gaan, naar de land-kant van de rotsen, die h  r rotsen waren, omdat op diezelfde rots-keten haar kibboets lag. In het dal ruiste een beekje, — en o, er was nog een geluid, klein en zuiver, en toch het gekwetter van de vogels en het geruis van het beekje overstemmend: een herdersfluit. Eerst kon Tirtsa, door de struiken heen, niet zien waar het vandaan kwam, maar toen ontdekte ze, als bruin-zwarte vlekken tegen de kleurige bloemenhelling, een kudde zwarte schapen. Het kon geen kudde van het kinderdorp zijn, want die weidden de andere kant op, en hun eigen jonge herders verstonden niet de Arabische kunst van herdersfluiten-snijden. Het was ook een Arabisch wijsje, vol trillers en buitelingen rondom het een-tonige deuntje zelf.

Ze wou naar het beekje en de herdersfluit toe. In de richting van de kudde drong ze zich door de struiken heen, want het slingerpaadjje ging juist van het beekje   f. En juist toen ze het herdertje zag zitten, een Arabisch jochie met een geel kapje op de zwarte haren en een lang hemd dat tot over zijn magere, bruine benen hing nu hij op een steen bij het beekje gehurkt zat, — bleef ze met haar éne kaplaars in een dwarse struik-wortel haken en viel voorover, met haar knie op een scherpe steen. Dezelfde knie, die al opengehaald was aan de tsabre-doorn.

Het deed erge pijn. Helemaal beduusd bleef ze een ogenblik tussen de struiken zitten. Ze trok de bezerde knie op en dat deed nog erger pijn. Het bloedde haast niet, maar boven de rand van de kaplaars werd de knie hoe langer hoe dikker, en toen ze hem probeerde te strekken, gaf ze een kreet, die ze dadelijk smoorde en die overstemd werd door de vogels, het beekje en de fluit.

De pijn was het ergste niet, begreep ze na een paar ogenblikken. Maar dat ze hier alleen in de wildernis was, niet eens bij een pad, en dat ze ver van huis was en zeker niet tegen de rots-helling zou kunnen opklimmen, dat was veel erger. Ze probeerde op te staan, en op de één of andere manier hield ze zich een ogenblik op het goede been staande. Toen ging ze maar weer zitten, zachtjes kreunend en verdwaasd kijkend naar de groeiende knie.

Wat moest ze nu? Ze was ver van huis, zelfs ver van het kinderdorp, en ver van ieder levend wezen, behalve de zwarte schapen en hun fluitend herdertje. En toen begreep ze, dat het fluitende herdertje haar enige hulp was.

Half kruipend, half hinkend, werkte ze zich uit de struiken. Na veel tijd en veel moeite en veel pijn en veel zweetdruppels was ze het herdertje zó dicht genaderd, dat ze zijn aandacht kon trekken met zwaaien en roepen. Hij hield midden in een wijsje op en toen hij haar ontdekte, kwam hij naar haar toe gelopen, fluit en stok en al.

„Saïdahl!” riep Tirtsa hem tegemoet. Ze kende al van klein kind af de Arabische groet.

„Shalom!” zei het herdertje; de Arabieren in deze streek, vooral de jongeren, kenden allemaal wat Hebreeuws, en hij groette haar met de Hebreeuwse vredesgroet.

En met twee, drie Arabische woorden, die ze tot haar beschikking had, en veel Hebreeuwse woorden, en nog meer gebarentaal, legde Tirtsa hem uit, wat er gebeurd was en wat eraan scheelde en waar ze heen wou.

Toen ze zover was dat ze gewezen had waar ze heen wou, schudde hij met een ouwelijk gezicht het hoofd: een kind kon zien, dat dat niet mogelijk was.

„Wat dan?” vroegen Tirtsa's handen en wenkbrauwen.

Hij wenkte haar mee te komen naar zijn plaats op de steen bij het beekje, en met haar hand leunend op zijn schouder, bracht ze het zover. Daar zat ze neer op de steen, die de hoogte had van een stoel, en in die houding was het toch al veel gemakkelijker, te kijken en na te denken.

Hij vroeg haar, met gebaren rondom zijn hoofd, of ze geen hoofddoek had; hij zelf was nog geen man met een hoofddoek, anders zou hij met plezier zijn hoofddoek voor Tirtsa gebruiken hebben, want hoofddoeken kon je voor alles gebruiken: om een ezel vast te binden als je even niet op hem kon passen, of om bonen en andere etenswaar in te knopen, of om rondom iets heen te wikkelen, dat pijn deed, — zoals Tirtsa's knie. Het bestaan van een zakdoek kende hij niet; je snoot je neus met je vingers in de vrije natuur, en huilen was iets uit het ver verleden, maar toen veegde je tranen af met de achterkant van je hand.

Tirtsa had geen hoofddoek, maar juist wel een zakdoek, al was die niet helemaal schoon. Hij wees haar, dat ze die in het beekje moest dopen, en toen dat, met die knie van haar, op bezwaren stuitte, nam hij de zakdoek van haar over en bracht hem, druipend van ijskoud water, bij haar terug. Toen legde Tirtsa de koude zakdoek om haar knie, en het deed werkelijk goed, — maar niet zó goed, dat ze nu naar huis zou kunnen lopen.

Hij legde haar uit, wijzend naar de zon die al aan het zakken was, dat hij nog een poosje hier met zijn kudde moest blijven, en dan zou hij haar mee naar huis nemen. Of ze dacht dat ze op dit ezelsveulentje zou kunnen rijden? Want te midden van de schapen was er een grappig ezelsveulentje, met één vóór- en één achterpoot aan elkaar gebonden omdat hij zo wegloperig van aard was.

„Och nee!” lachte Tirtsa. Zij, al zo groot als vader, op dat zachte, kleine gevalletje, dat daar met zijn twee vrije poten rondhompelde!

Dan wist hij wat anders. Ze moest hier maar stil blijven wachten, als hij straks de kudde en het ezelsveulentje naar hun huis bracht, en dan zou hij terugkomen met een echte ezel, geen veulen.

En terwijl hij zijn tijd als herder uitdiende, spraken ze met elkaar in Arabisch en Hebreeuws en de één of andere internationale taal van handen en voeten, en af en toe speelde hij een deuntje op zijn fluit. En als Tirtsa heel stil zat, voelde ze geen pijn en was ze bijna in haar schik met dat nieuwe vriendje en dat ezelsveulen en die schapen en die vogels en die bloemen en dat ruisende, ruisende beekje.

Zo tussen de deuntjes op de fluit door wilde het herdertje graag bij Tirtsa de overtuiging wekken, dat hij veel van het leven en van Hebreeuws afwist.

„Ik weet van alle landen in de wereld,” vertelde hij haar in het Hebreeuws. „Palestina — klein; Engeland — groot; Amerika — heel groot. Kijk, zó.”

Hij wees op een rood anemoontje. „Palestina.” Hij wees op de steen, waar Tirtsa op zat. „Engeland.” Hij wees met een armzwaai op het hele dal, beekje, schapen en al. „Amerika. Niet?”

„Ajwah,” zei Tirtsa, en dat betekende „ja.” En haar vriendje zette een gezicht van „ik maak er niet veel drukte van maar ik weet zowat alles.”

Met dat al verloor hij de schapen niet uit het oog, de schapen met hun grappige vet-zakken onder de staart, hun lange oren en hun geduldige gezichten. Als er een paar te ver afdwaalden, nam hij een steentje en mikte dat precies tegen de rug van het te ondernemende schaap; het keerde zich dan schuld bewust om en voegde zich bij de kudde, zodat zijn herder verder kon fluitspelen of praten.

„Moet je de schapen nog niet thuisbrengen?” vroeg Tirtsa in gebaren. „Zon — mah fish.”

„Mah fish” betekende „is er niet,” maar dat was nog niet waar: wel zakte de zon langzaam naar de toppen van de rots-keten toe, waarachter ze haar eigen kibboets wist, maar hij was er nog. „En ik heb honger,” voegde ze eraan toe, zich opeens met een leeg gevoel herinnerend, dat ze zo dom was geweest, vóór het middageten weg te lopen en niets mee te nemen.

„Honger?” zei het herdertje verschrikt. Hij wist te goed, wat

honger was. Hij zocht in de brede gordel, die hij om zijn lange hemd droeg, of hij daar misschien nog iets van zijn pita, het platte, holle brood, bewaard had, maar nee: alles was schoon op. Bewaar maar eens brood, als je een jongen van tien, elf jaar bent en de hele dag buiten! Hij beduidde haar, dat hij nog niet met zijn kudde aan kon komen zetten, maar dat het nog een kwartiertje duurde, eer hij naar huis kon gaan, en dan zou hij heus gauw komen met een ezel; ze kon op hem rekenen.

Het kwartiertje was méér dan een kwartiertje, en eer hij met al zijn schapen en met het ezelsveulentje uit het oog was verdwenen, duurde ook nog een hele tijd. En de zon zakte tot achter de toppen, — ze wist, dat ze hem thuis nu in de zee zagen dalen, — en ze had honger en nogal erge pijn in haar knie, en de goede warmte van het dal verdween zo gauw de zon er niets meer over te zeggen had. En zo héél zeker was ze er niet van, dat haar vriendje de belofte van het ezeltje niet zou vergeten; nee, erg plezierig voelde ze zich niet.

En toen het werkelijk helemaal donker was en Tirtsa er zich juist in begon te schikken, dat ze de nacht bij het beekje zou moeten doorbrengen, zittend op een steen, en misschien wel aangevallen zou worden door hongerige jakhalzen die geen dode buit konden vinden en zich dan maar met een levende Tirtsa tevreden zouden stellen, — toen hoorde ze een geruststellende jongensstem „shalom! shalom!” roepen en het trip-trip van ezelpootjes op de intussen gedroogde modder.

Ze kwamen dicht bij, met het zwaaiende licht van een petroleum-stormlamp, en Tirtsa had grote zin om herder en ezeltje samen te omhelzen.

Zó eenvoudig was het nu wel niet, met een gezwollen, pijnlijke knie in het licht van een stormlamp op een ezel te klimmen, — maar het lukte ten slotte. De ezel, gewend aan veel zwaardere vrachten dan een enkel menskenkind, zette er dadelijk een drafje in, de dunne pootjes met veel ervaring geplant op de oneffenheden van het dal, en het herdertje draafde er met zijn stok achteraan, vertellend van zijn moeder die haar wel te eten zou geven en haar

zou doen overnachten. En zo reed Tirtsa het Arabische fellachendorpje binnen, en het lage stenen poortje van zijn vaders erfje waar de ezel woonde, — en zo werd ze van haar ezeltje af geholpen en hompelde ze de vierkante ruimte binnen met de grond van aangestampte modder en het dak van lege petroleumblikken, die „huis” heette.

In het licht van een petroleumlamp zag ze de moeder, de lange, witte hoofddoek hangend tot achter haar knieën, het lange, zwarte kleed met het bonte borduursel reikend tot op de grond, en het gegroefde, verweerde gezicht rondom de mond met blauwe stippellijnen getatouëerd. De munten die aan haar oren hingen, rinkelden zacht bij het lopen door de kamer en het bukken naar de kleine broertjes en zusjes van haar vriendje.

„Saïdah!” zei Tirtsa, en „shalom!” zei de moeder.

Toen reikte ze haar een pita, die in tweeën gesneden was en gevuld met groene, gehakte kruiden, en Tirtsa had nooit groter feestmaal genoten dan toen ze haar tanden zette in het weke, soepele brood.

De vader kwam thuis, een witte burnoes met krans van zwart koord op het hoofd. Hij had heel zwarte ogen en een heel zwarte snor en een dikke stok in de hand, en als Tirtsa niet haar hele leven Arabieren had ontmoet die er net zo uitzagen als hij, zou ze zeker bang zijn geweest. Hij legde zijn wijde donkerbruine mantel met de wijde mouwen af; daaronder droeg hij net zo’n lang hemd met net zo’n brede gordel als haar vriendje. Hij keek vragend neer op Tirtsa, en van Tirtsa naar de moeder. Met sierlijke, overtuigende gebaren vertelde de vrouw, wat dit meisje te beduiden had, en tot Tirtsa’s grote opluchting knikte hij ten slotte toestemmend.

„Ik zal de wijze vrouw halen,” zei het herdertje tegen Tirtsa. Ze wist niet, wat een wijze vrouw was, maar ze vond alles best, als ze maar niet in de open lucht hoefde overnachten en als haar knie maar niet meer pijn deed dan op het ogenblik.

Hij kwam terug met een oud wijfje, zó rimpelig en bruin, dat Tirtsa haar zeker op honderd jaar zou hebben geschat, als ze niet zo vlug op de been was geweest. Het vriendje, dat Achmed bleek

te heten, legde levendig uit, hoe hij haar gevonden had en hoe 'n pijn ze leed.

Zonder een woord te zeggen knikte het oude mensje, stapte op Tirtsa toe en legde haar hand, die veel op een lege, bruin geworden bananenschil leek, op de zere knie. Tirtsa's hart klopte in haar keel van angst voor de pijn, die er niet was, maar die zeker zou komen, als die bruine, dorre vingers steviger gingen tasten; met grote ogen volgde ze iedere beweging van de oude hand.

Toen, opeens, pakte de vrouw met beide handen de knie van onderen en van boven beet en met een vlugge beweging bewoog ze de handen naar elkaar toe. Er knapte iets, — er klikte iets, — een scherpe pijn en een scherp, klein geluid, in Tirtsa's knie en oor en hoofd, — een pijnschreeuw van Tirtsa, die graag een heldin was geweest, maar die te plotseling overvallen was, — en toen leek alles opeens beter en gemakkelijker. De vrouw maakte een wegjagende beweging tegen Tirtsa.

„Jallah!” zei ze, met haar hese stem. „Jallah” betekende „schiet op!” — dat had Tirtsa vaak genoeg gehoord. En ze stond op en liep, voorzichtig en verbaasd.

„Mapsoetah?” vroeg de vrouw, — of het goed was met Tirtsa. En Tirtsa knikte en zei „Hamdelillah,” — dank aan God; dat had ze vaak door Arabieren horen zeggen, als hun naar hun welstand werd gevraagd. Toen lachte het magere rimpelgezicht. Ze knikte en verdween, als de goede heks uit een sprookje.

Het was alles zó vreemd, zó plotseling en zó verrassend, dat Tirtsa nog een paar ogenblikken dom naar de ingang bleef staren, waar de wijze vrouw door verdwenen was. Toen keerde ze zich om naar Achmed en naar zijn moeder.

„Moet ik nu weg, nu ik lopen kan?” beduidde ze hun.

Maar Achmeds moeder wees, dat er geen maanlicht was en dat er jakhalzen buiten waren en dat Tirtsa de weg niet kende. Toen keek Tirtsa een beetje benauwd rond in de woonruimte, waar de kleinere kinderen al op matjes lagen te slapen en waar straks alle anderen, ook de vader en moeder, zouden slapen, — en zij erbij. De moeder zag die blik en begreep hem. Ze wenkte Achmed bij

zich en wees iets van buiten de deur gaan en zei iets van Fatma. Achmed knikte verheugd.

„Je mag slapen bij Fatma,” zei hij. „Kom mee.”

Tirtsa raapte haar mantel van de grond op en ging met hem mee. Ze groette de moeder met een onhandige beweging van haar hand naar hoofd en hart, zoals ze dat dikwijls had zien doen, en de moeder groette terug met een glimlach. De vader durfde Tirtsa niet te groeten; dat deed een meisje niet, — dat wist ze wel.

Buiten, op het donkere erfje met de sinaasappelschillen en de lege petroleumblikken en het ezeltje en de hond, door de hindernissen heen geleid door de stormlamp, vroeg ze Achmed: „Wie is Fatma?”

„Mijn zuster,” zei hij trots. „Haar man heeft nog een vrouw, en hij heeft twee kamers, en hij wil wel in de andere kamer bij de andere vrouw en kinderen overnachten. Hij is een goede man.”

Fatma woonde gelukkig niet ver; de knie was wel beter dan hij geweest was, maar raar voelde hij nog wel. En toen ze bij Fatma en haar man en haar baby binnen kwamen, zag Tirtsa met verbazing, dat Fatma zeker niet ouder was dan zijzelf.

Achmed vertelde in rad Arabisch, wat er met Tirtsa aan de hand was, en vroeg om gastvrijheid. En Fatma, het bruine meisjesgezichtje één glimlach, keek vragend op naar haar man: of het kon. Hij knikte goedig. Toen wees Fatma met een uitnodigend gebaar op de grond, en zei in 't Hebreeuws tegen Tirtsa: „Je zult mijn gast zijn.”

De man ging samen met Achmed de kamer uit, — Achmed naar buiten, naar huis, en de man naar de andere kamer, waar veel kinderstemmen uit kwamen.

„Hij is een goede man,” zei Fatma, net als Achmed had gezegd. „Ik ben al anderhalf jaar getrouwd en hij heeft me nog nooit geslagen. En mijn baby was nog wel een meisje.”

Het was een beetje moeilijk te volgen voor Tirtsa, ze keek haar vijftienjarige gastvrouw alleen vragend aan.

„Ik ben de jongere vrouw,” ging Fatma verder. „Ik hoef nog

niet met groente er op uit; ik mag in huis werken en koken en op ons beider kinderen passen."

Ze was erg tevreden met die voorrechten; dat was duidelijk te zien.

„Heeft je vader ook twee vrouwen?" bracht Tirtsa eindelijk uit, terwijl ze zich voor de nacht schikte op het matje, dat haar gastvrouw haar had aangewezen, en haar jas over zich heen legde.

„Nee," zei Fatma, „mijn vader is maar een arm man; die kon nooit een tweede vrouw kopen."

En toen ze Tirtsa's onthutste gezicht zag, voegde ze er geruststellend aan toe, — en dat was het laatste woord eer ze ging slapen: „Maar mijn moeder werkt wel voor twee."

8 THUISKOMST

Tirtsa had nauwelijks tijd om te bedenken, dat ze wel niet zou kunnen slapen op dat matje op de vloer, met haar kleren aan en toegedekt met haar mantel; vóór ze er goed over had nagedacht sliep ze. In de loop van de nacht hoorde ze wel af en toe Fatma's baby huilen, maar de moeder lag op hetzelfde matje en voedde het kind, zodra het maar kikte. Daar moesten de baby's thuis eens om komen, dacht Tirtsa dan; een avond- en een ochtend-maaltje, dat was alles voor de nacht, en verder moesten ze de nacht gebruiken om te slapen! Verder dacht Tirtsa niet veel na, want ze sliep telkens dadelijk weer in; de dag die ze achter zich had, was vol genoeg geweest om haar slaperig te maken.

Het was nog half-donker toen het dag-leven in de beide kamers al begon, en Tirtsa kwam dadelijk overeind. Ze trok haar kleren een beetje recht, streek wat over haar haren en durfde niet te

vragen om wat waswater uit de djerra, de grote, poreuze aarden kruik die in de hoek van de kamer stond. Wassen was overdreven, en Tirtsa had te vaak met bewondering gezien hoe de Arabische vrouwen ver van hun huis de djerra's bij een bron vulden en de volle kruiken op hun hoofd naar huis droegen, zonder de kruik met een vinger aan te raken om hem in evenwicht te houden. En dan van dat kostbare water vragen om je gezicht en handen te wassen, — ze zou het niet durven!

Nu kwam ook de andere vrouw uit de andere kamer te voorschijn. Ze was veel ouder dan Fatma, maar haar jongste was ook een baby. Ze legde de baby in een tapijten wiegje dat aan een brede, sterke band hing. Die band legde de moeder over haar hoofd, onder de hoofddoek, zodat het wiegje onder tegen haar rug kwam te hangen, met de hoofddoek als wiegegordijntje. Op haar hoofd, bovenop de hoofddoek, legde ze toen een kringetje van stof, als een worstje, en Tirtsa begreep nu pas, hoe de aarden kruiken en andere vrachten tenminste een steunvlak vonden op een rond vrouwehoofd. En op dat kringetje kwam een grote, platte mand vol groenten, die ze in de vroege morgen al had geplukt. Haar geldbuidel stopte ze in haar gordel, en ook de pita om in de loop van de dag op te eten, — en daar ging ze, op weg naar het dorp om groenten te verkopen. De andere kinderen bleven onder de hoede van Fatma achter.

„Eet!” zei Fatma vriendelijk. „Er is pita in overvloed!”

Tirtsa was niet weer zo dom om zonder eten op weg te gaan, want dat ze dadelijk op weg zou gaan, wist ze zeker. Ze at een halve pita en stopte de rest in haar mantelzak. En juist op dat ogenblik toen Tirtsa met haar hand op hoofd en hart wou danken en afscheid nemen, kwam Achmed met zijn kudde langs. Tirtsa herkende de kudde nog vóór ze Achmed zag, aan het ezelsveulentje met de twee gebonden pootjes.

„Mapsoetah?” vroeg hij stralend, en Tirtsa zei even stralend: „Hamdelillah!” En toen nam hij Tirtsa mee de weg uit, om haar langs een zo kort mogelijk pad naar de grotere weg te brengen, waar ze zeker een auto zou ontmoeten om haar mee te nemen.

„Ham — ham!” zei Tirtsa tegen Fatma. Ze wist niet zeker, of het wel „dank” betekende, maar zo iets moest het toch zijn, als „hamdelillah”, „dank aan God” betekende. Maar haar gezicht drukte duidelijk genoeg uit, hoe ze Fatma wou danken.

„Goede reis, en vrede,” zei Fatma in 't Hebreeuws, en met de baby in de armen stond ze haar na te knikken. Dit was het laatste, wat Tirtsa van haar logeer-partij onthield: Fatma, die net zo oud was als zij, staande in het poortje van haar erfje, de in doeken gewikkelde baby in haar armen.

De auto die Tirtsa had opgepikt, toen ze nog maar kort aan de grote weg stond, stopte vóór het hek van haar kibboets en liet haar uitstappen. En opeens werd Tirtsa's hart zwaar om deze thuiskomst: het was een nederlaag, dat ze was weggelopen uit het kinderdorp, waar ze twee jaar had zullen blijven en waar ze maar een half jaar was gebleven, — en waar ze ook zeker, zéker niet naar terug zou gaan.

De eerste, die haar zag, was Jonathan, de vader van haar vroeger klasgenootje. Hij stond op een ladder tegen een huis-in-aanbouw, maar toen hij Tirtsa zag, klom hij dadelijk omlaag en pakte haar bij de schouders.

„Tirtsa! Tirtsa!” riep hij, boos en blij en opgelucht tegelijk, „waar ben je geweest? Waar kom je vandaan? We zijn je aan 't zoeken, van gisteravond af!”

Ze stond een ogenblik verbijsterd: zoeken? Haar zoeken? Maar hoe wisten ze...

„Jullie wisten toch niet, dat ik hierheen ging?” zei ze verbaasd.

„Natuurlijk wisten we het! Ze hebben uit En Zajit opgebeld, toen ze je niet konden vinden! En toen zijn we ook hier aan 't zoeken gegaan, en van En Zajit uit ook. Waar was je toch?”

„Ik was... weg,” zei Tirtsa beschaamd. „Waar zijn vader en moeder?”

„Weg, om je te zoeken, samen met Jaël, voor het geval dat je... iets gebeurd was, — dat je verbonden moest worden of zo.”

„O!”

Ze riep het verschrikt en beschaamd en héél klein. Allen op weg om haar te zoeken, — en zij die daar geen ogenblik aan gedacht had....

„Hoe kunnen we hen geruststellen?” vroeg ze.

„Ze bellen zowat om het uur op; het is nu bijna een uur geleden, dus ze zullen wel gauw opbellen.”

„Ik ga in het kantoortje zitten, bij de telefoon,” zei Tirtsa; dit was het enige, wat ze kon doen. „En ik bel het kinderdorp ook op. O, ik heb dat niet geweten!”

„Maar waar was je dan?” vroeg Jonathan weer. „En waarom was je weg?”

„Ik wou naar huis,” zei ze, opeens kortaf. „Voorgoed.”

„Is er iets gebeurd?”

Was er iets gebeurd? Niets dat nieuw was, — alleen had ze voor 't eerst gezien, wat er altijd was geweest: dat zij, de enige, die niet had geleden zoals al die andere kinderen, een blijvende stoornis voor ze moest zijn, zolang al die kinderen niet konden vergeten wat achter hen lag; dat zij, die liefde om zich heen had gekend zolang ze leefde, daar zonder niet voort kon, — geen ogenblik meer.

„Er is niets gebeurd,” zei ze stil. „Ik zal het vader en moeder en R'oevén wel vertellen.”

Loom, — en niet alleen door haar nog pijnlijke knie, — liep ze naar het kantoortje toe, waar de administrateur haar net zo ontving als Jonathan.

„We wachten met En Zajit op te bellen, tot er weer telefoon van de zoekers is geweest,” zei hij, en op dat ogenblik ging de telefoon.

„Ze is hier,” zei hij, en wenkte Tirtsa te komen. „Ze is O.K. Wacht!”

„Is dat vader?” vroeg ze benepen door de telefoon. „Ik ben Tirtsa.”

„Kind!” riep vader. „Wat is er toch geweest?”

Allemaal vroegen ze, wat er geweest was. Het was zo moeilijk te vertellen, wat er geweest was.

„Ik ben naar huis gekomen, vader. Voorgoed. Ik heb er niet aan

gedacht, dat jullie het zouden weten, eer ik thuis was, en dat jullie ongerust zouden zijn. Ik zal alles wel vertellen."

"En de nacht? Heb je buiten overnacht?"

"Nee, vader. In een Arabisch dorpje. Ik heb het goed gehad. Ik zal alles wel vertellen. En ik zal ook het kinderdorp opbellen."

"Dag, mijn kind."

"Dag vadertje."

Haar lippen trilden, toen ze de telefoon neerlegde. Vader, — moeder, — alle lieve mensen waren ongerust geweest, en het was haar schuld. Ze wou wel alles doen om het goed te maken.

De administrateur had al verbinding gekregen met het kinderdorp en gaf de hoorn aan Tirtsa over. Ja, ze moest er doorheen.

"Ik ben Tirtsa," zei ze. "Is dat Chanan?"

Chanan was de administrateur van het kinderdorp.

"Tirtsa!" riep Chanan. "Waar ben je? Je wordt overal gezocht!"

"Ik ben thuis. Ik blijf ook thuis."

"Maar waarom?"

"Ik zal het wel schrijven," zei ze moe. "Of een keer komen om het uit te leggen aan mijn huismoeder, — en aan Moshé, — aan allen."

"Weten je ouders al, dat je thuis bent? Ze zijn weg om je te zoeken."

"Ja, ze weten het nu. En," — ze zocht even naar het woord, dat haar schaamte kon uitdrukken, — "het spijt me dat ik jullie ongerust heb gemaakt. Ik heb dat niet gewild."

"In orde. Dag Tirtsa."

"Dag Chanan."

"Mag ik nu naar vaders en moeders kamer?" vroeg ze gedwee. "Ik ben zo moe. En — dit," — ze toonde de bontgekleurde knie, die boven haar laars uit kwam kijken.

"Och, kind, ga maar gauw. Ik zal Edna waarschuwen."

Over de rotskeien strompelde ze naar het hutje van vader en moeder, een geslagen hondje nu. Ze trok dadelijk haar laarzen uit en haar mantel en net als bij Fatma ging ze gekleed op het divanbed liggen, met de mantel over zich heen. Ze had opeens geen

moed meer, om het divandek op te nemen en zich uit te kleden en onder de dekens te gaan. O, en Edna zou komen en haar alles vragen, en R'oevén daarna en vader en moeder als ze thuis kwamen, en Jaël zou alles van de knie moeten weten, — wat waren er véél in je eigen kibboets, die alles van je moesten weten! Maar toch was het goed, weer thuis te zijn.

Een zachte klop op de deur. Het was niet Edna, maar R'oevén.

„O, R'oevén,” zei Tirtsa, „ik heb zo'n spijt.”

„Dat je thuis bent?”

„Nee, — dat jullie ongerust bent geweest.”

„Vertel alles maar.”

En toen, zonder nadenken, kwam alles te voorschijn: van Jehoedit, die haar had willen storen, toen ze voor de radio zong, — „het was haast niet te merken,” stelde R'oevén gerust, — en van Jehoedit's uitbarsting, die zo eerlijk was geweest maar waar Tirtsa toch geen schuld aan had, — en hoe ze, terug in het kinderdorp, toen pas geweten had, hoe alleen zij er was als tsabre.

„En toen ben ik weggelopen,” eindigde ze.

„Ja,” zei R'oevén, nadenkend en stil.

Het deed goed, alles te vertellen, — maar dan moest het ook alles zijn. En daarom ging Tirtsa verder:

„Er was nog iets, waarom ik wegliep, die morgen na onze thuiskomst.”

R'oevén wachtte zwijgend.

„Mijn werk van deze week was w.c.'s schoonmaken. En... toen vond ik ineens, dat ze me wel een ander werk hadden kunnen geven.”

„Waarom? Hoefden de w.c.'s opeens niet schoon te worden gemaakt?”

„Nee, dat was het niet,” — het kwam er moeilijk uit, — „maar nadat ik solo gezongen had voor de radio...”

Het bleef even stil. Toen zei R'oevén:

„O, Tirtsa, ben je zó geworden? Ben je gaan denken, dat een goede stem iets te maken heeft met w.c.'s, die wel of niet schoon moeten worden gemaakt? Dan, — dan is het tóch niet goed ge-

kozen geweest dat we je daarheen hebben gestuurd, — als je daar zó bent geworden.”

„Ja,” zei Tirtsa. Alleen maar „ja”. En toen, om nog iets te redden of iets te verdedigen:

„Ik heb dat maar één ogenblik gedacht. En het was niet de hoofdreken van mijn weglopen. Maar ik heb het je willen vertellen, om het kwijt te zijn.”

R’oeven zat aan zijn kuif te trekken; dat deed hij altijd, als hij zwijgend nadacht.

„R’oeven,” vroeg Tirtsa zacht. „Ik wou graag weten, hoe je me nu vindt, — na dit alles.”

„O, Tirtsa,” zei hij weer, „ben je zó geworden? Moet je van anderen horen, hoe ze je vinden? Heb je dat eigen zuivere oordeel verloren?”

„Ik wou het toch graag weten,” hield ze aan.

Op de veldbloemen, die op moeders tafel stonden, kroop een helgroen rupsje. R’oeven nam het op zijn vinger en hield het Tirtsa voor.

„Hoe vind je dit rupsje?” vroeg hij.

„Hoe ik het vind?” lachte Tirtsa verbaasd. „Groen, — en dun.”

„Ja. En als jij nu toevallig paars en dik mooier had gevonden, — zou dat rupsje dan op slag proberen paars en dik te worden?”

Ze was er even stil van. Toen, koppig, herhaalde ze:

„Ik wou toch graag weten, hoe je me vindt.”

„Ik vind je... Tirtsa,” zei R’oeven.

9 STAD EN LAND

Ze hoefde niet terug. Hoe goed het kinderdorp ook was, — het was verkeerd gekozen geweest.

„Bèn je mal, — we willen niet, dat je je iedere dag ongelukkig voelt! We hadden gedacht, dat je je er gelukkig zou leren voelen; we hebben fout gedacht.”

En Tirtsa, tevreden dat ze weer thuis was, en maar half tevreden over zichzelf, schikte zich behagelijk op haar oude plaatsje in het schoolkinderhuis. Ze leerde apart van de jongere kinderen, nam deel aan hun tochten en onderzoeken en werd meer dan de anderen betrokken in het volwassen werk.

De gang naar het kinderdorp en het uitleggen aan haar huismoeder en aan Moshé werd haar niet bespaard. Moshé, die erbij was geweest, toen Tirtsa's verhouding als tsabre-alleen duidelijk werd, begreep het beter dan de huismoeder, die toch alles in het

werk stelde om het leven in haar huis warm en gezellig en huise-lijk te maken. Over het ondoordacht weglopen, en de ongerustheid die ze veroorzaakt had, werd niet gesproken, tot Tirtsa's onuitsprekelijke opluchting.

Nóg een tocht was er, die ze moest doen, eer ze met haar vlucht had afgerekend, — maar dat was een glorierijke tocht. Gewapend met een grote pot room uit het zuivelhuisje naast de koestal, ging ze met moeder op zoek naar Achmed, die wel weer in het dal aan 't weiden zou zijn. Ze zochten lang en dwaalden veel, de pot met room voorzichtig in Tirtsa's handen, tot het zachte rrrts-rrrts-geluid van gras-aftrekkende schapetongen hen op het spoor bracht van een kudde. En toen tussen de schapen een ezelsveulentje opdook met twee aan elkaar gebonden pootjes en een eigenwijs Bambi-gezicht, wisten ze dat ze verder alleen hoefden luisteren, of er ook een herdersfluit zong.

Er zóng een herdersfluit, — maar die hield middenin op, toen Tirtsa, met roompot en moeder en al, van achter de struiken te voorschijn kwam. Achmed lachte van het ene oor tot het andere, toen hij Tirtsa ontdekte, — en speel dan maar eens door op je fluit, als je van het éne oor tot het andere lacht!

De room was voor zijn moeder en alle kinderen, en voor Fatma en de andere vrouw en al hun kinderen, en natuurlijk ook voor de wijze oude vrouw, die Tirtsa's knie beter had gemaakt, — iets, waar de dokter van de kibboets, die in het nabije dorp woonde, honderduit naar gevraagd had, tot hij concludeerde, dat Oriëntaalse mensen soms een natuurlijk gevoel hebben voor dingen, die de arme westerlingen alleen met wetenschap kunnen benaderen.

De roompot was groot, — zo groot, dat hij voor alle chawériem een portie kon bevatten. Toch probeerde Achmed hem in zijn gewone bergplaats te stoppen: zijn gordel. Maar Tirtsa, veel te bang dat de pot zou vallen en ondanks de schroef-sluiting zijn inhoud aan de schapen af zou staan, nam hem gauw terug.

„Ik breng het wel naar je moeder,” zei ze bezorgd.

Achmed schudde het hoofd en beloofde, de pot naast zich op de grond te zetten en hem in zijn armen mee naar huis te nemen.

„Moet je je armen niet vrij hebben voor de schapen?” vroeg Tirtsa.

„En als er een lammetje onderweg geboren wordt, moet ik het dan ook niet in mijn armen dragen?” vroeg hij terug.

En in dat vooruitzicht: dat hij de roompot zo teder zou dragen als een pasgeboren lammetje, — lieten moeder en Tirtsa het geschenk voor drie gezinnen en een wijze vrouw met gerustheid aan hem over.

Toen het zomer werd, en school-vakantie, werd er een groep stads-schoolkinderen door hun school het land op gestuurd. Dat gebeurde vaker, dat een school of een vereniging de gastvrijheid voor hun kinderen vroeg in een kibboets, aan wie de kosten voor zoveel mee-etende monden natuurlijk vergoed werden. Ze brachten hun eigen tenten mee en een eigen leider, en behalve de maaltijden hadden ze weinig met de kibboets zelf te maken. Zelfs hun vrijdagavond vierden ze in het eigen tentenkamp, dat buiten de omheining van de kibboets was opgeslagen.

Ze waren meest wat jonger dan Tirtsa en wat ouder dan de andere kinderen, — zo tussen twaalf en veertien jaar. De kibboets-kinderen vonden het toch wel een avontuur, stads-kinderen zo dicht in hun nabijheid te hebben, en dat drie weken lang, — en de stads-kinderen vonden het een avontuur, drie weken lang in, of bijna in een kibboets te leven. Wel aten ze in de eetzaal vóór de anderen, omdat anders de eetzaal veel te vol zou worden, wel brachten ze het grootste deel van de dag en zeker de avonden en nachten buiten de omheining van de kibboets door, maar een tipje van het kibboetsleven kregen ze toch te zien. En een tipje van de kibboets-kinderen, die vakantie hadden en behalve Tirtsa, nog weinig in het werk betrokken waren, en die daarom een hoop vrije tijd hadden.

Kibboets, wisten ze, dat betekende: vrij zijn van alles wat ze in de stad gebonden hield. Ze hadden gehoord dat alles van iedereen was, en dat leek hun lang niet gek: zó maar vrij mogen nemen wat van een ander was, zonder vragen en dus zonder kans op wei-

gering. Wie hun die foute voorstelling gegeven had, wisten zij noch de teleurgestelde kibboets-kinderen en kibboets-leden. En dat het een foute voorstelling was, ontdekten ze pas tegen het eind toen hun vakantie op het land zowat afgelopen was.

Het begon met de douche-ruimte, waar ze als een zwerm bijen op af vlogen. Er waren maar drie douches in de meisjes- en drie in de jongens-afdeling, maar dat mocht niet hinderen: of er werkers wachtten op een beurt, om zich na hun arbeid óók te mogen douchen, — zij waren de gasten uit de stad en de douche-ruimte was van hen, zolang ze er in waren, dus dan moest ieder ander maar wachten. Soms leek het, zo van buiten het douche-gebouwtje te horen, alsof ze allemaal gekeeld werden en er zich tot de laatste ademtocht tegen verzetten, en als het slagveld verlaten was, kon degene, die 's morgens de schoonmaak-taak had vervuld en de douche-ruimte zo schoon had afgeleverd, dat je van de grond én van de wanden kon eten, wel vele tranen wegpinken: alles drééf, — er lag op de grond een in de zomer onverklaarbare wintermodder, — zeepschuimvlokken bedekten de beide spiegels, — je gleed uit over stukjes zeep, en verspreid over de vloer lagen de houten voet-plankjes met de leren bovenriempjes, die voor algemeen gebruik aanwezig waren om niet met schone, blote voeten op de grond te hoeven komen; ondersteboven en op een hoop lagen ze, de riempjes bemodderd en kleine en grote door mekaar. Dat alles van iedereen was, hadden deze kinderen horen verluiden; dat alles vóór iedereen was, ook het werk en ook de wijze, waarop je alles voor iedereen achterliet, dat was hun nooit duidelijk gemaakt.

De chawériem en chawérot waren na het werk te moe, om iets aan deze kinderen uit te leggen van wat maanden nodig had om tot innerlijk eigendom te worden: het begrip van gemeenschap, van opgaan in het belang van allen, van dienstbaar zijn aan en daardoor tegelijk vruchten plukken van dat onbegrijpelijke en tegelijk zo zichtbare wezen, dat gemeenschap heette en dat de som was van aller inspanning en aller inzet. Ze lieten het maar zo, over drie weken was het toch voorbij...

En zo, onbewust, voelden deze kinderen zich niet door liefde

begroet in de kibboets. Ze wendden zich af van wat er leefde in de eetzaal en op het grasveld, en zonder het te weten stonden ze als een vreemd, ver kamp tegenover deze wereld, die hun zo onbekend bleef alsof ze er nooit te gast waren geweest.

In de tweede week bracht de leider van de groep de uitnodiging aan de kibboets over: of de grootste kibboets-kinderen een paar dagen in hun tentenkamp mochten kamperen. De kinderen hoorden ervan en waren opgewonden-verlangend om de uitnodiging aan te nemen: buiten hun gewone wereld zijn, al was het dan vlakbij, en toch samen! Vooral Tirtsä, bij wie het alléén buiten haar gewone wereld zijn zo mislukt was, verheugde zich hier mateloos op.

Natuurlijk mocht het; de vakantie was al eentonig genoeg, vooral nu R'oevén veertien dagen met vakantie buiten de kibboets was. Dit zou een afwisseling zijn en tegelijk een kijkje in de stads-wereld, hoe die stads-wereld en hoe dat kijkje ook uit mocht vallen.

Met strozakken en lakens en pyama's en tandenborstels en wat niet al ging het troepje van acht het hek uit, naar de kampeerplek op een mooi, vlak stuk van de berghelling. Met grote ervaring en handigheid, als kibboets-kinderen van jongs-af, richtten ze hun hoekje in, in de tenten waar ze met de stads-kinderen werden ingedeeld. Twee van hen in iedere tent: één zou te verlaten zijn, en drie in een tent van zes zou te overheersend zijn.

Ze aten hun maaltijden niet zoals anders in het kinderruis, maar vóór de volwassenen in de grote eetzaal, samen met hun gastheren en -vrouwen. Het was erg grappig, als gasten hun eigen kibboets en hun eigen eetzaal binnen te wandelen; ze werden door hun ouders begroet, alsof ze van een verre reis kwamen.

„Hoe hebben jullie het daar?” vroegen ze, — de eerste dag nog well

„O, wel leuk, geloof ik. Twee van ons in een tent, met vier andere kinderen. Het kan best leuk worden.”

Maar douchen deden ze toch maar liever in hun eigen kinder-

huis, — eventjes maar, en alles opruimen. Want douchen in het lawaai en gegil en gesmijt, — dat was een beetje te machtig.

Die eerste avond zaten ze buiten op het terrein, nadat de mug-gentijd van na zonsondergang voorbij was. Ze zaten verspreid tussen de andere kinderen en voelden zich hevig op reis. Er werden kamp-liedjes gezongen en andere liederen, die zij ook kenden, maar toen werden de kinderen lollig en gingen dwars tegen de wijsjes in zingen en bedachten gekke woorden op niet-gekke liedjes, en toen was er weinig meer aan. Ze hadden samen dikwijls lol, maar dit was anders; ze begrepen niet veel van het plezier en het harde, harde gil-lachen.

Maar naar bed gaan, samen met vreemde kinderen, was toch weer leuk. Ze rolden zich in hun laken, moe van de ongewone dag, en schikten zich te slapen.

„Ga je al slapen?” vroeg het veertienjarig meisje naast Tirtsa. „Nu begint het pas.”

„Wat?” vroeg Tirtsa nieuwsgierig.

„De lol.”

Tirtsa had wel zin in lol en ging overeind zitten.

„Wat gaan we doen?” vroeg ze gezellig.

„Keet schoppen.”

Ze wist niet precies, wat het was, maar ze was tot alles bereid. En op het ogenblik, dat ze goed van de anderen wou afkijken hoe je keet schopte, kreeg ze een kussen tegen haar gezicht, waarop een gegil en gegier van de andere wereld losbrak.

Tirtsa zat wat verbaasd en dwaas rond te kijken, zodat haar buurvrouw, nog stikkend van de lach, haar toch goedig toeriep:

„Het is een kussengevecht! Je moet terug gooien!”

„O,” zei Tirtsa. „Goed.”

De tweede van haar eigen kinderkuis, Roetje, wel dertien jaar, maar meer dan een hoofd kleiner dan Tirtsa, zat net zo raar te kijken als zij. Daarom gaf Tirtsa haar de net opgevangen wijsheid door:

„We moeten terug gooien. Het is een kussengevecht.”

„O,” zei Roetje. „Goed.”

Ze gooiden terug Tirtsa en Roetje, en dan werden ze weer bekogeld, en ze gooiden weer terug, en dat was keet schoppen. Er was niet veel aardigheid aan, en ze konden de gier-lachen maar niet vatten, maar dat lag er natuurlijk aan, dat ze het nog nooit eerder hadden gedaan.

Toen riep de leider door de ingang van de tent dat het uit moest zijn, en stikkend van de lach kropen de meisjes eronder, om er even later weer bovenuit te komen en opnieuw te beginnen. Het was nogal vermoeiend en eentonig, vond Tirtsa; ze vroeg niet aan Roetje, hoe die het vond, maar erg geestdriftig leek ze haar niet toe.

Nadat de leider drie maal gwaarschuid had dat het uit moest zijn, schenen de andere meisjes toch ook moe te worden; ze bleven liggen en praatten tegen Tirtsa en Roetje.

Sterke verhalen waren het, van hun school. Ook daar werd keet geschopt, vertelden ze trots. Eén lerares was een keer huilend de klas uitgelopen, zo hadden ze te keer gegaan, en het meisje, dat de aanvoerster was geweest, had excuus moeten vragen, maar dat deed ze niet; daar had ze te veel karakter voor, vertelden ze.

„Hoezo karakter?” vroeg Tirtsa dom.

„Nou, — ze had er geen spijt van, dus dan vroeg ze ook geen excuus.”

Daar had ze nou weer gelijk in, dacht Tirtsa; je had spijt of je had het niet, en als je het niet had, kon je ook niet zeggen, dat je het had. Dus dat was karakter. Maar ze dacht aan die huilende lerares, en zij had spijt voor tien.

„We hebben ook een keer gestaakt,” vertelde een ander meisje. „De hele klas. Omdat het zolang duurde, eer we van die leraar het gecorrigeerde werk terug kregen. Toen hij binnen kwam, stond hij voor lege banken. Nou, dààr is herrie van gekomen!”

Tirtsa had slaap. Misschien kwam het daardoor, dat ze zich R'oevén niet kon voorstellen voor lege banken, die zij expres leeg hadden gelaten. Hun troepje staken — tegenover R'oevén!

„Wat voor herrie is ervan gekomen?” vroeg Tirtsa.

„Nou, — straf en zo. Maar ik verzeker je, dat die leraar op z'n

ziel heeft gehad, toen wij er niet bij waren, omdat hij zo langzaam was met werk corrigeren!”

In het donker begon Tirtsa opeens hardop te lachen.

„Waar lach je om?” kwam Roetjes stem.

„Ik stel me R’oeven voor, — en wij stakend, — en hij op z’n ziel krijgend, als wij er niet bij zijn!”

Nu lachte Roetje ook, maar een ander meisje vroeg:

„Waarom is dat zo belachelijk?”

„Wacht maar,” zei Tirtsa, „tot R’oeven weer thuis is.”

„Als je maar niet denkt, dat we bang voor hem zijn!”

Weer lachten Tirtsa en Roetje: bang voor R’oeven!

„Wacht maar,” zei Tirtsa weer. „Maar ik heb slaap. Ik praat niet langer. Maf ze!”

En omdat de anderen, zonder het te willen erkennen, ook vreselijke slaap hadden van die véle nachten met kussengevechten en keet schoppen, werd het zonder overgang stil in de tent; ze sliepen onmiddellijk in. Uit de andere tenten kwamen nog wat geluiden, maar deze zes hoorden er niets meer van.

De acht van het klasje stonden de volgende morgen een beetje op elkaar geklit.

„Hoe vind jij het hier?” vroeg David aan zijn zus.

„Och,” zei Tirtsa, met een schouderophalen.

„Ik ook,” zei Joël, „d’r is niet veel an.”

„Zullen we maar liever naar huis terug verhuizen?” vroeg Warda.

Maar toen was Tirtsa opeens de oudste.

„Nee. We zijn net een dag hier, en het kan misschien nog best opknappen. En na een dag weglopen, — wat een figuur!”

„Jij bent toch ook uit het kinderdorp weggelopen?” flapte Rahél eruit.

Tirtsa kreeg een kleur. Met de kinderen had ze nooit veel over die tijd en over dat weglopen gesproken, — en ze had het wel moeten doen, merkte ze opeens.

„Ik ben er een half jaar gebleven,” zei ze. „En ik zou er langer gebleven zijn, — al voelde ik me er nooit thuis omdat het te groot was, — als ik niet één alleen was geweest tussen vijfhonderd anderen.

Tussen vijfthonderd vreemden, — want ze bleven vreemden.”

„Dan zou elk van die vijfthonderd kinderen weg moeten lopen, want elk kind was alleen tussen vijfthonderd vreemden.”

Tirtsa schudde langzaam het hoofd.

„Nee, zó was het niet. Ze hadden iets samen, — iets verschrikkelijks: de kampen en het vluchten en het zwerven en de nummers op hun arm. En dat ik dat niet had, dat ik een tsabre was en nooit zulke ontzettende dingen had meegemaakt, dat namen ze me kwalijk. Ik wist dat eerst niet, — nooit heb ik het geweten, — maar toen ik het merkte, toen moest ik weglopen. Ik kon dat nog niet: alleen zijn met vijfthonderd die boos op me waren om iets dat ik niet kon helpen.”

Het was voor 't eerst, dat ze zei: „ik kon dat *nog* niet.” En terwijl ze het zei, wist ze, dat ze het later wel zou kunnen: alleen zijn tussen anderen, zelfs als die anderen haar iets kwalijk namen, dat geen van beide kanten kon helpen. Ze zou de afstand kunnen overwinnen, later, juist omdat niemand het kon helpen dat die afstand er was. Het was een goede ontdekking, te merken dat je naar iets toe groeide, dat eerst onbereikbaar leek.

„En hier,” ging ze voort, „zijn we met z'n achten tussen vijftwintig... anderen.” Het woord „anderen” kwam er zoekend uit. „En zij hebben géén erge dingen meegemaakt, dus ze zijn niet boos op ons, omdat we het goed hebben gehad, want zij hebben het óók goed gehad, — nogal goed, tenminste. Nogal een kunst, om een dag of drie met ze samen te blijven! Omdat zij nou een ander soort meester hebben dan R'oevén, en een ander soort lol dan wij hier! We kunnen het best leuk hebben, die drie dagen.”

Zonder het te weten had ze de vinger gelegd op de zere plek van het opgroeien in de kibboets: het uitzonderlijke, — het andere-werelden-buitensluitende, — en eigenlijk, bij alle behelpen en alle opleiding tot hard werken: het verwende.

„Vooruit dan maar,” zuchtte David. „Drie dagen zijn zó om, en drie nachten óók.”

Ze losten hun klit op in de anderen, om samen naar het om-

heinde terrein over te steken en in de eetzaal te ontbijten. Maar Channa kwam naast Tirtsa lopen.

„Ik begrijp het wel van die kinderen in het kinderdorp,” zei ze. „Ik heb hetzelfde tegenover jullie gehad.”

„Nog?” vroeg Tirtsa angstig. „Heb je dat nog tegen ons?”

Channa lachte.

„Welnee, — na twee jaar, — stel je voor! En,” — ze mompelde het meer dan ze het zei, „ ik kwam hier met mijn moeder, en die kinderen zonder iemand, en ze wisten dat jij je vader en moeder en alles had. Ik, — nou ja: ik heb het erg goed hier, als je het weten wilt.”

Ze zagen er allebei fleurig en opgelucht uit, toen ze de eetzaal binnen kwamen.

„Leuk gehad?” vroegen de grote mensen.

„Best leuk,” zeiden Tirtsa en Channa tegelijk en ze lachten, omdat ze het tegelijk hadden gezegd.

En omdat de beide oudsten tegelijk „best leuk” hadden gezegd, gingen de andere zes ook maar geloven dat het best leuk kon worden.

Ze waren alweer in hun eigen kibboets en hun eigen kinderhuis terug, en de stadskinderen waren al aan hun laatste week bezig, toen R'oevén en Aliza van hun vakantie terug kwamen, mager en bruin en stoffig, maar erg fleurig.

De kinderen groepten dadelijk om ze heen, nog vóór ze naar douche of eetzaal of naar hun eigen kamer hadden kunnen gaan.

„Was het mooi?” — „Waar waren jullie?” — „Vertellen jullie ons ervan?” — „Hebben jullie geboft met trampen?” — „Heb je foto's genomen, R'oevén?” — „Wanneer vertel je ons ervan?”

R'oevén hield de handen voor de oren.

„Ja, — ja, — ja, — het was mooi, en we zijn naar de Negev geweest, en we hebben af en toe geboft met trampen en af en toe niet, en ik vertel pas, als we schoon zijn en uitgerust en als we gegeten hebben. Niet Aliza?”

Dat was een nieuwe gewoonte van R'oevén, sinds hij met Aliza

getrouwd was: als hij iets vertelde, en Aliza was erbij, eindigde alles op „niet Aliza?” De kinderen moesten er altijd om lachen en Aliza ook, en R’oevén zelf, als hij het merkte, ook.

Die avond, toen R’oevén en Aliza blinkend schoon waren en naar hun zeggen ook verzadigd, en toen hun kamer alweer op orde was, — want natuurlijk werd iedere leegstaande kamer voor gasten gebruikt, en niet iedere gast liet de gastkamer even netjes achter, — toen gingen de kinderen, alsof het afgesproken was, op het grasveld rondom R’oevén en Aliza zitten.

„Nou?” vroeg Joël.

„Nou?” vroeg R’oevén terug.

„Je zou vertellen!”

„O, — we hebben zóveel gezien en beleefd, dat ik wel een paar weken door kan vertellen, niet Aliza? Ik vond het alleen al erg, dat ik niet een jaar eerder in de Negev geweest ben, toen ze begonnen, in het groot kibboetsiem te stichten en te ontginnen. We hebben...”

„R’oevén,” onderbrak Tirtsa, „vind je het niet zonde om het twee keer te vertellen? Ik wou.... ik denk, dat de stadskinderen die hier kamperen, het ook wel willen horen. Wij zijn drie dagen bij hen geweest, — mogen ze erbij zijn, als je vertelt?”

„Natuurlijk,” zei R’oevén. „Maar schieten jullie op en haal ze.”

De stadskinderen buiten de omheining, tussen de tenten, zaten een beetje liedjes te zingen. Ze zagen er moe uit van twee weken kamperen en tochtjes maken in de hitte van de zomer, en hun stemmen waren wat versleten van de liedjes en de lol. Maar toen Tirtsa kwam met haar uitnodiging, sprongen ze dadelijk op om mee te gaan, zij en hun leider, die jonger was dan R’oevén en die ook duidelijk veel te korte nachten had gehad.

„Nou zullen we dan R’oevén zien, de geweldige,” lachte onderweg een meisje, dat met Tirtsa samen in de tent geslapen had.

„Ja,” zei Tirtsa, met binnenpretjes.

Ze kwamen wat joelend op het grasveld aan. Toen R’oevén pas met vertellen was begonnen, waren er nog wat stootjes en giechel-

tjes; een meisje kriebelde in de nek van de jongen vóór haar, maar de jongen stootte de hand nijdig weg en zei dat ze haar gemak moest houden. En toen hield ze haar gemak, zij en alle anderen.

Want dat was het geheim van R'oevéns verteltrant: je kreeg de kans niet, aan wat anders te denken dan aan wat hij bezig was te vertellen; je probéerde niet eens, die kans te krijgen, want aan proberen kwam je niet eens toe.

De Negev...

Ze wisten nog zo goed, hoe bijna een jaar geleden, eind september, in de kranten had gestaan, dat op één dag elf nieuwe nederzettingen waren gesticht. Elf nieuwe kibboetsiem, op één dag, in die dorre zuidpunt van Palestina, waar geen water was en niets dat hoop kon geven op vruchtbaarheid in de toekomst. Elf nieuwe kibboetsiem, — als antwoord op wat de Engelse regering in die laatste tijd bezig was te doen: maatregelen en gevangennemingen en prikkeldraad en de binnenkomst van overlevenden uit Europa tegengaan en al wat maar de hoop op een toekomst kon vernietigen.

„Hoe antwoord je op dwang?” had R'oevé toen gezegd. „Door te bouwen en te ontginnen.”

En nu hadden hij en Aliza met eigen ogen die bouw en ontginning mogen zien.

„Er was niets, — werkelijk niets, vóór ze begonnen. Heus, wij hebben in 't begin van onze kibboets ook wel geweten, wat het betekent met niets te beginnen en rotsstenen weg te werken en te werken in een grond, die nog geen grond is, en je tevreden te stellen met waar je later nooit meer mee denkt toe te kunnen komen. Maar wij hadden een hoofdweg binnen ons bereik, en er was iets als verkeer mogelijk, en als er een zieke was, kón hij in geval van nood naar een ziekenhuis in de stad vervoerd worden, — maar daar, in de Negev... De wegen, waarlangs wij moeilijk de kibboetsiern konden bereiken, moesten verleden jaar nog aangelegd worden. En water...”

De kinderen dachten aan hun douche, en aan de sproeiers, die ditzelfde grasveld in stand hielden en die op hun velden en in

hun groentetuinen het hele zomer-halfjaar door de regen vervingen.

„Jullie weet toch wel, hoe de Boedoeïenen-stammen daar in het zuiden van plek naar plek moeten trekken, om nog iets eetbaars voor hun kudde te vinden, en hoe in de droge winter van verleden jaar de Boedoeïenen, na smeek- en vastendagen om regen, weg moesten trekken naar heel andere streken. En dààr juist zijn deze kibboetsiem begonnen. Er is dadelijk geboord naar water, op punten die door geologen waren aangewezen; diep, diep is er geboord, en ze hebben het water gevonden ook. Toen de overgebleven Arabieren ervan hoorden, hebben ze gedanst, omdat het wonder van het water zonder regen gebeurd was.

Wel, toen moesten er pijpleidingen worden aangelegd, om het water overal heen te leiden, waar het nodig was.”

R’oeven wachtte even en trok aan zijn kuif. Hij keek Aliza aan alsof hij wou zeggen „niet Aliza?“, maar er was niets te Alizaën. Toen ging hij verder:

„Dat met die pijpleidingen is heel moeilijk geworden. Heel moeilijk *gemaakt*. De regering heeft het eerst verboden en toen toegestaan, en toen mochten de goede maat pijpleidingen niet gekocht worden, maar duurdere en smallere pijpen werden de nederzetter opgedwongen, — en toen het eindelijk doorging en ze een eind gevorderd waren, tot vlak bij de eerste Joodse nederzetting, — toen werd het toch verboden, want de regering was bang dat de Arabieren er aanstoot aan zouden nemen, — de Arabieren, die gedanst hadden, toen ze ervan hoorden! Later is het toch maar weer toegestaan, maar meer dan een half jaar heeft het de ontginning opgehouden, en ze hebben nog lang niet alle nederzettingen bereikt. Ze boren verder, op telkens andere plekken, en het zàl allemaal lukken, — maar — nou ja, het is bitter, hè?”

In de stilte, die even bleef hangen, kwam het wat pruilende stemmetje van Roetje:

„Je zou vertellen, wat jullie gezien hebt, R’oeven!”

R’oeven lachte, met een knik naar Roetje.

„Gelijk heb je! Ik heb alleen verteld, wat ik er *gehoord* heb, en

dat nog niet eens helemaal, want gehoord hebben we er ook de jakhalzen in de nachten, veel meer dan bij ons. Ze jammeren daar in de wildernis rondom de kibboetsiem zó akelig, dat je haast uit medelijden met hun gehuil op zou staan om je op te laten eten. Maar daar hebben we toch maar van afgezien, — niet Aliza?"

Toen, voor het luisterende troepje op het maanlichte grasveld, ging hij vertellen, wat ze gezien hadden: het primitieve wonen, en het behelpen met water en electriciteit en al, wat voor hen al vanzelfsprekend en onontbeerlijk leek, en hoe de dokter die een stuk of wat kibboetsiem behandelde, te vechten had met gebrek aan communicatie-middelen en daardoor gebrek aan medicijnen, die plotseling nodig konden zijn, en hoe hij toch nog gelegenheid vond om bij de Arabische zieken te komen als hij geroepen werd, — en wat er allemaal al wàs: wat er groeide, tegen iedere verstandige verwachting in, en welke wegen er al waren aangelegd, en hoe in enkele kibboetsiem de vrouwen met jonge kinderen al waren gekomen, — want die lieten ze pas komen, als het allerergste begin overwonnen was, — en hoe er voor de kinderen al echte kinderveerthuisen waren gebouwd, terwijl alle volwassenen nog in tenten woonden.

„Het is hier in 't begin ook moeilijk geweest, — maar zó, — nee."

Dat was zijn refrein telkens: zó heldhaftig als deze mensen, — nee, zó waren zij zelf niet geweest, zelfs in het allereerste begin niet.

„Het lijkt wel op wat ze in de Emek Jizreél hebben gedaan, zesentwintig jaar geleden," zei R'oeven. „Weet jullie nog," — tegen zijn eigen troepje, — „toen we die tocht door de Emek maakten, die rijkdom van oogst, en die prachtige velden, en die koeien op stal, en die goede wegen? En toen vertelde ik jullie, hoe het er in 't begin had uitgezien, met moerassen, waar de malaria-muggen woonden en de meesten ziek maakten, en met rondtrekkende roverbenden, en hoe het een waanzin had geleken, daar iets te beginnen, en tóch waren ze begonnen. Het *lijkt* op wat ze in de Emek hebben gedaan, — maar dit, in de Negev, is erger."

Hij lachte even.

„Over vijftientwintig jaar gaan jullie met je kinderen naar de Negev, zoals ik met jullie naar de Emek ben geweest, en dan vertel je maar hoe het in 't begin is geweest, en dan zie je met je kinderen, hoe het nu is. En dan vertel je van je ouwe meester R'oevén, die net zo met jullie is gaan kijken, hoe de Emek nu was, en hoe die toen vertelde wat hij alleen maar uit verhalen wist: hoe het geweest was.”

„Kun je niet eens met ons naar de Negev trekken?” vroeg er één.

„Nu nog niet, — met kinderen nog niet. Het is *te* moeilijk.”

En toch, terwijl R'oevén dat woord, „te moeilijk” uitsprak, begon er bij Tirtsa iets te dagen, dat voor haar de tijd niet ver meer was, dat zij niet meer bij de kinderen hoorde, voor wie het te moeilijk was. Aan een tocht erheen dacht ze niet, maar wel aan deelhebben aan dat werk en aan het moeilijke begin. Het beschermde thuis, het gemaakte bed waarin ze was opgegroeid, begon haar op eens beschamend te lijken; nog een paar jaar, en ze hoorde onder de volwassenen, en dan moest ze, evenals die vóór haar kwamen, een beschermd thuis bouwen voor wie ná haar zouden komen.

„Drie dagen geleden,” vertelde R'oevén verder, „zijn we erbij geweest, toen een nieuwe kibboets begonnen werd.”

„We hebben het in de krant gelezen, dat er een nieuwe kibboets begonnen werd!” riep David opgewonden. „Jechi Am, niet? We hebben het wel gelezen, maar we wisten niet, dat jullie erbij waren!”

„Ja, wij waren erbij: bij het begin van Jechi Am. De nieuwe nederzetters, héél jonge meisjes en jongens, hebben de nacht tevoren doorgebracht in het dichtsbijzijnde punt, dat al verleden jaar een kibboets was; Aliza en ik waren daar ook. Naar bed zijn we geen van allen geweest. Ik kan je niet zeggen, hoe feestelijk we ons samen voelden; we hebben gezongen en horra gedanst, de hele nacht door, tot een uur vóór we zouden vertrekken. We moesten 's nachts vertrekken, en het moest alles in stilte gebeuren, want bij het begin van een nieuwe nederzetting kunnen er door Arabieren of Engelsen allerlei moeilijkheden in de weg gelegd worden, en als we eenmaal gevestigd zijn, is er van buitenaf weinig meer aan te

doen. Om vier uur zijn we op weg gegaan, met vrachtauto's die al het eerst nodige droegen. Er was zelfs een geitje bij, als eerst-nodige, en natuurlijk een hond; die twee waren wat onthutst, maar ze kenden de jongens en meisjes, en als ze wilden blaten of blaffen, was er altijd wel een hand op die auto, die ze kon aaien. Er gingen verscheidene chawériem van de dichtstbijzijnde kibboetsiem mee, om ze over de moeilijkheden van de eerste dagen heen te helpen, want zij waren ervarener dan de nieuwe nederzetters. Het was alles zo stil, die rij vrachtauto's die voor het grootste deel van de weg over ongebaand terrein moesten schokken en schudden; net een heel stille, heel ernstige optocht was het, en als je langs de rij auto's keek, zag je een rij lichtjes, gedempt gehouden om geen aandacht te trekken, en af en toe erg zwaaiend en schuddend, omdat het terrein zo onberijdbaar was. En boven alles uit kwam de maan.

Toen we op het terrein waren aangekomen, zagen we in het maanlicht, tussen de stoppelige, stenige bodem, een lap grond, die diepe, donkere strepen vertoonde: een omgeploegd veld. Dagen tevoren hadden een paar jongens dit stuk grond voorbereid, want het is een oud gebruik in 't land, dat je een stuk grond niet je eigendom kunt noemen, als je het niet geploegd hebt. Wel, — het was geploegd, met meer moeite dan jullie begripen kunt, en in alle eenzaamheid. Ik kan jullie niet vertellen, *hoe* mooi het was: dat donkere veld, met zijn diepe voren, tussen de grijsheid van de wildernis, in het maanlicht. Het was, — wel, ik wist opeens, hoe je een land met de ploeg kunt veroveren."

Tirtsä zat wat voorover gebogen, als om de woorden in te drinken. Meer dan tevoren voelde ze zich de oudste: het dichtste bij de tijd, dat ze zelf het land met de ploeg moest gaan veroveren, of het werk van een meisje doen, dat jongens de mogelijkheid geeft, het land met de ploeg te veroveren. Langs de donkere voren in het maanlichte land, die R'oevén voor haar ogen getrokken had, zag ze, onduidelijk nog, haar weg getekend, over twee, drie jaar mis-schien, — haar weg die iets met voren in een omgeploegd land te maken zou hebben.

„Toen de maan weg was, begon het in het oosten al licht te worden. En in het daglicht zagen we dat in dat éne uur al iets ontstaan was, dat een kibboets aanduidde: het begin van een omheining, en de eerste gegolfde platen, die rechtop stonden en de voorlopige eetzaal zouden vormen. En het begin van een wacht-toren. En toen om elf uur de officiële mensen kwamen, om het ontstaan van Jechi Am te vieren en in te zegenen, — wel, toen was er al iets. Toen was er een kibboets geboren!”

Hij vroeg niet „niet Aliza?” — hij vroeg helemaal niets, en geen van de anderen vroeg iets. Alleen zeiden een paar vastgeroeste stemmen van de stadskinderen „dank je,” en toen merkten zijn eigen kinderen opeens, dat ze nog nooit „dank je” tegen R’oevén hadden gezegd, voor al de keren dat ze iets van hem hadden meegeregén. Raar eigenlijk, dat je eraan wende, zoveel te krijgen...

„Kom je een avond bij ons vertellen, R’oevén?” vroeg de jonge leider. „We hebben het nogal nodig.”

R’oevén knikte.

„Maar dan zonder je eigen kinderen,” zei één van de meisjes. „Die hebben je vaak genoeg.”

„Mijn eigen kinderen?” zei R’oevén. „Poeh, ik zou ze niet eens erbij *willen* hebben! We hebben vakantie van elkaar, zie je?”

Maar toen beide troepjes, door elkaar, langzaam wegslechterden van het grasveld, riep hij de stadskinderen achterna:

„Mag ik alsjeblieft Aliza meebrengen? Die moet controleren, of ik maar niet wat uit m’n duim zuig.”

Nou ja, — dat mocht dan.

10 DE GROTE DINGEN

Kort na de grote vakantie kwam er een jeugdgroep van dertig kinderen, die maar iets ouder waren dan Tirtsa. Ze zouden al een half jaar eerder in het land gekomen zijn, maar het schip waar ze mee aankwamen, was één van de vele geweest, die vóór de kust van Palestina gepakt waren en waarvan de opvarenden overgebracht werden op een Engels oorlogsschip, dat ze naar Cyprus voerde. Op Cyprus werden al die vele duizenden vastgehouden, — hoelang wisten ze niet. Deze kinderen hadden erg geboft: jeugdgroepen gingen vóór bij het langzaam binnenlaten in het land, en daardoor hadden ze maar een half jaar in de kampen van Cyprus hoeven blijven.

„En we hebben een hoop Hebreeuws bijgeleerd in dat half jaar,” vertelden ze trots. „De leraren die van Palestina uitgestuurd waren, lieten ons leren, tot we groen en geel zagen, en ze spraken na een paar weken geen woord anders meer tegen ons dan Hebreeuws. Nee, wij hebben geboft, heel wat meer dan de oude mensen, en de vaders en moeders van kleine kinderen, en die moeten nog wel wie weet hoelang daar blijven. En de oude mensen zijn zo bang, dat ze 't niet meer halen, — en ze hebben nog wel het land vóór zich zien liggen en mochten er niet binnenkomen.”

Het was wonderlijk, hoe gauw deze dertig kinderen zich in de kibboets thuis voelden. Joséf liet ze weer leren, tot ze groen en geel zagen, maar de helft van de dagen werden ze in het werk ingeschakeld, beetje bij beetje. Ze voerden hun eigen leven in hun eigen hutten en hun eigen dagverblijf, dat meteen hun schoollokaal was, — en toch was het al na enige weken niet hun eigen leven, maar dat van de kibboets.

Toen was het, dat Tirtsa, als een volwassen chawéra, de opvoedingsraad te spreken vroeg. Niet langs de weg van R'oevén of vader en moeder, maar alleen, als besluit na veel nadenken.

„Ik hoor meer bij de noar-groep dan bij de schoolkinderen,” deelde ze kort mee. „Ik wil graag met deze meisjes samenwonen, en met hen allen samen leren en bij het werk worden ingedeeld.

De Hebreeuwse lessen zou ik kunnen overslaan, maar als er bij de overige lessen veel is, dat ik al gehad heb, hindert het niet: ik repeteer dan, wat ik bij R'oevén geleerd heb."

Het betekende: zich losmaken van de kinderen, waar ze mee was opgegroeid, — zich losmaken van R'oevén, bij wie ze tot nu toe met alles terecht had gekund. Maar moeilijk zou het haar niet vallen, want het besluit zélf was al een teken, dat ze zich tevoren had losgemaakt. En daarom was het bijna vanzelfsprekend dat de opvoedingsraad, en daarna de vergadering van chawériem, het goed vonden.

Zo kwam het dat Tirtsa, in dat najaar van '47, een heel andere Tirtsa was dan het meisje dat een jaar geleden, tegen haar wil, van het vertrouwde troepje en de vertrouwde meester was weggestuurd. Een heel andere en een veel meer bewuste Tirtsa.

Toen gingen de dingen gebeuren: de grote dingen, ver boven het persoonlijke leven van Tirtsa en van wie ook uit, en toch van vlak bij rakend aan het lot van Tirtsa en van wie ook.

De kinderen hadden van R'oevén gehoord, en de noar-groep met Tirtsa hadden van Joséf gehoord, welke grote keus de Verenigde Volkeren moesten doen om de moeilijkheden, die in Palestina aldoor groter en beklemmender werden, misschien tot een oplossing te brengen. De Verenigde Volkeren moesten besluiten, of Palestina in twee staten zou worden verdeeld of niet; een Arabische en een Joodse staat. Als ze besloten van wèl, dan zou er voor 't eerst na tweeduizend jaar een eigen Joodse staat komen, die elke Jood, van over de hele wereld, toegang en een thuiskomst zou kunnen geven. Het besluit was uitgesteld en uitgesteld, maar tegen het eind van november wist ieder, dat het ervan komen moest.

Op de avond van 29 november was ieder, — bijna ieder, — op de gewone tijd naar bed gegaan: morgen was weer een werkdag, na de Shabbat, en het werk begon vroeg. Maar een kleine groep, zeker ervan dat deze nacht het besluit zou vallen, bleef in de eetzaal rondom de radio zitten en wachtte, tot uit die gewone luidspreker

de stemmen van de vertegenwoordigers der Verenigde Volkeren zouden komen.

En toen duidelijk was geworden dat er nu tot stemming werd overgegaan, toen zat daar die kleine groep rondom de radio de stemmen vóór en tegen de verdeling van Palestina te tellen. Eén van hen had een papier en potlood en streepte aan; de anderen bogen zich over het papier heen, met ingehouden adem, nauwelijks tot hardop tellen in staat:

„Vóór, — vóór, — tegen, — vóór, — vóór, — onthouding van stemmen, — tegen, — vóór, — vóór...”

En middenin het streepjes-zetten was daar opeens een stem, een hese, nauwelijks hoorbare stem:

„De meerderheid is er al. We... we hebben een Joodse staat...”

Ze keken elkaar aan, die paar nachtelijke tellers daar in de eetzaal. Een enkele veegde met de rug van de hand de opkomende tranen weg. De radio ging verder, en de streepjes-zetter ook.

„We hebben tweeduizend jaar gewacht,” zei er één. Toen liep hij de eetzaal uit, in het donker, en even later klonken er luide gongslagen over de hele kibboets. Hij bleef dóór-slaan, — dóór-slaan, — zijn ontroering wegslaan met de ijzeren buis tegen de ijzeren plaat, — dóór-slaan, ook toen er al slaperige chawériem aangelopen kwamen, een wollen vest of een deken over de pyama geslagen.

„Wat is er?” vroegen ze.

Hij sloeg verder.

„Een Joodse staat, — een Joodse staat,” zei hij, in het ritme van zijn eigen gongslagen.

„Een Joodse staat, — een Joodse staat,” gaven de eerst-aangekomenen door aan de volgenden.

„Een Joodse staat, — een Joodse staat,” drong het door tot in het huis van de grotere kinderen. Ze wekten elkaar en kleedden zich een beetje aan. En toen ook de kinderen en de jeugdgroep rondom de boom op het grasveld stonden, hield de gong-luider pas op.

„Naar binnen,” zei hij. „Naar de eetzaal. Dit is de nacht, — dit is de enige nacht in ons leven.”

Waar kwam het toen ineens allemaal vandaan? Eén van de chawériem stond op en zei iets, korte woorden, die diep doordrongen, — en een paar chawérot waren naar het magazijn achter de keuken gegaan, en opeens stonden er kopjes op de tafels en die werden half met wijn gevuld, — en toen zat Tirtsa's vader achter de piano en speelde het volkslied, het Lied van de Hoop, — en allen stonden rechtop en zongen, en ieder had wel iemand van zichzelf, die hij aan moest kijken en voor wie hij zich niet hoefde schamen om zijn tranen.

Ze wisten allen, dat het de enige nacht in hun leven was, — de eerste goede nacht in tweeduizend jaar.

Een paar uur slaap namen ze allemaal nog, eer de nieuwe werkdag begon. En met de nieuwe dag begonnen de berichten van over het hele land binnen te komen: goede en slechte berichten.

De goede berichten waren, dat er een vreugde in dorpen en kibboetsiem en steden geweest was als nooit tevoren. In de steden hadden wildvreemde mensen elkaar op straat omhelsd, en kringen hadden zich gevormd om schouder aan schouder horra te dansen; in Jeruzalem hadden ze gedanst op het voorplein van de gebouwen van het Joodse Agentschap, dat in de harten van de mensen eigenlijk al lang de Joodse regering vormde. Daar hadden Engelse soldaten met de horra-dansers meegedanst, blij, dat hun vijandige opdracht gauw afgelopen zou zijn en dat ze misschien naar huis zouden kunnen gaan. Ja, — dat waren de berichten van feest en vreugde en hoop.

Maar tegelijk kreeg Chaïm, die dit jaar de verantwoordelijke voor de veiligheid in de kibboets was, het bericht, dat er die avond verduisterd moest worden en dat er zo gauw mogelijk met het bouwen van schuilkelders moest worden begonnen, want vliegtuigen hadden al boven het Joodse gedeelte van Palestina rondgecirkeld en hier en daar waren bommen gevallen. En terwijl de vreugde van de wonderlijk-goede nacht nog in ieder na-zong, begon

het werk al van rotsstenen opblazen om tussen de huizen van de kibboets diepe schuilkelders te graven. Wel, het geluid van rotsstenen die werden opgeblazen, was niet vreemd, want dat moest haast voor iedere nieuwe huizenbouw gebeuren, — maar een huis bouwen of een schuilkelder, dat maakte het verschil.

Het bleef niet bij berichten, die nader kwamen: ook de geluiden en de dreiging van het gevaar kwamen nader. Vliegtuigen die overvlogen en toevallig net niet hun bommenvracht op Giv'at Jofi lieten vallen, maar op andere punten, waar ze net zoveel verwoesting en dood en verdriet aanrichtten als ze in Giv'at Jofi zouden hebben gedaan wanneer het toeval ze niet nog voor een keer beschermd had; het gieren van de sirene en het haastige, maar al gauw goed-geoeffende wegsnellen naar de schuilkelders, ieder van de vrouwen met een aangewezen kind of baby, ieder van de mannen naar een plek, van waar uit hij de hulp kon verlenen, waartoe hij was ingedeeld; de duisternis bij donkere maan, omdat alles verduisterd was en er geen zaklantarentjes te krijgen waren om de weg te wijzen over de rotskeien; het wegtrekken van sommige jonge mannen naar punten, waar hun hulp nodiger was dan in de eigen kibboets. De geluiden waren er en de dreiging, — maar Giv'at Jofi zelf bleef nog wonderlijk ongedeerd.

Tirtsa, meer dan de andere kinderen, die nog nooit in Jeruzalem waren geweest, volgde angstig en gespannen de ernstige berichten over Jeruzalem: de onbereikbaarheid, doordat op ieder voedselconvooi van een hoog punt op de weg erheen geschoten werd; het vernielen van de watertoevoer en het uitdorsten van de stad; het opblazen van hele huizenblokken en het verbranden van autobussen vol mensen, op weg naar hun werk. Soms wilde Tirtsa het niet geloven, omdat het te erg was en omdat ze de straten met haar eigen ogen gezien had, — maar het was waar, en aan de waarheid ervan was niet te ontkomen.

Vredige Arabische dorpjes, die Tirtsa gekend had en wier vrouwen ze vaak „saïdah!“ had toegeroepen, waren opeens vol van buitenlandse Arabische troepen, die van die dorpen uit de wegen beschoten; dan kwam de oorlog ook over die dorpjes, en soms

zagen ze ellendige reeksen van vrouwen en kinderen langs trekken, die uit hun dorpje weg vluchtten, de mannen op hun ezeltjes ervoor. Er waren maar enkele dorpen, waar geen vreemde troepen in waren getrokken, en tot haar grote verlichting hoorde Tirtsa, dat het dorpje van Achmed tot de weinige gelukkige behoorde: tot nu toe waren ze er vredig blijven wonen, nòch in de oorlog betrokken door buitenlandse troepen, nòch op de vlucht gejaagd door angst-aanjagende berichten. Ze wist zelf, hoe onlogisch het was, zo blij te zijn met dat éne dorpje, waar ze toevallig overnacht had en waar toevallig Achmed en Fatma en hun familie woonden; er waren véél andere Achmeds en Fatma's in véél andere dorpjes, en die waren wèl door de oorlog bereikt zonder dat ze het gewild hadden. Net zo onlogisch was het, blij te zijn met iedere dag, dat hun eigen kibboets ongeschonden was gebleven en iedere dag, dat er vliegtuigen waren overgetrokken zonder hun plek, hùn plek juist, te bombarderen; er waren véél andere kibboetsiem, die niet ongeschonden bleven en waar de vliegtuigen wel hun vernietiging neerwierpen.

Zo onlogisch was ieder, — en de heel jonge mensen, zoals Tirtsa, zeker. Ze wilden zo graag leven, en de mensen en dingen, waar ze van hielden, gaaf en onbeschadigd behouden.

Toen kwam de vijftiende mei van het jaar 1948, en weer werden de vreugde en het verdriet groter.

Tegenover de hele wereld, zonder vrees voor alle hindernissen, die er na het besluit van 29 november aan de uitvoering van de belofte in de weg werden gelegd, werd de vrije, zelfstandige Staat van Israël uitgeroepen.

Er was niet één kind, dat niet in de vreugde om dat grote ogenblik betrokken werd; maar er was niet één volwassene en niet één opgroeiend en begrijpend kind, die de zorg niet voelde om wat daaruit voort moest komen: nòg meer aanvallen van buitenaf, nòg talrijker vijanden, nòg meer dood en verwoesting. En vreemd: er was niet één, die niet geloofde in het goede einde, ondanks alles, — niet één, die het vertrouwen verloor. Want de tijd was gekomen,

en als de tijd gekomen is, kunnen geen wapenen de tijd tegenhouden.

Jonge chawériem werden opgeroepen naar gevaarlijke plekken, om de Staat Israël te verdedigen. Giv'at Jofi liet ze bezorgd gaan. Het werk werd zwaar, met zoveel handen minder, want ook van hen die niet werden weggestuurd, moesten veel meer dan anders de wacht houden. Af en toe werden groepen mannen voor enkele dagen opgeroepen, om soldaten van het front tijdelijk naar huis te kunnen sturen. Te veel mannen mochten er niet weggestuurd worden, want dan zou de kibboets zonder voldoende verdediging blijven.

De jeugdgroep en Tirtsa werkten meer dan ze tot nu toe gedaan hadden. Ze deden het graag; ze waren net iets te volwassen om vrede te kunnen vinden in het werkeloos toezien, als oud en jong in het hele land het uiterste opbracht om de nieuwe staat te verdedigen en de binnenvallende troepen weg te houden, en als overal geleden en ontbeerd werd. Het leek haast ongeoorloofd, dat in deze kibboets tot nu toe niets ernstigs gebeurd was, en het extra werk hielp deze grote kinderen over dat gevoel van onverdiende bevoorrechting heen.

Het was al volop zomer, toen op een vroege morgen drie jonge vrouwen met vier kleine kinderen het hek van Giv'at Jofi binnenkwamen, te uitgeput eerst om iets te zeggen van wat hen hierheen had gebracht. De baby's versuft en slaperig, werden dadelijk verschoond en gevoed en in bedjes gelegd; de moeders werden, na een ontbijt en een douche, in een kamer ondergebracht, die gauw voor hen was ingeruimd.

Ze kwamen uit Opper-Galilea, van een kibboets, die bij de noordelijke grens lag. Ze waren te lang gebleven eigenlijk, alle moeders en kinderen van die kibboets; ze hadden te lang gewacht met weg te trekken en de verdediging over te laten aan de mannen en aan de vrouwen zonder kinderen. Waren ze eerder weggegaan, dan hadden ze rustiger kunnen reizen naar waar ze zich veiliger dachten: zij, die ergens in de rustiger streken familie hadden, daarheen, en zij, die geen familie hadden buiten hun

kibboets, naar een leeggeruimd huis in Haifa, waar ze verder zouden blijven, zolang er in het noorden geen vrede was. Nu was de tocht, — een nacht en een dag en weer een nacht door, — een vlucht op leven en dood geweest. Van schuilplaats naar schuilplaats waren ze gekropen in die eerste nacht, geleid door een soldaat, die ze hielp zoveel hij kon, maar die niet kon verhinderen dat de baby's af en toe begonnen te huilen en daarmee de hele groep in gevaar brachten.

„We hebben ze spuitjes moeten geven om ze slaperig te maken,” zei één van de moeders stil. „Ze zijn nog niet recht wakker. Het moest. We hebben alles gedaan wat moest, en wat onze soldaat ons zei. En we zijn erdoor gekomen, alle moeders en alle kinderen. Maar we weten niet, hoe we onze kibboets terug zullen vinden.”

„We weten niet...”

Niemand wist. Niemand wist, hoe het land uit dit alles te voorschijn zou komen. Niemand wist, of de mensen van Jeruzalem het beleg, de beschieting en bombardementen, de honger, de dorst, de ziekten, de opsluiting in de hitte, de vele, vele offers zouden uithouden. Niemand wist, wat het eind zou zijn in het noorden, het oosten, het zuiden, aan alle grenzen, waar de legers binnenvielen. Niemand wist, — en toch geloofde ieder.

Tirtsa werkte in die tijd in de kinderkeuken. Eén van de drie moeders was als extra kracht aan de baby-verzorging toegevoegd, nu er opeens meer baby's te verzorgen waren, — één werkte in de naaikamer, — één hoefde helemaal nog niet te werken, omdat haar baby nog geen zes weken oud was. Tirtsa kwam voor 't eerst, door het werk in de kinderkeuken, meer en intenser met de baby's van haar kibboets in aanraking, en de vier gast-kinderen voelde ze als haar gasten. Ze zag ze opbloeien door de betrekkelijke rust die in haar kibboets heerste, en ze zag, hoe ze zich thuis gingen voelen tussen de andere kinderen. De grammen die ze iedere week aankwamen, hielden haar net zo in spanning als ze de moeders in spanning hielden; als ze niet zo zonder het begrip loon en geld en getallen was opgegroeid, zou ze de aantallen grammen op de kinderweegschaal als haar wekelijkse loon hebben beschouwd.

„Als we teruggaan, nemen we jou mee,” zei één van de moeders. Ze zei het in scherts, en Tirtsa wist dat, — maar toch zuchtte ze:

„Ik wou wel.”

Wou ze weg van hier?

Nee, — nog niet. Maar nodig zijn wou ze wel.

De andere grote dingen gebeurden niet plotseling, op één dag, maar bijna ongemerkt en toch elkaar snel opvolgend: de éne grens na de andere, waar de indringers teruggeslagen werden en waar de oorlog een einde nam. De dingen waren niet minder groot en zeker niet minder wonderlijk en ongedacht dan het besluit van de volkeren en het uitroepen van de staat waren geweest, — maar ze waren te veel, en het werk was te zwaar, en de ernst van wat nog dreigde was te groot, om weer op de gong te slaan en in de eetzaal samen te stromen, telkens als ze hoorden van de bevrijding van een grensgebied.

De drie vrouwen konden niet gelukkiger zijn dan alle chawériem waren, toen het vast stond, dat Opper-Galilea bevrijd en buiten gevaar was.

De moeder van twee kinderen nam haar oudste stijf in de armen en zei telkens weer:

„We gaan terug! We gaan naar huis!”

Het kind begreep het niet eens; het was al zóveel maanden hier geweest en het voelde zich hier zó één met de kleuters, dat „naar huis” niets anders voor haar betekende, dan als ze een wandeling in de buurt hadden gemaakt en weer naar huis liepen.

En tegen de baby's praatten de moeders allemaal mallepraat over naar-huis-gaan en bevrijding, en de baby's geloofden het wel, want het klonk net als alle malle, lieve woordjes, die ze dagelijks te horen kregen. Zó dwaas zijn moeders, als ze naar huis gaan; ze geloven, dat baby's net zo naar het ontvluchte plekje terug verlangen als zij zelf.

„We gaan naar huis!”

En toen het zover was, dat ze werkelijk, wèrkelijk de terugreis konden aanvaarden, omdat de hele weg naar huis nu door bevrijd

gebied liep, — toen was er één bijna nog gelukkiger dan de moeders zelf. Tirtsa.

Want Tirtsa was door de kibboets aangewezen om de moeders te begeleiden en te helpen en er een week te blijven, tot de eerste moeilijkheden van het opnieuw in orde brengen van het baby-huis achter de rug zouden zijn.

„Weet je, wat het betekent?” vroeg de leidster van het eigen baby-huis, toen ze Tirtsa de opdracht overbracht. „Een volwassen kracht konden we hier niet missen, en nu kom jij in plaats van een volwassen kracht.”

„Ja,” zei Tirtsa.

„Je zult onderweg en daarginds lang niet zoveel hulpmiddelen vinden als we hier gewend zijn. Er is veel verwoest.”

„Ja,” zei Tirtsa.

„En toch dacht de vergadering van chawériem, dat we het jou wel op konden dragen. Durf je het aan?”

„Ja,” zei Tirtsa.

11 SINTERKLAAS OP HET OORLOGSPAD

De reis mocht dan al door bevrijd gebied gaan, — zo heel eenvoudig was hij nu ook weer niet, met een heel troepje moeders en een nog groter troepje kinderen, die elkaar in Haifa hadden weergevonden. Er was een speciale autobus gestuurd, om ze van Haifa af te halen, maar de weg was op veel plaatsen kapot geschoten en gebombardeerd, en soms moesten ze door gebieden reizen, waar geen eigenlijke weg was, zodat de bus helde en schokte op een griezelige manier. Soms was er een gesmoorde schrik-uitroep van één van de moeders, maar eer dat vat op de kinderen kon krijgen, zette dan gauw een andere moeder een liedje in, waar kinderen en grote mensen ijverig in meezongen, tot iedereen ging geloven, dat autobussen scheef horen te staan en niet recht, en dat de schokkende bewegingen bij de vermakelijkheden van dit ritje hoorden.

„Heen zijn we gekropen, en terug rijden we; is dat niet eventjes een verschil?” zei een heel jonge moeder.

„Heen floten de kogels, en terug is het stil; is dat niet eventjes een groot verschil?”

En toen kwamen ze los, de vergelijkingen tussen heen en terug, als een dankbaar-stemmend gezelschapsspelletje. Tirtsa en een ander meisje uit een andere gast-kibboets, dat ook voor hulp onderweg was meegegeven, luisterden aandachtig, omdat ze wél de terugreis, maar niet de gevaarlijke heenreis meemaakten. Ook de kinderen, die al konden praten en denken en zich herinneren, deden mee aan het praten over de heenreis, en het was duidelijk te zien dat het hen verlichtte, hardop en bijna speels te vertellen van wat zich als een donker spook in hun geheugen dreigde te nestelen. En onder de bedrijven door vergaten ze te schrikken van de onverwachte bewegingen van de autobus.

Hoe geboeid Tirtsa ook toehoorde, haar oren konden niet verhinderen, dat haar ogen in zich opnamen, wat langs de ramen van de bus schoof en waaide en schokte. Wel: dit was dan oorlog. Wat vreemd was het, dat dit alles aan haar kibboets voorbij was gegaan, en dat zij alleen de ervaring had van vliegtuiggeronk, sirene-geloei, machine-geweer-geratel en kanongebulder, zonder dat er iets van het werk van hun handen beschadigd was en zonder dat er één van hun levens was weggenomen. Voor 't eerst, met dit duidelijke, onontkoombare beeld van de oorlog voor haar verschrikte ogen, begreep ze in volle omvang, wat voor zegen er op Giv'at Jofi had gerust.

„Ik begrijp niet waarom,” dacht ze telkens weer. Er was veel, waarvan ze niet begreep waarom, en dat lag niet aan haar leeftijd: geen volwassen mens begreep, of zal ooit begrijpen, waarom een beschermende hand zich welft boven de éne plek en de verwoesting doorlaat boven de andere.

„Ik zal de andere kinderen ervan vertellen, als ik terug kom,” dacht ze eerst. „Ze moeten dit weten.”

Maar verderop, toen het beeld nog ernstiger werd, wist ze: ze

moest het voor zich houden. Ze waren te jong, de andere kinderen. Zij wist het nu, en dat was genoeg,
Want zij was de oudste.

De daken van de huizen waren vernield in de kibboets Ramat Joséf, en grote lappen zeildoek moesten voorlopig de bewoners beschermen tegen de regens, die nu al begonnen te komen en die wel gauw talrijker en sterker zouden worden. En als de lappen zeildoek niet bestand zouden blijken tegen de regens, — nou ja, regen was beter te verdragen dan kogels en bommen.

Maar het dak van het kinderhuis prijkte met nieuwe dakpannen, en binnenin was alles zo goed in orde, alsof er niets gebeurd was. De kinderen eerst, — de eetzaal met zijn nieuwe blikken dak daarna, — de rest zou later wel in orde komen. Zo was het toch in alle kibboetsiem, het hele land door: de kinderen eerst, — de kinderen eerst.

De grotere kinderen herkenden met kreten van verrukking hun eigen, vertrouwde plek, zelfs sommige van hun eigen, ongeschonden dingen. De baby's, uitgeput van de moeilijke reis en verzorgd door de baby-verzorgsters, de moeders en Tirtsa, zeilden dadelijk weg in een diepe slaap. Thuis of ginds, — het bedje was het enig nodige.

Tirtsa sliep die nacht in een tent, samen met Lea, het andere meisje, dat met de moeders was meegekomen. Ze waren zó moe allebei, dat ze dadelijk insliepen, en doodverbaasd waren, toen ze de volgende morgen met natte dekens en natte schouders en haren wakker werden. Het had geregend, en de tent bleek er niet tegen bestand, — maar nu scheen de zon alweer, en ze droegen de natte dekens naar buiten en droogden zich af met hun handdoeken, die toevallig op een droge plek in de tent hadden gelegen. Het was nog geen sterke regen geweest, en blijkbaar een korte; wat moest er hard gewerkt worden, om al die daken van al die huizen klaar te hebben, eer de regen sterk zou worden en hele dagen aaneen zou neerstromen!

Zij, die gebleven waren, hadden al lang de dag na de terugkeer van hun vrouwen en kinderen tot een feestdag bestemd; het was

te goed en te ongedacht, weer allemaal in veiligheid bij elkaar te kunnen zijn, dan dat ze deze eerste dag maar gewoon aan het werk van iedere dag konden gaan. Officiële mensen van het leger en de regering hadden ze uitgenodigd, en van die vroege morgen af waren ze bezig met groen in de herstelde eetzaal, met dankbare teksten langs de muren en met veel, veel extra werk in de nog niet complete keuken.

De thuisgekomen vrouwen hielpen net zo hard mee, behalve die betrokken waren bij het werk, dat geen dag kon worden overgeslagen: het melken en verzorgen van de overgebleven koeien, — het werk in de kippenren, waar nieuw-aangevoerde kippen de omgekome ne alweer vervingen, — het schoonhouden van wat geen dag overgeslagen kon worden, — en vóór alles: de verzorging van de baby's en kleuters. Tirtsa had handen vol werk in het baby-huis, maar toch werd het zó geschipperd, dat bijna ieder die middag bij het feest kon zijn.

Het was meer een dankbaar dan een blij feest; voor blijheid, onbekommerde blijheid, was er te veel gebeurd. Maar de kinderen, — die lieten ze zo onbekommerd als maar even mogelijk was; voor de kinderen was er spel en dans en liedjes.

Maar opeens, nog vóór Tirtsa het duidelijk kon horen, was er een geluid, dat sommige kinderen wit deed wegtrekken en dat ze ontzet deed wegkruipen tegen de schoten en schouders van moeders en vaders: het geronk van een vliegtuig, — het geluid, dat hen aan alles herinnerde, wat ze vandaag hadden willen vergeten. Ze trokken de vaders en moeders bij de arm en wilden naar de schuilkelders vluchten. Maar de vaders en moeders waren in het geheim: ze wisten, dat er deze keer geen reden tot schuilen was.

Een chawér met een heldere, duidelijke stem ging tussen de kinderen staan.

„Niet huilen,” zei hij. „Deze keer is het een vliegtuig van ons, — en wát voor één! Kijk nu goed toe, wat dit vliegtuig gaat doen.”

Wantrouwig volgden de kindergen de weg van het vliegtuig door de lucht.

„Hij vliegt zo laag!” riepen een paar angstig.

„Dat moet hij wel. Wacht maar.”

Er vielen een paar voorwerpen uit de vliegmachine, die al gauw zich ontplooiden tot paddestoeltjes. De kinderen, die nog nooit parachutes hadden gezien, vonden ze er toch vertrouwenwekkender uitzien dan al wat tot nu toe met vliegtuigen te maken had gehad. De paddestoeltjes werden groter en naderden de grond, — een heel eind van het feestplekje bij de eetzaal af.

„Mee!” zeiden de grote mensen. „Zoeken waar ze zijn neergekomen.”

Het was alles zó’n afgesproken zaak, dat de kinderen al niet meer bang waren; samen met de grote mensen liepen ze vlug in de richting, waar ze de parachutes hadden zien neerkomen. Als krachteloze lappen troffen ze ze ten slotte aan: vlak bij het hek, al bijna buiten het terrein van de kibboets.

„Zo,” zei de chawér, die de leiding nam, „nu moeten alle kinderen helpen, eronder uit te halen, wat de chawér van het vliegtuig heeft neergegoot.”

Het werd een sjouwen en ruimen, en ten slotte kwamen daar een paar pakketten te voorschijn, die onder ademloze stilte werden uitgepakt.

„Oooooo!”

Meer konden de kinderen niet uitbrengen: het overvliegende vliegtuig, dat al lang uit het gezicht verdwenen was, had lekkers en poppen en houten auto’tjes en beertjes en blokken en prentenboeken neergegoot.

„Net een verhaaltje,” zuchtte het oudste, achtjarige kind, dat zielsgelukkig met een pop in de armen liep.

„Hoe wist jullie dat?” vroeg Tirtsa, buiten het bereik van de kinderen.

„Wel,” vertelde de chawér, die het hele geval geleid had, „de kinderen hadden zóveel vreselijks meegemaakt met vliegtuigen, dat we bang waren, dat ze nooit over hun angst voor vliegtuigen heen zouden komen, en daarom moest het aangepakt worden, zodra ze hier terug kwamen. We hebben de hulp van het leger ingeroepen, en de luchtmacht was maar al te blij, dat ze eens wat

anders uit konden gooien dan bommen, en eens wat anders konden verspreiden dan schrik en dood. Tijd en alles was afgesproken, — en heeft het geklopt of niet?”

„Wat jammer, dat de piloot zelf niet heeft kunnen zien, hoe blij de kinderen waren!”

„Ja, — op het ogenblik zelf heeft hij er niet bij kunnen zijn. Maar hij heeft beloofd, dat hij van het vliegveld met een jeepje hierheen komt. Es kijken of hij woord houdt.”

Het was een paar uur later, en de meeste kinderen waren diep in hun middagdutje, toen een jonge piloot in uniform het hek van de kibboets binnenwandelde; het jeepje, waar de lange jongen als opgevouwen in had gezeten, liet hij buiten het hek, omdat hij bij ervaring wist, dat de populariteit van een jeep onder kinderen wel eens noodlottige gevolgen voor het mechaniek van het tóch al niet te solide geval kon hebben.

„Daar was ik dan,” zei hij tegen de chawér, die de samenzwering geleid had. „Is het goed gelukt?”

„Het kon niet beter. Ik geloof, dat de kinderen wel grondig van hun angst genezen zijn.”

„Waar zijn de kinderen?”

„Rusten. Maar een paar zijn op. Ik zal ze roepen, en straks zul je wel je leven niet zeker zijn, als de kleintjes wakker worden.”

„Ik ben wel eens meer mijn leven niet zeker geweest,” zei de piloot ernstig, „en dat was een minder lonende baan dan dit.”

Met de drie grootsten, die niet sliepen, viel het leven-niet-zeker-zijn nogal mee: ze waren stil van eerbied en genegenheid en vooral van dankbaarheid. Het oudste kind, de pop nog in de éne arm, sloeg de andere arm om de hals van de piloot, op wiens knieën ze gekropen was, en gaf hem een voorzichtige kus.

„Nou,” zei hij een beetje hees, „zo is het nog es de moeite waard om oorlogsvlieger te zijn!”

Toen de kinderen er niet bij waren, vroeg een chawér:

„Jullie in het leger zijn toch altijd zo groot in het benoemen van krijgs-operaties, — hoe heb jullie deze operatie genoemd? Of is ze niet roemrijk genoeg om in de annalen te worden vermeld?”

De piloot was helemaal ernstig, toen hij zei:
„Wat mij betreft, het is de roemrijkste operatie, die ik ooit heb
uitgevoerd. Natúúrlijk wordt dit opgetekend.”
„En hoe heet deze operatie dan?”
„Operatie Sinterklaas,” zei hij kort. *)

*) Dit verhaal „operatie Sinterklaas” is historisch

12 DE JEUGDGROEP

Toen Tirtsa terug kwam, trof ze een grote leegte aan: haar groep, de jeugdgroep, was intussen tijdelijk vertrokken. Het leger had de laatste tijd ingesteld, dat iedere groep nieuwe jonge mensen, van zeventien jaar af, die al minstens drie kwart jaar in het land waren, een paar maanden geoefend moesten worden, om, als ze zich vestigden als nieuwe nederzetting, tot zelfverdediging in staat te zijn. Een paar maanden, — de chawériem keken bedenkelijk, als ze van een paar maanden spraken; rondom was alles nog zó onrustig en onzeker, dat ze niet konden geloven in die paar maanden.

„Maar zij zelf zijn hier weggegaan, alsof het een uitje was,” vertelden ze Tirtsa. „Ze vinden het een afwisseling, en ze geloven dat ze over een paar maanden hier terugkomen als helden.”

Het was een raar gevoel, zo zonder haar kornuiten. Tirtsa was nog geen zeventien, en bovendien hoorde ze niet tot de nieuw-

binnengekomen jeugd, dus zij kwam in geen geval in aanmerking voor deze legerkamp-oefeningen. Maar ze was ook *bijna* zeventien, en daardoor hoorde ze werkelijk niet meer bij de kinderen van de kibboets. Eerder hoorde ze bij de chawériem, aan wier werk ze nu voor het volle uren-aantal deelnam.

Joséf, de leraar en leider van de jeugdgroep, was weer tijdelijk tot zijn vroeger vak teruggekeerd, nu er geen lessen te geven waren: hij werkte in de koestal en molk de koeien. Voor Tirtsa alleen kon geen volle werkkraft geofferd worden om haar lessen te geven; Joséf was nuttiger, als hij volle emmers melk inleverde en koeien hun ontbijt in de stal bracht, dan als hij één enkel meisje wijzer trachtte te maken dan ze in de loop van de laatste jaren al geworden was.

Tirtsa woonde zolang weer in het huis van de schoolkinderen; de kamers van de hut, waar de jeugdgroep in had gewoond, werden dadelijk bewoond door anderen. Dat was zo grappig in de kibboets, en het was altijd zo geweest en zou wel altijd zo blijven: er was altijd plaats te kort, en als er gebouwd werd of er kwam iets leeg, dan was het dadelijk bezet, — maar als straks de jeugdgroep opeens terug kwam, of er kwam onvoorbereid een groep nieuwelingen, dan was er plaats voor ze. En als er een groot feest was, en er kwamen vijftig, zestig gasten, dan werd er plaats gevonden en iedereen had 's nachts een onderdak. De woonruimte van de kibboets was van elastiek, en tegen de tijd, dat de rek eruit zou zijn, — nou ja, wie dan leeft, wie dan zorgt!

Er werd beter en meer geslapen in de omgeving van de jeugdgroephut, want er was een hoop lawaai minder. 's Avonds waren ze altijd moe en leeg geweest door het harde werken en de vele lessen daarna, en tegen die moeheid en die leegte hielp alleen radio, — luide radio, — en zingen, — luid zingen, — en horra dansen, — véél horra dansen. Als ze dan eindelijk, veel te laat, uitgeput in bed waren gekropen, sliepen ze als blokken, tot heel in de vroege, veel te vroeg, de gong ze weer uit bed riep voor het werk. Half uitgeslapen aanvaardden ze dan de werk- en leerdag, en 's avonds moesten ze wel, van louter moeheid, weer de radio

wit-gloeiend aanzetten, Hebreeuwse liedjes zingen zonder eind en een kring vormen om horra te dansen. Zo was de enige kans om eens uit te slapen: een dag ziek zijn, — maar dat was weer zó zonde van de tijd, die ze tot het uiterste wilden gebruiken, dat niemand naar ziek-zijn en uitslapen verlangde. De bewoners van de hutten in de buurt verlangden wèl naar uitslapen, maar de jeugdgroep was te jong en genoot het eindelijk thuis zijn te diep, om daar op te kunnen letten.

Ja, de rust, die hun vertrek meebracht, werd met vreugde begroet, maar het gemis van al die jonge gezichten in de eetzaal en van al die jonge handen in het werk voelden de mensen met spijt. En dan was daar nog de zorg die de zeventienjarigen zelf niet voelden, maar die ouderen tegen elkaar uitspraken: wat zal de oorlog verder brengen? Zullen ze werkelijk na een paar maanden terug kunnen komen, en later, zullen ze werkelijk hun oorspronkelijk doel kunnen bereiken: een nieuwe nederzetting stichten in een vredig land? De gezichten stonden zorgelijk als er over de afwezige jeugdgroep werd gepraat.

Tirtsa zag en hoorde dat wel. Ze vond het echt iets voor volwassenen om zover vooruit te denken. Als je al vooruit dacht, dan kon je net zo goed aan de prettige dingen denken als aan de nare, — net zo goed aan de nieuwe toekomstige nederzetting van de jeugdgroep als aan de oorlog. Het éne was net zo mogelijk als het andere, en waarom zou je dan net het akeligste van de twee kiezen?

En ze bleek gelijk te hebben, want juist in de maanden dat de jeugdgroep weg was, kwam die wonderlijke keer, waar niemand tevoren in had durven geloven: beetje bij beetje kwam het gebied van de kleine staat vrij van binnengedrongen legers, en beetje bij beetje kwam vrede in zicht, — vrede en daardoor vredig werk. Alles wat zo benauwend gewerkt had, werd stuk voor stuk weggenomen: de verduistering, het telkens oproepen van mannen uit de nederzettingen, waar geen directe oorlog was geweest, de onbereikbaarheid van Jeruzalem. En toen, nog geen drie maanden nadat de jeugdgroep naar het oefenkamp was gegaan, kwamen ze van de éne

dag op de andere terug: de éne dag werd het bericht ontvangen, dat ze thuis mochten komen, — de andere avond stonden ze daar in de eetzaal, bruin en magerder en groter dan tevoren, allemaal in khaki en allemaal blij met hun thuiskomst. Hun blijdschap weerkaatste in de gezichten van de chawériem, en dat gaf hun zó'n gevoel van welkom-zijn, dat ze niet konden ophouden, te vertellen en op vragen te antwoorden.

Hoe ze het er gehad hadden? O, best, maar veel en zwaar oefenen. Hoe ze zo mager kwamen? Van de vele bewegingen, maar echt niet van honger, hoor, — en je kunt niet tegelijk in de lengte en in de dikte groeien. Of ze ook ontspanning hadden gehad? Reusachtig; ze hadden een boel nieuwe volksdansen en nieuwe liedjes geleerd en als de chawériem maar geduld hadden, zouden ze alles wel te zien krijgen, wat ze erbij hadden geleerd. Hun officier was van beroep jeugdleider, dus daar konden ze van leren zoveel ze wilden. En of ze ook naar Giv'at Jofi hadden verlangd? Beetje, — maar ze hadden het te druk gehad om daar veel aan te denken. Nu ze weer in de oude, vertrouwde eetzaal terug waren, wisten ze pas, dat ze eigenlijk wèl verlangd hadden.

Er waren in die dag verhuizingen geweest om ruimte voor de thuiskerenden vrij te maken; twee grote tenten waren voor ze opgezet en een stelletje sliep in hun vroeger dagverblijf. Als daar de bedden waren opgemaakt, kon je erop zitten, en dan konden ze daar net zo goed les hebben als vroeger. Dansen konden ze er 's avonds ook, met een beetje goeie wil.

Tirtsa, doodgelukkig, dat ze weer te midden van haar groep was, sliep met een stuk of wat andere meisjes in het dagverblijf; aan de muur boven haar bed hing het schoolbord, dat gelukkig weer door Joséf met allerlei geleerdheden was volgeschreven. Er werd een andere kracht in de koestal ingedeeld in plaats van Joséf, en zo kreeg alles weer zijn gewone aanzien. En de bewoners van de hutten rondom de jeugdtenten en het dagverblijf klaagden weer steen en been, dat ze niet konden slapen. Alles weer bij 't oude. Maar in het werk waren de handen sterker en vlugger dan vóór hun vertrek, en de gezichten waren volwassener geworden.

De eerste vrijdagavond na hun terugkeer organiseerden ze onder elkaar een programma, dat ze de kibboets als feestavond aanboden. Daar stond Tirtsa wel een beetje buiten; al wat ze aan nieuwe liedjes en volksdansen hadden geleerd, al wat ze aan voordrachtskunst hadden gehoord en gezien, daar had Tirtsa niets van meegemaakt. Eigenlijk had ze wel graag wat gezongen, maar wat ze kende, was niet nieuw, en bovendien was zij niet weg geweest en thuisgekomen. Een beetje verdrietig dacht ze, dat ze wel altijd alleen zou blijven staan: of de oudste, of de jongste, en helemaal deel uitmaken van een geheel zou ze wel nooit. Of misschien toch, later?

Wat volwassen opende die lange Jechiël de avond! Als een ernstig man, die op een episode terug kijkt, — en toch waren ze nog geen drie maanden weg geweest!

„We zijn met één minder teruggekomen, dan we zijn gegaan,” zei hij ernstig. „Eén van onze meisjes heeft het stadsleven gekozen boven het leven in de kibboets; ze heeft ons gezegd, dat ze er niet meer tegen kan, een klein deel te zijn in een groot geheel: ze wil zelf wagen en zelf winnen en geen deel hebben aan de opbouw. We zijn er verdrietig om, maar ze heeft de vrijheid, haar leven te kiezen en in te richten, zoals ze dat het beste vindt. Wij, nu we weg zijn geweest, weten duidelijker dan tevoren, hoe bewust we kiezen, een gemeenschap te vormen. Dat danken we aan jullie voorbeeld.”

„Is dat zo?” dacht Tirtsa. „Is het een voorbeeld, het leven van iedere dag in onze kibboets? Ik heb het nooit anders gekend, en voor mij is het zo vanzelfsprekend. Er wordt van mij verwacht, dat ik langzamerhand vanzelf een volledige chawéra word. Is dat door het voorbeeld, of omdat ik er beetje bij beetje naar toe gegroeid ben, zoals ik uit mijn jurken ben gegroeid? Ik wou zo graag zelf kiezen.”

Maar Jechiël's woorden waren al voorbij, en Tirtsa werd met de andere toeschouwers geboeid door wat een paar uit de jeugdgroep zongen en dansten en deden.

„Goed dat ze terug zijn,” werd hier en daar gezegd.

„Wat zijn ze anders dan toen ze voor 't eerst hier kwamen!” zei een chawér trots.

„Dat heb jij niet gedaan en ik niet,” zei een ander. „Dat heeft het land gedaan.”

„Nou, de kibboets toch ook een beetje,” hield de trotse vol.

„En het weg zijn van huis, die drie maanden. Ze zijn opeens groot geworden.”

Weg zijn van huis. Het was zo iets gewoons, dat deze kibboets hun huis was: zijzelf voelden het zo en de chawériem voelden het zo. En Tirtsa voelde het zo: de kibboets was *hun* huis, zo goed als het *haar* huis was. Waar ze ook heen zouden trekken, later, dat zou altijd hun thuiskomst zijn.

Lang na middernacht, op weg naar hun tenten en hun dagverblijf, vroeg Tirtsa aan Jechiël:

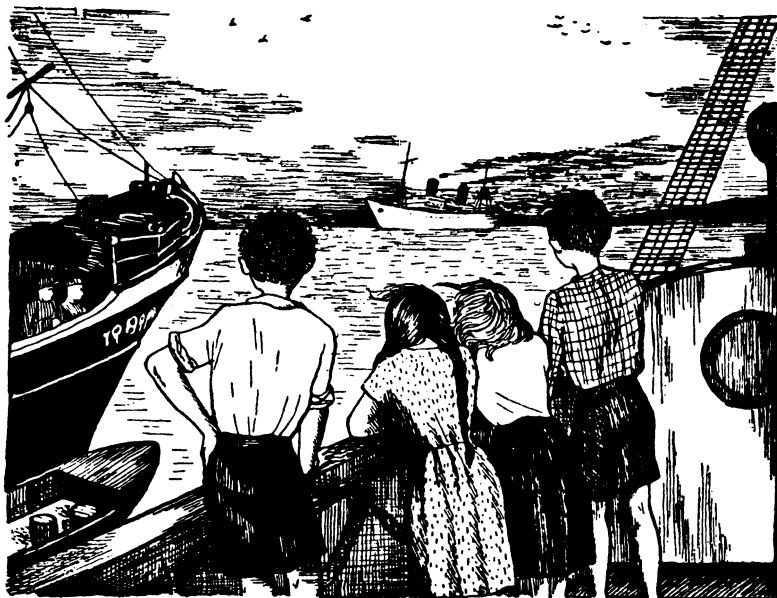
„Ik was zo toeschouwer vanavond. Ben ik èèn van jullie?”

Jechiël, de kaplaarzen geplant in de modder van het rotsige paadje, keek van zijn lengte uit op Tirtsa neer.

„Dat ben je toch van het begin af geweest!” zei hij verbaasd. „Waarom vraag je dat?”

„Jullie zijn zo groot geworden,” zuchtte ze. „In die drie maanden zijn jullie veel ouder geworden dan ik. En ik wou toch zo graag één van jullie zijn.”

„Je *wordt* het,” zei Jechiël, heel beslist. „Als je het tenminste nog niet bent.”

13 „EEN SCHEEPJE IN DE HAVEN LANDT”

„Loten,” zei Tirtsa’s vader. „Loten tussen de hoogste klas van de school en de jeugdgroep. Ik kan voor vier kinderen toegang vragen in de haven; maken jullie nu maar uit welke vier.”

Hij werkte al sinds maanden bij de ontvangst van immigranten in de haven, gaf ze raad, maakte ze wegwijs, en soms, als ze van plan waren, in een kibboets te gaan en nog niet wisten in welke, bracht hij ze van de reis mee naar Giv’at Jofi. De meeste immigranten, die geen familie of geen vast plan hadden, gingen voorlopig naar een ontvang-kamp, waar ze weer door anderen in extra autobussen heen werden geleid; maar juist voor hen, die bepaalde plannen hadden, was Tirtsa’s vader aanwezig. Hij was daartoe aangewezen door de grote bond van kibboetsiem, waar Giv’at Jofi toe behoorde; die bond eiste af en toe goede werkkrachten op voor werk, dat de gemeenschap in grotere zin dan de kibboets alleen

diende. Soms mopperde de vergadering van chawériem, dat ze zo'n goede kracht niet konden missen, maar meestal draaide het er toch op uit, dat ze de rechten van de wijdere gemeenschap erkenden boven die van hun eigen kleine wereld.

Tevoren was Tirtsa's vader al telkens maanden lang weggestuurd om leiding en hoop te geven aan de mensen, — vooral de jonge mensen, — die al eerder vóór de kust van Palestina hadden gelegen en toen door Britse oorlogsschepen gedeporteerd waren naar het eiland Cyprus. Op dat eiland waren er al een hele boel, die hem kenden en die veel goede moed en veel Hebreeuwse kennis aan hem te danken hadden; de enkele gelukkigen, die later al tot Palestina waren toegelaten, hadden hem af en toe opgezocht en waren blij geweest, een bekend aanknopingspunt te vinden in het nieuwe, vreemde land.

Nu was Israël vrij om zoveel immigranten toe te laten als het wilde, en in de haven was het een aankomst van boten vol nieuwelingen van je welste. Maar tot nu toe had de Britse regering de mensen op Cyprus nog vastgehouden. En daar was opeens, door de loop van de gebeurtenissen in Israël, het verrassende besluit van Engeland, alle gevangenen van Cyprus hun vrijheid te geven. De gevangenen zelf, — zo vertelden de kranten, — hadden de nacht na ontvangst van dat bericht vreugdevuren gebrand en er omheen gedanst en gezongen: eindelijk, eindelijk!

En nu zou overmorgen het eerste schip uit Cyprus komen, met vijftienhonderd vrijgelatenen, — de gezinnen met baby's eerst natuurlijk, — het eerste schip, dat trots en vrij van Cyprus naar Israël kon varen.

„Daar moeten onze kinderen bij zijn,” had Tirtsa's vader gezegd. „Dit is zó iets groots, deze thuiskomst uit de ballingschap, dat een paar van onze kinderen dat minstens moeten kunnen navertellen.”

Maar omdat grote groepen kinderen en toeschouwers die er geen familie te begroeten hadden, in de weg zouden lopen, kon hij er maar vier meebrengen. En om die vier werd geloot.

Het lot verdeelde het nogal rechtvaardig: twee van de jeugdgroep en twee van de school. Tirtsa en No'omi en Chanan en Joël.

„Boffen jullie even?” zei R’oeven, die niet mee kon gaan, omdat hij de andere kinderen niet in de steek kon laten.

„Bof ik even?” zei Tirtsa, en gaf haar vader een zoen.

Sinds Tirtsa's grootmoeder was aangekomen, was ze niet meer in de haven geweest; dat was nu ruim drie jaar geleden: van eind '45 tot januari '49. Ze wist, hoeveel er in die drie jaar in de haven gebeurd was: hoeveel kleine, half-lekke schepen er waren aangekomen, volgepropt met mensen en dan leeggeruimd, de mensen weggebracht naar Cyprus. Maar nu was er geen spoor van verdriet en geweld en ellende in diezelfde haven: nu lag hij vol bedrijvigheid, vol laden en lossen van vrachtschepen uit alle mogelijke landen, — en vol verwachting.

Ze waren er een beetje stil van, de vier, die met vader door de controle aan de ingang van de haven heen gingen. Tenslotte waren ze maar kibboets-kinderen, levend op een klein plekje grond en in een kleine wereld, en de haven was groot en breed en verbond hen opeens met alle landen van de wereld.

En dan waren er de blauw-witte vlaggen overal, en de bonte, kleurige vlaggen-rijen aan ieder schip, en dan was er de drukte van feest-voorbereiding en versiering langs de kade en tegen de loodsgebouwen. Hoge ladders, met mannen erop, die elkaar aanwijzingen toeriepen.

„Beetje naar rechts! Tikje hoger! Kijk uit, je houdt het ondersteboven!”

Wat moest een beetje naar rechts en een tikje hoger, en wat werd ondersteboven gehouden? Hebreeuwse zinnen, die vele eeuwen geleden door de profeten waren uitgeroepen en die nu straks de binnenvarenden zouden verwelkomen. Toen ze varen uitgerold en vastgemaakt, konden zij ze lezen:

„Gezegend zij, die komen.”

„En zonen keren weer tot hun gebied.”

„Voor een klein ogenblik heb ik u verlaten, maar met groot erbarmen zal ik u verzamelen.”

Tirtsa, van jong kind af vertrouwd met deze taal, dronk het in.

Ze voelde haar hart wijd worden van verlangen naar het schip en naar de mensen, die straks deze zinnen tegemoet zouden varen en er zich door verwelkomd zouden voelen. De wereld was vandaag wel héél zonnig en wijd en goed.

Aan een hoek van de kade lag het kleine loodsbootje, dat straks het schip uit Cyprus tegemoet zou varen en het de veilige haven binnen zou leiden. Daarnaast, wat groter, lag een sleepboot.

„Waar komt het schip te liggen?” vroeg Chanan aan de kapitein van de sleepboot. Jongens hebben altijd iets te vragen aan kapiteins en zo.

„Welk schip?” riep de kapitein terug, net of hij het niet wist.

„Het schip.”

„Het schip komt pal hiernaast te liggen,” zei de kapitein trots, „en wij varen het tegemoet.”

Ze waren er even stil van: *het* schip tegemoet varen, — het was toch lang niet gek om zeeman te zijn, al was het maar op een sleepbootje.

Toen vroeg vader opeens:

„Zouden deze vier kinderen uit mijn kibboets erg in de weg lopen, als ze mee het schip tegemoet voeren?”

„Welnee,” zei de kapitein, „als jij erbij bent zeker niet.”

Ze keken alle vier vader aan; die moest even nadenken, of hij wel met ze mee kon varen en toch op tijd op z'n post zijn, als de eerste opvarenden binnen zouden komen.

„O, vader,” fluisterde Tirtsa.

„Goed, dan ga ik mee,” zei vader. „Eer de mensen van het schip af kunnen, ben ik al lang op mijn post.”

Met hun voet op de dikke, bruine kabel en met hun hand stevig in die van de kapitein sprongen ze één voor één op de sleepboot.

„Jullie houdt je gemak wel, hè?” zei de kapitein. „Rondkijken mag, maar de mannen voor de voeten lopen niet.”

Rondkijken mócht, — en er was zoveel rond te kijken. De drukte op de kade, die meer en meer toenam, leek opeens veel verder af, en de spandoeken met de opschriften kleiner en duidelijker. Achter

de havengebouwen zag je de stad Haifa tegen de berg opklimmen, hoger, hoger, hoger, tot waar ieder gebouw zich leek te verschuilen tussen het groen van de dennen.

Voor 't eerst na veel regendagen was dit een zonnige dag, en daardoor was de klimmende stad witter en fleuriger dan ooit.

Tussen de loodsen door keken ze op een vrije ruimte, waar de mariniers in hun donkerblauwe pakjes kwamen aangemarcheerd, exerceerend en wendend en kerend; ondanks de drukte hoorden ze af en toe een Hebreeuws commando tot hun bootje doordringen. Toen zagen ze, hoe een kleine groep mariniers met koperen blaas-instrumenten zich op de kade opstelde; veel mensen, zeker familieleden van die straks zouden aankomen, stonden er omheen en luisterden naar het volkslied en naar andere liederen, die ze meezongen. Het was alles poppig klein, het geluid ook, en daardoor veel mooier dan van dichtbij.

En als ze de andere kant op keken, naar de armen van de haven, dan zagen ze daarachter de zee, en nog verder daarachter, naar het noorden toe, heel vaag en toch goed te onderscheiden op deze heldere dag, de hoge bergen van de Libanon en de witte kop van de Hermon. O, nog vóór het schip aankwam was het al een dag om nooit te vergeten.

Er was opeens drukte en spanning, in de haven en op de sleepboot. Blijkbaar was het verwachte schip in zicht. De bemanning van de sleepboot ging aan 't werk, en opeens merkten de kinderen, dat het loodsbootje hun al een eind vóór was.

Ze voeren de haven-armen uit, te gespannen om veel tegen elkaar te kunnen zeggen. Nog vóór ze de open baai hadden bereikt, zagen ze het schip al liggen: *het* schip. Hoog en schoon en wit lag het daar te wachten, om binnen te worden geleid, en de blauw-witte vlag woei zo trots, dat elk van die Cyprus-gevangenen wel dadelijk moest vergeten, hoe ze de vorige keer hier voor de kust gelegen hadden en ontvoerd waren.

„Toe-oet!” begroette hun sleepboot de hoge, trotse „Galilea”; het sleepbootje was niet de enige, die ze tegemoet voer en ze met een „toe-oet!” begroette; er waren meer bootjes, meest met familie-

leden van de binnenkomenden, maar ook met officiële mensen, die deze grote, vrije binnenkomst uit Cyprus wilden bijwonen, en die in spandoeken op hun bootjes hun welkom uitspraken.

„Wij achter ze aan,” zei de kapitein. „Zij gaat vóór.”

Ze zagen nu van vlakbij de mensen over de reling hangen, allemaal gelukkige gezichten. Uit sommige bootjes klonken kreten van herkenning op en roepen, roepen, om de aandacht van de ontdekte familieleden te trekken, — roepen in allerlei talen en antwoorden in allerlei talen. Toen zette het grote schip, dat stil had liggen wachten, zich in beweging, en het sleepbootje voer er achter aan.

Op het ogenblik, dat de neus van het schip in de opening tussen de beide haven-armen verscheen, gebeurde er iets, dat nòch de opvarenden, nòch de tegemoet gevaren bootjes hadden geweten: alle schepen, die in de haven lagen, — en hoeveel landen waren er niet bijeen in de vrachtschepen! — barstten los in een welkomst-groet, die ver boven de uiteenlopende talen van al die volkeren uit ging: ieder schip toeterde, floot, loeide met zijn sirene, — ieder schip riep boven het andere uit: „Welkom! Welkom!”

Tirtsa had het gevoel, of zo nooit zóveel vreugde bijeen had gezien en gehoord. Ze stond over de reling van het bootje geleund naast vader, en ze legde opeens haar wang tegen vaders schouder.

„O, vader,” zei ze.

Vader antwoordde met een schor geluid dat op een lach leek, en toen Tirtsa naar op zij keek, zag ze vader met de rug van zijn hand over zijn ogen strijken.

„Jullie begrijpt niet, wat dit betekent,” zei vader. „Jullie zijn hier geboren.”

„Ik niet,” zei Chanan, aan de andere kant van vader.

Vader legde zijn hand op Chanans schouder.

„Dan weet jij, wat dit welkom betekent voor deze ballingen,” zei hij. „Want jij bent ook een balling geweest.”

„Ja,” zei Chanan, recht in de ogen kijkend van Tirtsa's vader, „maar nu ben ik geen balling meer.”

En op dat ogenblik kwam het grote schip aan de kade te liggen

en klonk van de kade het volkslied op, — het Lied van de Hoop, die in vervulling ging voor deze vrijgelaten gevangenen.

Ze zaten met z'n vieren in een hoekje van de grote loods, waar vader toegang voor ze had verzocht, op voorwaarde, dat ze niet in de weg zouden lopen. Van vader zelf was niets meer te zien; die was verdwenen achter een kluwen nieuw-binnengekomenen, die zijn raad en zijn aanwijzingen moesten hebben. Achter lange tafels op schragen stonden vrouwen, die hier net als vader hun opdracht te vervullen hadden: dranken en vruchten geven aan de reizigers en ze verzorgen met al wat ze na hun reis konden nodig hebben.

„Wat is dat voor lichtblauw en rose op die tafel daar?” vroeg Tirtsa aan No'omi naast haar.

„Zie je dat niet?” lachte No'omi. „Luister dan maar, dan kun je door het lawaai heen horen, wat het is.”

Nu zag Tirtsa, dat een jong ouderpaar met een baby vóór de tafel bleef staan en dat de moeder iets rosigs in de hand kreeg; toen hoorde ze, toch duidelijk tot in de hoek waar ze zaten, het geluid van een rammelaar. Omdat dit eerste schip het schip van de baby's was, werden ze opgewacht met rammelaars.

„Wat hebben ze nou aan een rammelaar!” zei Joël, zoals alleen een jongen dat kon zeggen.

„Alles,” zei Tirtsa, „want daardoor weten de vaders en moeders dat we hier naar ze hebben uitgekeken.”

„Hebben jullie dat?” vroeg een jonge vrouw, die al Hebreeuws sprak.

„Ja,” zei Tirtsa, „dat weten jullie toch wel?”

„We hebben het niet zeker geweten,” zei de vrouw, „maar nu weten we het zeker.”

Ze zat op een bank, en het blikken badkuipje met haar baby stond op de grond. Haar man stond er naast, en beiden keken ze af en toe in het badkuipje, naar de slapende baby en de nieuwe rammelaar, die aan het voeteneinde lag. De baby was eigenlijk nog te klein om iets aan de rammelaar te hebben; het was meer een

welkomstgroet aan de vader en moeder dan aan het kind.

„Weet jullie al, waar je heengaat?” vroeg Joël, met de directheid van een tsabre.

„Nee,” zei de jonge man, ook in 't Hebreeuws, „we zullen eerst wel naar een ontvang-kamp gaan, om van daaruit te zien, waar we heen kunnen.”

„Heb jullie al met vader gesproken?” vroeg Tirtsa, trots op haar vader, „Die weet wel raad.”

„Wie is dat dan?”

„Kom mee, dan zal ik je hem wijzen.”

Door al het gewoel heen leidde ze de man naar het kluwen mensen, waar ze haar vader achter wist; de vrouw bleef op het badkuipje met inhoud passen.

Tussen wat armen en schouders door wees ze op haar vaders gezicht.

„Dat is ie.”

„Is ie dàt?” riep de man, verheugd en opgewonden. „Is dat je vader? Hij is bij ons op Cyprus geweest om ons voor te bereiden op vandaag. Dat ik met jou kan praten, in 't Hebreeuws, heb ik aan hem te danken!”

Tirtsa was stil van trots. Håd ze eventjes een vader!

„Hij zal je wel raad kunnen geven,” zei ze na een poosje. „Mischien neemt hij jullie wel mee naar huis.”

„We gaan niet in een kibboets,” zei hij. „We wilden na al die jaren met z'n drietjes wonen en op eigen houtje ons vak uitoefenen.”

Hij lachte.

„Maar dat zal een kibboets-kind als jij wel niet kunnen begripen.”

„Vader weet in elk geval raad,” hield Tirtsa koppig vol, „wààr jullie ook heengaat.”

En ze bleef trouw met hem wachten, tot het kluwen wat gedund was.

„Hé, Chaïm!” riep vader dadelijk. „Is je vrouw er ook?”

„En onze zoon,” zei de man. „Maar die was er nog niet, toen

we je leerlingen waren. Hij ligt daarginds, in een badkuipje en onder een rammelaar. En je dochter heeft me hierheen gesleept."

„Da's goed."

Vader knikte tegen Tirtsa, en dat betekende zoveel als: ga jij nu maar weg, dan kunnen wij mannen onder elkaar over hun toekomst praten. Tirtsa begreep het en ging terug naar haar drie kornuiten en naar de moeder met de baby.

„Komt in orde," zei ze tegen de vrouw. „Jullie kent vader van Cyprus en jullie hebt Hebreeuws van hem geleerd en nu praten ze samen over wat het beste is."

Het was een beetje kort en een beetje veel in één zin, maar voor de jonge moeder was het genoeg om met een zucht van moeheid en ontspanning tegen de houten loods-muur te leunen.

„Nu komt het goed," zei ze. „Ik heb tien jaar niet geweten waar ik woonde en ik ben tien jaar op weg geweest. Maar nu komt het goed, — hier komt het goed."

En tegen de baby in het kuipje, — de slapende baby, die van geen geroezemoes en geen zwerftochten wist, zelfs van geen rammelaar:

„Niet? Nu komt het goed, — want nu zijn we thuis."

14 JERUZALEM

Pesach, het feest van de bevrijding uit Egypte, duizenden jaren geleden, was meestal ook het feest van de uitstapjes geweest. De eerste avond en dag bleef je in je eigen kibboets, want de eerste avond was wel de mooiste avond van het jaar, en dan wou je vanzelf thuis zijn. Maar de tweede dag, als het verkeer weer begon als op een door-de-weekse dag, dan zag je door het hele land troepjes trekken, die naar alle uiteinden van het land trokken en in iedere kibboets onderdak konden vinden. Meestal was de regentijd dan voorbij, en de hitte van de zomer was nog niet begonnen, — het was *de* tijd om er op uit te gaan.

Het vorige jaar was daar natuurlijk niets van gekomen: in alle delen van het land was oorlog of in elk geval onveiligheid, en aan ontspanning kon niemand denken. Ieder, volwassene of kind, had het als vanzelfsprekend genomen, dat dit jaar zonder vakantie voorbij ging. Maar nu, van 't jaar, nu alles zich ten goede had gekeerd, nu moesten ze hun schade inhalen.

Een deel van de jeugdgroep had twee weken vóór Pesach vakantie gehad; het moest een beetje verdeeld worden, anders misten er opeens te veel handen tegelijk. Een enkele, die familie in het land had, was daarheen gegaan, en de rest was als trekkersgroep naar het uiterste zuiden gegaan, naar de woestijn van de Negev, tot ze bij de zuidpunt van de Dode Zee waren uitgekomen, bij Sedom, waar de bodem met zout doortrokken was en waar het zeewater zo'n hoog zoutgehalte had, dat ze bovenop waren blijven drijven toen ze in het water baadden. Er waren in die buurt al sinds enige jaren bedrijven opgericht om al die zouten, waarvan vele geneeskrachtige waarde hadden, eruit te halen, en een paar van die werken hadden ze mogen zien. Maar de nederzetting aan de Dode Zee, waar ze zoveel van hadden gehoord, omdat de onbruikbare zoute bodem door wassen en nog eens wassen voor de landbouw geschikt was gemaakt, — die was er niet meer: de oorlog had al dat werk vernietigd.

Ze raakten niet uitgesproken, toen ze terug kwamen, en de tweede

helft van de jeugdgroep, die hun vakantie nog te goed hadden, waren niet anders van plan dan diezelfde tocht te maken. Maar in de dagen na de thuiskomst van de eerste helft werd het duidelijk, dat de oorlog nog te kort geleden was om vaste plannen te maken; er kwamen berichten dat juist in diezelfde Negev op een groep reizigers was geschoten, en voorlopig werden alle niet direct nodige reizen in die omgeving opgeschort. Ze moesten of een heel andere streek bezoeken, of elk op eigen houtje naar familieleden gaan.

Tirtsa's moeder schreef naar haar nicht in Jeruzalem, of die Tirtsa voor een kleine week te logeren kon hebben; ze wist wel dat Ada heel weinig woonruimte had in haar huis, en dat man en vrouw beiden moesten werken om de kost te verdienen, maar ze wist ook, dat in Israël ieder met ruimte wist te toveren, en een kibboets-kind kon je zeker overal instoppen. Ze vroeg om telegrafisch antwoord, want de vakantie stond vlak voor de deur en de postverbinding met Jeruzalem was nog langzaam.

Een paar dagen vroeg Tirtsa dadelijk, als ze van het werk kwam: „Is er al bericht?” Ze wou zo vreselijk graag. En de derde dag, juist toen ze moe en bezweet het hek binnenging, kwam de chawér, die altijd de post afhaalde, ook het hek binnen en zwaaide met een telegram: „Voor je moeder!” Iedereen wist van de plannen, dus hij begreep, wat er wel of niet in het telegram stond.

Ze rende ermee naar de kamer van vader en moeder, en toen ze die niet trof, naar de eetzaal, en daar was moeder.

„Gauw, moeder!” trappelde ze, als een klein kind.

Wel, er stond in: „zullen blij zijn met haar komst.” Het waren maar twee woorden in 't Hebreeuws: „nismach bewoàh,” en die twee enkele woorden drukten alles uit. Voor Tirtsa was het een opwindend avontuur, want ze had nog nooit langer dan twee dagen in een stad gewoond, en als die stad dan Jeruzalem was...

Het was net de dag vóór Pesach, toen ze het telegram kregen, en twee dagen later, toen de prachtige feestavond, — die weliswaar door een ongewone regen belemmerd werd, — de prachtige feestdag voorbij waren; ging elk van het troepje, dat nog geen

vakantie had gehad, zijns weegs; sommigen samen, sommigen een eind samen op weg.

Tirtsa reisde van huis tot Tel Aviv samen met een heel stelletje. Ze pakten een pracht-tramp op een vrachtauto, en tussen de balen en kisten hadden ze verschrikkelijk veel plezier. Na Tel Aviv was zij de enige, die naar Jeruzalem reisde. Het was niet zo eenvoudig, naar Jeruzalem te reizen, zeker niet op de dag na een feestdag, als voor 't eerst weer het verkeer werd voortgezet en de mensen van het verblijf op de feestdag naar hun huis terugkeerden. Zo heel veel keren per dag werd er na de oorlog nog niet naar Jeruzalem gereisd, want de vroegere weg was onveilig en voor een groot deel buiten gebruik, en de nieuw-aangelegde weg was moeilijk te berijden en langer dan de normale. Toen Tirtsa de straten-lange rij zag van mensen, die alleen maar een bus-kaartje wilden kopen en nog helemaal niet voor een plaats in een bus in aanmerking kwamen, sloeg de schrik haar om het hart: vandaag zou ze zeker niet aan de beurt komen.

„Kom, kom,” zeiden de mensen vóór haar, „een jong ding als jij kan best met een vrachtauto trampen.”

Ze legden haar uit, waar ze moest gaan staan om het meeste verkeer naar Jeruzalem langs te zien gaan. Daar stonden ook drommen, maar af en toe kwam er een vrachtauto langs met veel plaats, en die nam dan een heel troepje mee. Na twee uur lukte het Tirtsa al, met een tender mee te rijden; het was enorm gauw, want ze had verhalen gehoord van bijna een hele dag wachten.

Tot Rechovot, waar je vroeger nooit langs kwam als je naar Jeruzalem reisde, was het een gewone, gebaande weg, waar alleen ruïnen aan weerskanten aan de oorlog herinnerden. Toen begon de bochtige, smalle en heel voorlopige weg, die was aangelegd om Jeruzalem ondanks alles te kunnen bereiken, toen het van de wereld was afgesloten. Die weg had Jeruzalem in leven gehouden. Nee, — eigenlijk niet eens deze weg. Ze kwamen voorbij de ingang van een pad, dat de naam „weg” niet eens verdiende. Dat pad was dwars door de bergen aangelegd, het spoor volgende van een auto, die zich een keer in veiligheid had moeten brengen voor

de beschietingen op de oude weg en die ten slotte in Rechovot was uitgekomen. Over dat pad waren, nog geen half jaar geleden, auto's naar Jeruzalem gereisd met voedsel voor de belegerde stad en met mensen, die er zich heen waagden. Op punten, waar een beladen auto onmogelijk langs kon, waren toen de mensen uitgestapt, hadden de vracht op hun schouders genomen en waren later door de lege auto ingehaald, die hen weer opnam, vracht en al. Toen Tirtsa het verlaten pad in keek, kon ze maar niet begrijpen, hoe daar ooit een auto gereden had.

„Er kan zoveel,” zei de vrouw naast haar. „Toen de regen deze winter een stroom gevormd had dwars over deze weg, zodat de auto's er niet door konden, hebben ze in anderhalve dag een brug over de stroom gelegd, en daar ging het weer. En wat denk je, hoe dikwijls de werkers aan deze weg het werk hebben moeten onderbreken, omdat er op ze geschoten werd, en hoeveel er bij dat werk gevallen zijn? Maar dan ging het werk weer door. Alles kan.”

Ze zei het kort en hard, met de korthed en hardheid van alle mensen, die door erge tijden heen waren gekomen en er weinig over wilden praten. Tirtsa vroeg niet verder; het gezicht van de vrouw vertelde genoeg.

Er was ook weinig te vragen, vooral toen ze de voorlopige weg achter zich hadden en de vroegere weg bereikt hadden, het laatste deel van de reis naar Jeruzalem: deze weg vertelde genoeg. Met grote ogen zag Tirtsa telkens, hoe aan weerskanten van de weg de roestige overblijfselen lagen van verwoeste auto's; het leken een reeks gedenktekenen voor de mensen, die ondanks alles de belegerde stad te hulp hadden willen komen. Die mensen hadden toch ook de waarschuwende resten zien liggen van auto's, die eerder waren omgekomen, maar dat had hen niet tegen kunnen houden: Jeruzalem *moest* geholpen worden. *Moest*. Door dat moeten, dat dwingende moeten, kon Tirtsa nu als een vrij mens naar Jeruzalem reizen; dat hadden die anderen voor haar bereikt. Ze was er stil en bedrukt van, en het gevoel van op vakantie-reis te zijn liet haar in de steek, toen de weg hoger en hoger klom en de eerste huizengroepen van Jeruzalem zichtbaar werden.

Het liet haar helemaal in de steek, toen de auto de stad bereikt had en veel huizen in puin hun verhaal te vertellen hadden. Maar toen ze in de straten kwam, waar ze een paar jaar geleden met het koortje door was gekomen en die toen vol prikkeldraad waren geweest, toen ging haar barometer weer met sprongetjes omhoog: geen prikkeldraad meer, geen wantrouwige controle, maar vrije mensen in vrije straten. Jeruzalem was vrij, en als ze haar vakantie-week goed wou gebruiken, moest ze proberen te vergeten, wat er voor die vrijheid geofferd was.

Allèen in een stad en allèen een onbekend adres zoeken, — het was geen makkelijke taak voor een kibboets-kind, al was ze dan zowat volwassen. Maar ze bereikte het huis van Ada ten slotte; ze klom de hoge stoep-trappen op, onwennig en wat hijgend als een oud mensje, ze las de naam, ze drukte op de belknop, — allemaal ongewone dingen, als je in een kibboets was opgegrøeid, — en toen ging de deur open en daar stond een mager vrouwtje, wat jonger dan moeder, maar met een erg moe gezicht.

„Ik ben Tirtsa,” zei Tirtsa.

„Och!” riep Ada. „Heeft Frieda al zó’n grote dochter?”

„Moeder heet niet Frieda,” lachte Tirtsa, „ze heet Shoelamit.”

Ada lachte terug, terwijl ze Tirtsa met haar bundeltje mee naar binnen nam.

„Jullie met je nieuwe namen ook,” zei ze hoofdschuddend. „Ik heb Frieda als Frieda gekend, en ik zal nooit wennen aan haar vertaalde naam. Ik heet tenminste Ada, — dat blijft in het Hebreeuws Ada. Maar Shoelamit, — stel je voor: Shoelamit!”

Ze waren in een kamer binnengekomen, en Tirtsa uitte een kreet van verrassing: zó licht, zó gezellig! En het jochie, dat op de grond een autootje liet rijden en daarbij zoemde, alsof er een zware motor in het kleine autootje zat, was ook een verrassing.

„Jij slaapt in zijn hokje,” zei Ada, wijzend op een gordijn, dat een uithoek van de kamer afschuttede. „We hebben het veldbed al opgezet.”

Het was nog een weelde, dat ze zó’n grote kamer hadden, dat ze met een gordijn die hoek af konden schutten. De meeste

stadsbewoners hadden maar één kamer, en als ze geluk hadden, ook nog een klein keukentje en in elk geval een douche-hokje. In die kamer stond dan altijd een divan, die een bed was en een onderschuif-tweede-bed verborg. En toch kon iedereen af en toe een gast hebben en was het mogelijk, er de kamer gezellig te laten uitzien als een zit- of een eetkamer of wat je maar wou.

„Ik was al zo bang, dat je 's morgens zou komen,” zei Ada. „Dan had je niemand thuis getroffen: Jehoeda naar zijn werk, ik naar mijn werk, en Gaby naar het kleuterklasje. Maar nu is 't in orde. Hier, een glas ijswater; weet je, hoe iets bijzonders dat is in Jeruzalem: ijs en water? Jij buitenkind!”

Het buitenkind zat langzaam van haar glas ijswater te genieten en was zich opeens ervan bewust, dat ze eigenlijk tegen haar intrede in een stads-gezin had opgezien. Het viel zo mee allemaal.

„Waar wil je naar toe reizen?” vroeg de vierjarige chauffeur op de grond. „Ik zal je erheen rijden.”

Tirtsa noemde maar de eerste de beste Jeruzalemse straatnaam, die ze zich herinnerde. Gaby maakte een minachtende beweging met zijn elleboog.

„Dommerd,” zei hij, „daar kun je toch niet heen rijden! Daar zijn toch bommen op gevallen!”

„O,” zei Tirtsa.

De dag begon om zes uur, net als thuis zowat. Ada moest, vóór ze naar haar werk ging, de ontbijtboel weggeborgen hebben en de kamer tot een zitkamer hebben gemaakt. Jehoeda nam zijn zoon mee naar het kleuterklasje, op weg naar zijn werk; hij werkte net zo hard mee om de boel aan kant te hebben als zijn vrouw, want als ze allebei uit werken moesten, was dat niet meer dan billijk. Tirtsa was blij, dat ze thuis zo had leren aanpakken, want daardoor kon ze vlot meehelpen.

„En wat is jouw programma vanmorgen?” vroeg Jehoeda aan het ontbijt.

„Rondneuzen,” zei Tirtsa.

Jehoeda legde haar uit, waar ze het beste kon rondneuzen, en

toen alles aan kant was, gingen ze alle vier tegelijk de deur uit, Tirtsa in het rijke bezit van een sleutel, voor 't geval dat ze eerder thuis kwam dan de anderen.

Ada was verpleegster in een polikliniek; ze werkte maar van acht tot één, en na de middag-pauze in de polikliniek kwam een ander haar aflossen. Met een gezin thuis kon je niet het volle aantal uren werken.

„En als Gaby nou ziek is bij voorbeeld?” vroeg Tirtsa, die Ada een eind opbracht naar haar werk. „Wie is er dan bij hem?”

Ze dacht aan de kindergroepen thuis, waar altijd leidsters aan het werk waren, zodat de moeders onbekommerd naar hun werk konden gaan.

„Sssst,” zei Ada. „Hij is haast nooit ziek. Maar die enkele keren was het moeilijk genoeg. Dan verzorgde ik alles, vóór ik weg ging, en gaf de sleutel aan buurvrouw om af en toe te komen kijken. En toen hij één keer erger ziek was, moest ik de polikliniek afzeggen en mijn jaar-vakantie ervoor nemen. Ja, — het is in de stad niet gemakkelijk, als je met z'n beidjes de kost moet verdienen.”

Tirtsa begreep nu, hoe Ada zo mager kwam en zo'n moe gezicht had. Thuis werd zwaar gewerkt, maar wie in de keuken werkte, werkte in de keuken, en wie niet in de keuken werkte, had helemaal geen zorg voor wat er op tafel kwam; je had je werk, en daarmee uit. En na hun werk speelden de vaders en moeders met hun kinderen en brachten ze naar bed, en dan waren ze dikwijls doodmoe, maar het was lang niet zo dubbel als Ada het had, — Ada en een heleboel stadsvrouwen.

„Ik stuur grootmoeder eens naar je toe,” zei Tirtsa, gewend aan het zoeken van een oplossing als zich een probleem voordeed, — en Ada's dubbele werk leek haar een probleem. „Ze is toch je tante? Nou dan, — om je een poosje te verwennen.”

„Verwennen...” droomde Ada. „Wat een vreemd woord, hè? Ik was het bijna vergeten.”

„Ik stuur grootmoeder,” herhaalde Tirtsa. „Let op mijn woorden!”

Hier was geen stad meer. Hier waren bergen achter haar, en vóór haar was een diepte, waaruit de bergen opstegen waar de Oude Stad op was gebouwd. Ze had hem nog nooit gezien, de Oude Stad met zijn zware, grijze muren er omheen en zijn torentjes en koepels; de vorige keer al was het te onveilig geweest, de Oude Stad te naderen. Nu nog, nadat de Joodse Oude Stad in de oorlog gevallen was, kon alleen een heel enkele hem bereiken. En het was Pesach, en de vrome oude Joden van Jeruzalem verlangden met hun hele hart naar de Oude Stad terug, naar de Muur, die alleen overgebleven was van de verwoeste Tempel, tweeduizend jaar geleden. Ze stonden in groepen bijeen op de plek, waar Jehoeda Tirtsa heen had gestuurd: mannen met lange baarden en gekrulde lokken aan de slapen, met lange kaftans en brede hoeden of bont-omrande mutsen. Ze zongen of zeiden samen hun gebeden, en keken onafgebroken uit naar die hoge, ommuurde Oude Stad op de bergen, waar hun hele verlangen naar uit ging. Ze woonden in het land Israël, en toch vergingen ze van heimwee, omdat ze niet bij hun Oude Stad konden komen.

Het was niet alleen Pesach, — het was vandaag ook Pasen. Van de torentjes en koepels van de Oude Stad, die zo scherp afstaken tegen de strakke blauwe lucht, kwam klokgelui. Tirtsa voelde zich vreemd omgeven door die ineengestrengelde geluiden: de zingzang van de gebeden om haar heen, en het klare getinkel van de klokken daar ver weg. Als opgenomen voelde ze zich in een wereld, zo ver weg van het leven van alle dag als de hemel was van de grond waarop ze stond.

En nòg verder haast, achter de Oude Stad en achter de woestijnbergen, die daar op volgden, was er de bergketen van Trans-Jordanië, blauw van onwerkelijkheid. Tirtsa begreep nu, waarom de hemel blauw was: die was ook niet werkelijk, — die kon je ook niet grijpen.

Was zij zelf nog werkelijk? Ze keek neer op haar héél werkelijke, fleurige zomerjurk. Ja, zij was het zelf, — maar dat was ook het enig werkelijke in die hele omgeving.

„Jeruzalem,” zei ze, zacht in zich zelf. Het leek een toverwoord.

15 „IK WEET HET ZEKER”

De jeugdgroep groeide meer en meer naar zelfstandigheid toe, en de kibboets voelde het wel aankomen, dat dit stel niet lang meer bij ze zou blijven. Er was immers al eens eerder een jeugdgroep geweest, en die was ook uitgevlogen toen de tijd gekomen was. Het waren net bijen: er was een tijd van opgroeien, maar er kwam ook een tijd van uitzwermen, en dan had ieder van het jonge bijenvolk zelf te kiezen, of hij wou blijven in deze korf of mee wou uitvliegen. Meestal bleven er maar weinig van het jonge, uitzwermende volk achter. Van de vroegere groep was Aliza achtergebleven, en die was één van hen geworden, al lang vóór ze met R'oevén trouwde. Nu hadden R'oevén en Aliza al een klein jongetje, dat wijdbeens rondhobbelde over het grasveld bij het baby-huis en dat zo'n beetje aan alle schoolkinderen toebehoorde omdat het van R'oevén was, — en daardoor was Aliza eerst recht

een stuk van Giv'at Jofi geworden. De kibboets voelde zo eentje, die met hun gemeenschap samengroeide, als winst, en het uit-zwermen van jonge mensen en jonge werkhanden als een verlies. Toch zou niemand ze tegenhouden of proberen te beïnvloeden, als ze geloofden dat hun tijd was gekomen, — nu minder dan ooit. Want na de oorlog riep het land om handen, die de woeste streken bewoonbaar wilden maken. De immigranten uit alle werelddelen stroomden het land binnen, en van hen, die veel zwerftochten achter de rug hadden, waren er maar weinigen bereid en in staat, zich op een bar stuk grond neer te zetten en dat vruchtbaar te maken. Dus dan moesten die handen het doen, die wel bereid en in staat waren, hun eigen levensmogelijkheid en die van de nieuwelingen uit de dorre, stenige of zandige bodem te dwingen. Wel, — deze jeugdgroep was ertoe bereid en in staat.

De plannen namen steeds vaster vorm aan, geholpen door de leidende, centrale mensen, die de kolonisatie ontwierpen, mogelijk maakten en uitvoerden. Ze vergaderden veel, de jongens en meisjes van de jeugdgroep, en omdat Tirtsa, zo lang ze nog hier waren, bij hen hoorde, was ze ook bij die vergaderingen aanwezig. Ze zat er zwijgend en luisterend bij, want het werd als vanzelfsprekend aangenomen, dat zij, een eigen kind van de kibboets, hier zou blijven. De enige, die het hoe langer hoe minder vanzelfsprekend vond, was zij zelf, — en die steeds duidelijker wordende ontdekking maakte het haar niet gemakkelijk.

Als ze insliep en als ze wakker werd, was er telkens die vraag: „Waar hoor ik?”

De éne keer was het antwoord:

„De hele kibboets rekent op me. Ik ben de oudste, en ze hebben me laten leren en tot chawéra opgroeien, omdat ze hoopten, dat ik op een goeie dag een kracht zou worden, waar de kibboets wat aan zou hebben. Ze houden van me en ze verwachten iets van me. En — ik houd van ze; ik houd van de kibboets en van alles wat er omheen is, en van vader en moeder en grootmoeder en David, en van de schoolkinderen en de kleuters en de baby's, en van de rotsen en van het uitzicht over de kustvlakte en de zee.

En ik ken het werk hier door en door, en het is niet moeilijk voor me om wat goeds te presteren. Ik wil graag wat goeds presteren en de anderen laten zeggen: „Zie je wel, — onze oudste.” Ik geloof toch heus, dat ik hier hoor.”

Maar de andere keer was het antwoord:

„Niet veel kunst aan, om je vader en moeder en hun chawériem de moeilijke eerste tijd van nederzetting te laten doormaken en dan zelf in een opgemaakt bed te stappen. Als we **allemaal bleven**, waar we zijn opgegroeid, hoe moest het dan met de ontginning van al dat land, dat ontgonnen moet worden? Overlaten aan de anderen, die hier geen ouders hebben? Wel een beetje makkelijk, — en wel een beetje onrechtvaardig. Als ik me niet weet los te maken van al waar ik van houd, zal ik dan wel ooit volwassen worden? Ik wil volwassen worden. Ik wil wel graag „onze oudste” genoemd worden, — maar ik wil nog liever in werkelijkheid de oudste zijn, doordat ik me weet los te maken. Het werk zal nieuw zijn en moeilijker dan hier. Nou ja, — het hoeft toch niet makkelijk te zijn om iets goeds te presteren? Ik wil graag proberen wat ik kan, juist als het moeilijk is, en ik wil graag meedoen aan iets, dat erg nodig is. Vader en moeder hebben het ook gedaan, toen ze jong waren — waarom mag ik het dan niet doen? Omdat ik hier geboren ben soms?”

Ze kon er met niemand over spreken dan met zich zelf, en die zelf bestond uit twee heel verschillende Tirtsa's, die elkaar fel bestreden. Ieder ander, met wie ze erover zou spreken, zou antwoorden: „Kind, dat moet je zelf beslissen,” en dan zou ze weer even ver zijn. En als er al één zou zijn, die invloed zou durven oefenen, wie zou dan zeggen, of dat haar niet, in verzet tegen oudere inmenging, juist de andere kant op zou drijven?

De besprekingen werden steeds reëler en nauwkeuriger. Ze wisten de plek al, die hun door de overheid ter bewerking werd gegeven: hoog in de bergen van Naphtali, dichtbij de noordelijke grens. Uit een oogpunt van gemak en veiligheid was er alles tegen; uit een oogpunt van toekomst was er alles vóór. Gemak en veiligheid waren woorden, die in hun woordenboek niet voorkwamen.

„Toekomst” stond er boven aan iedere bladzij, — dus toekomst besliste. Het hinderde niets, dat er alleen een ezel-pad van de grote weg naar boven leidde, zodat ze, in de tijd dat ze nog geen autoweg hadden aangelegd, alles op ezelsruggen naar boven moesten vervoeren. Het hinderde niet, dat er nog geen waterbron was aangeboord op die plek, zodat ze òf het water op ezelsruggen naar boven moesten brengen, òf met snelheid een verbinding met de naastbijgelegen kibboets moesten aanleggen, die wèl al water had, òf dadelijk boren, boren, koortsachtig boren, om een eigen bron te raken. Er waren zo veel kibboetsiem geweest, die zo begonnen waren, — waarom zij dan niet?

Het was bij zo'n bespreking van de toekomstige détails, dat Tirtsa, scherp luisterend, opeens even scherp de beslissing vóór zich zag: zij moest mee. Mee naar boven, naar de bergen, die aan de Libanon grensden, — mee het ezel-pad op, dat onder hun handen al gauw een gebaande weg zou worden.

Ze was verbaasd en geschrokken tegelijk, dat het wikken en wegen opeens was opgehouden en dat er nu geen ontkomen meer aan was. En toen de verbazing en de schrik weken, was er een blijdschap in haar, zoals ze nog nooit gekend had: een rustige blijdschap om een stille, wijde zekerheid.

Toen degene, die juist aan het woord was, had uitgesproken, lichtte Tirtsa haar hand op, omdat ze iets zeggen wou. Dat had ze nog nooit gedaan, bij al die besprekingen.

„Tirtsa?” vroeg Jechiël, die de bespreking leidde.

Haar stem was heel vast, toen ze zei:

„Als jullie het goedvindt, ga ik mee naar boven.”

Er viel een stilte. Toen waren er een paar hoofdknikken en wat gemompel. Eén jongen sloeg zich met een verheugd gezicht op de knie en zei: „Jahchabibi!” wat een Arabische uitdrukking was voor „wel verdraaid!” Toen zei Jechiël:

„Natuurlijk vinden we het goed. Maar vinden je ouders en de kibboets het goed?”

„Ik heb het niemand gevraagd. Ik weet het pas op dit ogen-

blik. Maar ik ben zeventien, en als ik het besloten heb, zullen ze het goed moeten vinden."

Jechiël, vanuit zijn lengte, keek op haar neer. Hij vroeg:

„Weet je het zeker, Tirtsa?"

Ze haalde diep adem. Toen zei ze:

„Ja, ik weet het zeker."

Ze had de groep, en Joséf, hun leider, gevraagd, er niet over te spreken, eer ze haar besluit aan vader en moeder had gezegd. Dat zou ze dadelijk doen, zodra ze van deze bespreking kwam.

Het was al tamelijk laat in de avond, en moeder, die vroege dienst had, was al in bed. Vader las de Hebreeuwse krant, en hun kamer was heel stil en huiselijk, — „moeilijk los te laten," dacht Tirtsa.

„Sliep je al?" vroeg ze moeder.

„Nog niet. Ik lag alleen maar gezellig wakker."

Dat zou ze dan ook niet meer kunnen: een kamer binnenlopen en vader met de krant vinden en moeder gezellig wakker. Nou ja, maar dat waren geen dingen, die over je toekomst beslisten; ieder kind deed daar op een ogenblik afstand van.

„Ik moet jullie wat vertellen," zei Tirtsa, een beetje buiten adem. „En ik weet niet of jullie het goedvinden, maar dat kan er toch niets meer aan veranderen, want het staat al vast."

Het moeilijkste had ze nu al gezegd, en de rest kwam vanzelf. Toen ze ophield met het verhaal van haar besluit, compleet met overwegingen en al, bleef het stil in de kamer.

Vader drukte zijn cigaret uit in het stenen bakje, dat Tirtsa jaren geleden gekneet en gebakken had.

„Ja," zei hij. „We hadden aan die mogelijkheid moeten denken. Stom dat we dat niet gedaan hebben."

„Had het verschil gemaakt?" vroeg Tirtsa snel.

„Voor jou niet. Voor ons, — we zouden dan minder geschrokken zijn. Want een beetje geschrokken zijn we wel, — niet moeder?"

„Ben je geschrokken, moeder? Waarvan eigenlijk?" vroeg Tirtsa.

„Dat je een volwassen mens bent en geen kind meer. Dat je besluiten neemt. En, — nou ja, — dat je van ons weg zult gaan."

Tirtsa zat kinderachtig op de rand van moeders bed en aaide over moeders werkhand.

„Vind je 't erg, moeder?”

Moeder gaf niet dadelijk antwoord. Haar ogen zochten die van vader, en vader knikte haar toe met iets van: „hou je taai, ouwel” Toen zei ze, langs Tirtsa heen, tegen vader:

„Weet je nog? Wat hebben wij moeten vechten met onze vaders en moeders, toen we het besluit hadden genomen om naar dit land te gaan! En dat was nog verder van huis dan onze Tirtsa gaat. En wij hadden een doel voor ogen, dat zij niet begrepen. Wat zonde was het eigenlijk, dat we hebben moeten vechten; er was tòch niets aan te doen, want we wisten het zeker. Weet je nog?”

„Ik hoef er niet voor te vechten, hè?” bedelde Tirtsa.

„Met ons niet. Met de andere chawériem misschien. Kom hier met je hoofd, mal kind, en geef me een zoen.”

Als een gehoorzaam meisje kwam Tirtsa met haar hoofd dichtbij en gaf en kreeg een zoen. Ze was geen volwassen mens meer, geen land-ontginnende pionier, — ze was alleen maar het oudste meisje van vader en moeder, en spinnend-gelukkig was ze ook.

„De chawériem maken het ons nogal moeilijk,” zei vader, een paar dagen later. „Ze vinden het je plicht, als oudste, om je krachten aan onze kibboets te geven en ze vragen ons, je tot andere gedachten te brengen.”

„Heb je niet gezegd, dat dat niet meer ging?” vroeg Tirtsa.

„Ja. Maar het is zo moeilijk om ze uit jouw naam te antwoorden. Jij hebt het al lang overdacht, niet wij.”

„Ik zou ze best zelf willen antwoorden,” zei Tirtsa uitdagend. „Waarom praten ze er met jullie over, en niet met mij?”

„Ja?” zei vader. „Wil je dat wel, zelf antwoorden? We zouden de mensen, die er het meest belang in stellen, kunnen vragen in onze kamer te komen en met jou zelf erover te praten.”

„Mij best. Allemaal tegelijk, dan ben ik er meteen af.”

„Je moet niet onvriendelijk over ze denken omdat ze je zo graag hier willen houden.”

„Ik onvriendelijk over ze denken?” vroeg Tirtsa verontwaardigd. „Ik heb ze mijn hele leven gekend en zij mij. Maar — een féést zal het niet worden, alles op kleingeld te moeten geven. Daarom wil ik er wel graag meteen af zijn.”

Het klonk een beetje tsabre-achtig, maar ze bedoelde het werkelijk vriendelijk. En met een hart vol vriendschap en vol vechtlust tegelijk ging ze op de afgesproken avond naar de kamer van vader en moeder toe.

Daar waren ze bij elkaar, allemaal vertrouwde gezichten. Daar waren Chaïm en zijn vrouw, die even oud waren als vader en moeder, maar die zelf geen kinderen hadden en daarvoor in de plaats de beste vrienden waren van alle kinderen in de kibboets; daar was Edna, die altijd in het schoolkinderhuis had gewerkt en daardoor ook een stukje moeder van Tirtsa was; daar waren Ilana en Efraïm, wier oudste er over een paar jaar ook aan toe zou zijn, te beslissen over zijn toekomst; daar was Jaël, de verpleegster, die in haar leven talloze zere lapjes aan Tirtsa had gesleten; daar waren ze met z'n twaalfen, allemaal chawériem, die een beetje meer met Tirtsa te maken hadden gehad dan de rest; o, en daar was R'oevén gelukkig ook, niet om Tirtsa vragen te stellen, dat wist ze wel zeker, — alleen om er te *zijn*.

„Als je soms een ruggesteuntje nodig hebt van je ouwe meester...” zei R'oevén.

„Natúúrlijk heb ik je nodig,” zei Tirtsa dankbaar.

„Je geeft maar een seintje.”

„Dat hoeft ik niet eens,” lachte Tirtsa. „Jij snapt het zó wel.”

Toen begon Chaïm:

„Ja, kleintje,” — „kleintje” was goed; Tirtsa stak een half hoofd boven hem uit, — „nou maken we het je lastig, hè? Maar we willen liever alles van je weten, eer je besluit in de vergadering van chawériem behandeld wordt, — als het tenminste al een besluit is.”

„Het is een besluit,” zei Tirtsa rustig.

Chaïm schudde glimlachend het hoofd.

„Zo'n kind toch!”

Scherper dan ze wou vroeg Tirtsa:

„Hoe oud moet ik worden om geen kind meer te zijn?”

„Stil, kleintje,” suste Chaïm, „je moet niet boos zijn als zo'n ouwe chawér er maar langzaam aan went, dat de kinderen hem onder de handen weg groeien. Voor ons is het net of je gisteren nog op twee dikke beentjes over het grasveld rondbeende en mijn zakken onderzocht of er wat lekkers in zat, — en vandaag neem je een besluit, dat niet alleen over jouw leven beslist, maar ook ingrijpend is voor onze kibboets. Daar moet ik toch even van op adem komen, niet?”

„Ingrijpend voor de hele kibboets, — och, één paar handen minder is niet zo ingrijpend,” zei Tirtsa.

„Daar gaat het niet alleen om,” kwam Efraïm ertussen, „al hadden we jouw paar handen en de hele Tirtsa graag hier gehouden. Maar het is in een kibboets toch gebruikelijk, dat de kinderen tot chawériem opgroeien, en als jij, onze oudste, het voorbeeld geeft door uit te vliegen, dan zijn we bang, dat de volgenden je voorbeeld volgen.”

„Dat geloof ik niet,” zei Tirtsa. „Zó zijn we niet. We denken ieder zelf na en doen niets alleen maar omdat een ander het doet. Niet, R'oevé? Dat hebben we bij jou niet geleerd, om maar achterna te sloffen.”

„Niet dat ik weet,” lachte R'oevé. „Een beetje eigen verantwoordelijkheid heb jullie in de loop van de jaren wel opgedaan, geloof ik. Als me dat mislukt was, gaf ik mijn baantje eraan en ging weer tussen de bananen werken.”

Tirtsa knikte hem toe.

„Je hoeft niet naar de bananen terug, want het is je gelukt. Anders,” — ze wendde zich tot Efraïm, — „anders was ik nu niet tot dit besluit gekomen. Dan was ik jullie achterna gesloft en hier gebleven om te werken, zoals ik dat vóór me heb gezien. Zo zullen de andere kinderen mij niet achterna sloffen en ze zullen kiezen, of ze liever hier meewerken of iets nieuws beginnen. En

hun keus zal er ook van afhangen, of er toevallig een jeugdgroep een nieuwe kibboets begint, en of er toevallig net een oorlog geweest is en een golf van nieuwelingen in het land moet wonen. Het zou al heel toevallig zijn, als hun omstandigheden dezelfde waren als de mijne, tegen dat ze aan hun keus toe zijn."

Efraïm knikte bevredigd. Toen vroeg Jaël:

„Kun je ons een beetje uitleggen, wat je tot je besluit bracht?"

„Ja," zei Tirtsa. Ze fronste even het voorhoofd, in een ingespannen poging om haar argumenten te ordenen, en begon:

„Jullie snapt toch wel, dat alles me trok om hier te blijven. Ik heb genoeg heen en weer moeten denken. Ik houd van Giv'at Jofi, en ik houd van jullie allemaal. Ik weet heel goed, dat ik meer van jullie ben dan de andere kinderen, omdat ik de oudste ben. Maar dat is het juist wat me ten slotte tot mijn besluit bracht. Ik zal altijd de oudste van de kinderen van Giv'at Jofi blijven, en jullie zullen allemaal uitkijken, wat ik doe en wat ik daarna ga doen. Ik zal hier nooit kunnen uitgroeien en mezelf zijn. En — ik wil ook graag eens de jongste zijn, en niet de oudste. Dat zal ik zijn in onze nieuwe kibboets; er zijn onder de kinderen van de jeugdgroep zo'n paar, die mijn grootvader konden zijn wat rijpheid en flinkheid en organisatorische kracht betreft. En — nou moeten jullie niet boos zijn, — ik wil liever eens een keer geleid worden door eentje van mijn eigen leeftijd dan door een hele bende vaders en moeders, — want dat zijn jullie."

Ze zag Chaïm ijverig knikken; verder zag ze niet veel gezichten, omdat de mensen achter een cigaret verdekt waren opgesteld, maar ze keek even om voor een steuntje naar R'oeven, en die knikte alleen maar ja. Dat was genoeg om verder te gaan.

„Dat was natuurlijk niet het voornaamste. Wat het voornaamste was, hoef ik jullie niet uit te leggen. Waarom zijn vader en moeder en jullie allemaal naar dit land gekomen? Omdat het er zo makkelijk was? Omdat jullie verder wilden werken aan wat anderen begonnen waren en wat al glad en geriefelijk liep? Nou dan! Ik ben niet voor niks een kind van vader en moeder!"

Die zachte, korte lach kwam van vaders kant, en dat gefluis-

terde „meisje” van moeders kant. Ze wou niet in die richting kijken, want dan verloor ze de draad van wat ze zeggen wou, en die draad kon ze nu niet missen.

„En wat toen nodig was, in die tijd, toen jullie hierheen kwamen, dat is nu nog meer nodig, na de oorlog, en in 't begin van de staat, en met zoveel nieuwe mensen die binnen stromen. Jullie hebt toen willen voorbereiden, wat jullie hoopten dat eens komen zou. Wij moeten onmiddellijk doen wat er gedaan kan worden, voor wat er al is. In jullie tijd waren al die anderen ver weg, maar toch wilden jullie het land voor ze klaar maken. Nu *zijn* ze er, en ze staan te wachten of het land nog niet klaar is. We hebben erge haast. Nou, — en ik wou graag meehelpen aan dat werk, dat zo'n haast heeft. — Dat is het zowat,” eindigde ze met een zuchtje.

Weer keek ze om naar R'oevén. Ze kende zijn gezicht zo goed, en zijn knik, als iets goed was geweest. Die knik, die vertrouwde knik, had hij nu weer.

„Ja, Tirtsa,” kwam Edna's stem uit de stilte, „maar ik heb nog één ding. Het is zo eenzaam daar, en zo vlak bij de grens. Het is er zo onveilig. We zullen niet gerust over je zijn.”

Tirtsa keek Edna groot aan.

„O, Edna, waarom zeg je dat tegen mij, en niet tegen de anderen van de jeugdgroep? Wat voor mij onveilig is, is het voor hen toch ook? Omdat ik nou toevallig in deze kibboets geboren ben, en zij niet? Dat maakt toch geen verschil? Je weet heel goed, dat ons land het moet hebben van een kring van goede kibboetsiem langs de grenzen; meer naar binnen toe, dat is van later zorg. Ik dacht juist, dat jullie blij zouden zijn omdat ik één van die kring van goede kibboetsiem help stichten. Ik ben toch jullie oudste!”

Toen kwam Chaïm, met een rare stem, die Tirtsa niet van hem kende:

„Ja, kleintje, je bent onze oudste. Je moet ons maar niet kwalijk nemen, dat we je zo graag hier hadden willen houden. We worden een beetje oud en seniel, geloof ik, en dan wil je graag om je heen

hebben, waar je van houdt. Maar we begrijpen nu, dat je het recht hebt, te gaan waar je gelooft te *moeten* gaan. En — nou ja, — laten we eerlijk zijn: we zijn ook wel een beetje trots op je.”

Tot Tirtsa's grote schrik zag ze, dat hij met de rug van zijn hand over zijn ogen streek en een grimas maakte, die het midden hield tussen pijn en lachen.

„Mag ik nu maar weggaan?” vroeg ze, met een stem, die haar de titel „kleintje” waardig maakte.

Vader knikte haar toe, en tussen een paar *chawériem* door glipte ze de deur uit.

Buiten, in de maanlichte nacht, ademde ze vrijer. Het was toch moeilijker geweest dan ze dacht. Als ze haar hadden aangevallen met z'n allen, of boos waren geweest, of vasthoudend, dan was het haar heel wat gemakkelijker afgegaan. Maar ze hielden te veel van haar, — dat maakte het zo ingewikkeld. En Chaïm, die goeierd, die had het haar het moeilijkst gemaakt van allemaal.

„Shalom, Tirtsa,” kwam een jongensstem uit de schaduw van een hut.

„Shalom, Jechiël,” zei Tirtsa verrast. Jechiël, met zijn stille, korte, zekere manier van praten, was juist degene, die ze nu het liefst ontmoette, na die vuurproef.

„Ik heb hier op je gewacht,” zei Jechiël. „Ik dacht, dat je wel graag iemand van ons zou zien, na al die volwassen *chawériem*. Hebben ze het je moeilijk gemaakt?”

„Ze zijn schatten, allemaal,” zei Tirtsa. „Daardoor was het zo moeilijk. Ik houd erg van ze.”

„Heb je spijt van je besluit?”

Tirtsa keerde zich naar hem toe.

„Spijt? Ik spijt? Hoe kom je erbij?”

Jechiël knikte tevreden.

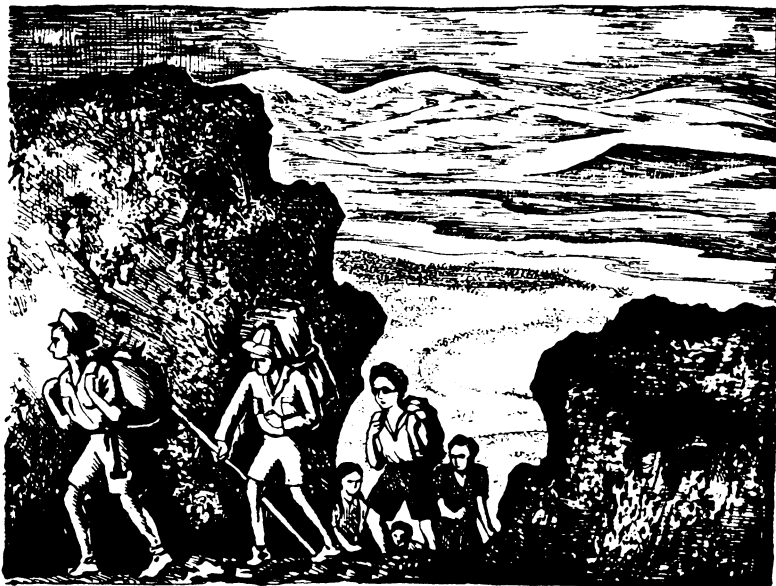
„Ik wou je wat zeggen,” begon hij moeilijk. „We zijn allemaal blij, dat je met ons meegaat. Maar ik het meest. Ja, — dat was het eigenlijk alleen, wat ik je wou zeggen: ik het meest.”

Tirtsa wou vragen: „waarom?”, maar tegelijk wist ze, hoe dwaas

en overbodig die vraag was. Ze keek van opzij naar zijn ernstige, een beetje gebogen jongenskop en vroeg: „Ja?”

„Ja,” zei Jechiël, en dat was alles.

Ergens in Tirtsa sprong iets omhoog, van een nieuwe blijdschap. Ze wist niet precies waarom.

16 BEGIN

Ze hoefden niet meer in het donker en in het geheim hun tocht naar de nieuwe plek te beginnen, zoals vroeger, toen het land nog door vreemden beheerst werd. Ze konden trots en openlijk hun plan uitvoeren, midden overdag, als ze dat wilden, — maar dat wilden ze niet. Want de regentijd was nog niet begonnen, en de zon was nog fel en heet overdag, en ieder uur in de koelte van de naderende morgen was winst.

Het was nu de vooravond van de dag, waarop ze hun kibboets zouden stichten. Ze waren 's morgens uit Giv'at Jofi weggegaan, naar een kibboets in de buurt van hun plek; dat was alles afgesproken. De vorige avond hadden ze een afscheids-avond gegeven in de eetzaal, en hun gezang en hun voordracht en de paar korte speeches hadden het afscheid-nemen makkelijker gemaakt; er was weinig over eindigen en veel over beginnen gesproken, — en toch

eindigde deze jeugdgroep twee goede jaren in Giv'at Jofi, en Tirtsa eindigde een hele jeugd. Toen ze 's morgens weggingen, voorzien van alles, wat de kibboets ze maar mee kon geven, waren er maar een paar geweest, die goeiendag konden wuiven, want de meesten waren aan het werk. Joséf ging mee; het waren zijn kinderen, en één hele dag en nacht zou hij zeker blijven in de nieuwe kibboets. Vader en moeder hadden aan 't hek gestaan en waren daarna weer gaan werken, want morgen zouden ze vrij nemen om bij de officiële inwijding aanwezig te zijn. Helemaal meegaan, zoals Joséf, hadden ze niet gewild; de andere jongens en meisjes van de jeugdgroep hadden immers ook geen vader en moeder om ze een eind op weg te brengen.

Zij waren niet het eerst aangekomen in de nabijgelegen kibboets; de andere groep, die met hen samen zou beginnen, een beetje ouder dan zij, was al eerder aangekomen. Daarna kwam nog de kleine groep van volwassen mensen uit een andere kibboets, die ook een deel van hun gemeenschap uit zouden maken; ze zouden veel aanwijzingen en richting kunnen geven, want voor hen was het stichten van een kibboets niet nieuw. Uit hun gast-kibboets zouden een stuk of wat chawériem met hen meegaan en een paar dagen blijven, om ze over de eerste allermoeilijkste tijd heen te helpen.

Het was hard werken, die middag vóór de werkelijke dag. Alle materiaal moest zó in gereedheid worden gebracht, dat, zodra ze de grote weg verlieten en geen auto ze meer kon volgen, alles vlot op ezeltjes overgeladen kon worden. De ervaren mensen wisten, welk materiaal er allemaal nodig was en hoe het werk verdeeld moest worden; elk van hen, die naar boven zouden gaan, wist nu al, welk werk hij zou hebben, als ze daar waren aangekomen.

Maar 's avonds hielden ze op met voorbereiden. In theorie waren er slaappleatsen voor ze in gereedheid gebracht, maar ieder wist, dat er van slapen niet veel zou komen. Wie kan er nu gaan slapen aan de vooravond van de beslissende dag in zijn leven? Ze bleven in de eetzaal, toen de chawériem van de gast-kibboets voor 't merendeel al naar bed waren gegaan, en één van de jongens

had zijn harmonica bij zich, als nodigste ingrediënt voor de nieuwe nederzetting, en hij speelde horra's, de éne na de andere, en ze werden niet moe de éne na de andere horra te dansen. Om half vijf zouden ze aantreden, — nou ja, wat hinderde dat? Dit was maar één avond, één nacht, en ze zouden in hun leven nog veel avonden, veel nachten kunnen slapen.

Nu zaten ze in een kring op de grond. Het leek, of ze uitgedanst waren. Over en weer riepen ze elkaar iets toe, als een ping-pong-bal, die snel heen en weer gegooid en gemikt wordt, maar toch nam zelfs de snelheid van de antwoorden iets af.

„Wie kan er zingen?” vroeg één van de andere groep.

Een paar van Tirtsa's groep riepen: „Tirtsa! Waar is Tirtsa?” Een duwden haar naar het midden van de kring.

Ze wou wel zingen. Ze hield ervan, nog net zoveel als toen ze in het kinderdorp in Moshé's koor had meegezongen en voor de radio alleen had moeten zingen.

Wat moest ze zingen? Ze riepen haar liedjes toe, waar ze het refrein van kenden, en ze zong en liet zich antwoorden. Toen koos ze zelf, de twee die ze voor de radio gezongen had, — zonder Moshé's begeleiding deze keer, maar even gaaf en even zacht-doordringend tot in de hoeken van de eetzaal. Stil geworden, koos ze verder geen volksliederen meer, maar keerde in zich zelf en droomde maar wat hardop. Het laatste wat ze zong was het stille „Gebed aan het strand”:

*„Mijn God, — mijn God, —
Laat het nooit ophouden:
Het zand en de zee,
Het geklots van het water,
Het stralen van de hemel,
Het gebed van de mens.”*

„Nog eens,” zeiden zacht een paar stemmen. Ze zong het nog eens en kroop toen terug naar haar plaats in de kring. Als kinderen, die tevreden zijn na een laatste slaapliedje, trok toen de

één na de ander zich terug, zocht een plekje op het grasveld buiten, legde er een rol of een tas of een rugzak neer als hoofdkussen en sliep voor een paar uurtjes in.

Het laatste, wat door Tirtsa heen ging, terwijl ze met dichte ogen rustig op de slaap wachtte, was het lied, dat ze daarnet gezongen had; maar terwijl de wijs in haar zong, veranderden zich de woorden:

*„Mijn God, — mijn God, —
Laat het nooit ophouden:
Deze nacht en de dag,
De kracht in mijn handen,
De wil om te beginnen,
Mijn gebed.”*

Er kwamen telkens nieuwe woorden in de paar minuten, dat ze nog wakker was, maar de laatste regel was telkens weer: „mijn gebed”. Haar gebed mocht nooit ophouden.

Maar het hield op. Want in de stilte van de nacht, onder de donker-fluwelen hemel met de miljoenen sterren, sliep ze in.

In de koele ochtend vertrokken de auto's met mensen en dingen van de gastvrije kibboets. In langzame stoet reden ze tot waar het pad omhoog ging, de machtige bergen in, en waar de ezeltjes, de muil dieren en de enkele kar geduldig stonden te wachten. Het overladen ging vlot, want het was alles afgesproken werk; er waren de laatste dagen al telkens vrachten naar boven gegaan, en dit was de laatste. Wie niet bij het overladen was ingedeeld, aanvaardde te voet de tocht naar boven.

Bij het hoger klimmen werd het telkens verleidelijker om af en toe stil te staan en om te kijken. Heel Opper-Galilea lag aan hun voeten. Als op een landkaart konden ze aanwijzen, welke kibboetsiem er lagen; groene plekken met een enkel dak tussen de bomen door. Aan drie kanten was dit land omgeven door hoge bergen; de Libanon was het noordelijke sluitstuk, en daar rees

nog weer bovenuit de machtige kop van de Hermon, die zelfs op het eind van de zomer zijn laatste strepen sneeuw nog niet had verloren. Als lijntjes, met een grijs krijtje getrokken, gingen de wegen door de vlakke, en ver in 't oosten, dichtbij de Syrische bergen, kronkelde iets zilvers: de Jordaan. Zij zelf, op de bergen van Naphtali, waren de westgrens van deze wonderlijke uithoek, — en o, daar heel ver weg in het zuiden, nog verder dan het Choelé-meer, schemerde, lokkend en geheimzinnig, het meer van Tiberias.

Van achter de Syrische hoogvlakte aan de overkant klom de zon omhoog. Tegen de rose hemel leken de berg-silhouetten zwart, elke rand met een gouden lijn omtekend. Straks zou de zon heet worden; ze moesten verder. Ze hadden nu geen tijd om te blijven staan en om te kijken; boven zouden ze iedere dag en iedere nacht over Galilea uit kunnen kijken, en iedere morgen zouden ze de zon omhoog zien klimmen van achter de bergen aan de overkant. Ze zouden de Hermon wit zien worden in de winter en weer wit-gestreept in de zomer. En deze tocht naar boven zouden ze, zolang er geen verkeersweg was aangelegd, wie weet hoeveel keren maken, al zouden ze misschien wel nooit uitgekeken raken op die levende landkaart in de diepte.

Ze moesten verder. En toen ze, geleid door een oudere, die er de laatste tijden al herhaaldelijk geweest was, de plek bereikt hadden, waar de zon nog geen macht over had omdat het nog heel vroeg was en de plek heel hoog, — de plek, waar vandaag hun kibboets geboren zou worden, — toen greep Tirtsa de arm van het meisje, dat naast haar liep, en zei, dwaas-herhalend en zonder gehoord te willen worden:

„Er is geploegd! Kijk toch, — er is al geploegd!”

Een paar waren bezig met het opzetten van de gegolfd-ijzeren platen, die de voorlopige eetzaal zouden vormen, — want wat is een kibboets zonder eetzaal? Een andere groep was bezig, de palen uit te zetten voor de omheining, en prikkeldraad te spannen van de éne paal naar de andere, — want wat is een kibboets, zeker een

kibboets bij de grens, zonder omheining? Een groepje meisjes, waaronder Tirtsa, had lange tafels uitgezet en was bezig, boterhammen en tomaten en eieren klaar te maken voor het eerste ontbijt in hun eigen huis, — want wat is een kibboets met hongerige chawériem?

Ieder wist zijn werk, voor de hele dag. De ezeltjes waren al ontladen en stonden klaar om een allerlaatste lading naar boven te halen. Straks zouden ze weer naar beneden gaan en boven komen met gasten, die zouden komen om de kibboets in te wijden. Daar zouden Tirtsa's vader en moeder ook bij zijn, — maar ze had werkelijk geen tijd om ernaar te verlangen, want de dag was meer dan vol met werk.

Maar toen de gasten kwamen en ieder zijn werk voor een paar uur neerlegde, toen stond Tirtsa toch maar gespannen de rij van binnenkomenden af te zoeken, tot ze naar voren sprong en als een klein kind riep: „Vader! Moeder! Hier!” Ze had geen oog voor de gezichten, die ze van foto's uit de krant toch zeker had moeten kennen: bekende mensen, die al veel, veel jaren de kolonisatie van het land in de hand hadden gehad en die toch iedere nieuwe nederzetting als een belangrijke gebeurtenis bleven zien, belangrijk genoeg om er een lange reis voor te maken. Ze had alleen oog voor die twee gezichten, die haar het meest bekend waren van alles in de wereld: vader en moeder.

En toevallig, — o, helemaal toevallig, hoor, — kwam ze bij de plechtigheid tussen vader en moeder terecht. Dat was wel geriefelijk ook, want dan kon ze, als iets haar meer raakte dan gewoon, een duwtje met haar elleboog geven naar links of naar rechts, of „ja” mompelen en verstaan worden, of alleen maar naar links of naar rechts kijken en een knikje opvangen.

Een kleine, geestdriftige oude man sprak over de daad van deze nieuwe kibboets. Hij wees naar het noorden, over de bergen van Naphtali heen, waar al enkele kibboetsiem vóór hen waren gesticht, die de volle konsekwentie van grens-kibboets te zijn in de oorlog hadden aanvaard en er doorheen waren gekomen.

„Jullie, deze reeks van kibboetsiem hier boven op de bergen,

bent bezig, een groen tapijt uit te rollen over deze kale bergrug. Jullie schept een grenslijn, waarvan de latere geslachten zullen zeggen: „De grens van Israël is, waar de vruchtbaarheid begint.”

Er werd een vlag gehesen: de witte vlag van Israël met het blauwe Magén David tussen twee blauwe strepen. Van nu af was dat de vlag van de nieuwe kibboets. En veel jonge stemmen, samen met een paar oude stemmen, zongen het Lied van de Hoop.

Toen was het, dat de nieuwe kibboets zijn naam kreeg. Ze hadden de naam geweten, — zelf gekozen hadden ze hem, — maar niemand had hem vandaag of gisteren uitgesproken, omdat ze, zonder afspraak, hadden gewacht op dit ogenblik.

„Ramat Atid zal de naam zijn van deze nieuwe nederzetting in de bergen.”

Ramat Atid, — Toekomst-hoogte. Velen zeiden het zacht voor zich heen, als om de klank te proeven. Het zou al gauw een vertrouwde klank worden in hun mond, en op de nieuwe landkaarten zou op een punt in de bergen van Naphtali staan: „Ramat Atid,” en aan de bus-stations zou een vertrek-bord staan voor de bussen naar Opper-Galilea, en daar zou tussen andere namen staan: „Ramat Atid.”

Vóór Tirtsá langs keken vader en moeder elkaar aan. Hoelang was het geleden, dat ze voor 't eerst de naam „Giv'at Jofi” hadden uitgesproken? Achttien jaar al? Welnee, het was immers gisteren! Maar tussen hen in stond hun grote dochter, die voor 't eerst de naam „Ramat Atid” uitsprak, en daardoor moesten ze wel geloven, dat het niet gisteren was, maar achttien jaar geleden.

Ramat Atid: een stuk geploegd land, een omheining, een goud-ijzeren eetzaal, nog zonder dak, wat tenten, wat ezeltjes, twee muil dieren, twee honden, een geitje en een hoop planken om zo meteen weer verder te bouwen. Nog wat? O ja, — een groep jonge mensen.

Voor 't eerst in die week zouden ze vroeg gaan slapen, moe en loom, maar diep-tevreden.

De zon ging onder achter de berg-reeksen, die achter de hunne

omhoog reikten. Het werd gauw koud na zonsondergang, zo hoog in de bergen. Ze zouden dekens nodig hebben in hun tenten.

Tirtsa wendde zich van de rossige westelijke bergen af en keek uit over Galilea. Ze kon zich haast niet meer herinneren, wat er die dag allemaal was geweest; ze kon alleen het langzaam ver-vagende landschap aan haar voeten in zich opnemen.

Een lange jongens-figuur kwam naast haar staan, zwijgend. Het was Jechiël. Ze voelde zijn aanwezigheid als iets heel vertrouwds, waarbij het niet nodig was, hardop te zeggen wat ze zag en dacht.

Maar toen ze zich afwendde van het donker geworden land-schap, hoorde ze Jechiël zeggen, — en ze wist niet, of het tegen hem zelf of tegen haar was —:

„Nu begint het. Het uitrollen van het groene tapijt.”

Ze knikte hem toe en zei niets.

Maar toen ze even later haar tent binnenging, zoemde in haar hetzelfde wijsje als toen ze de vorige nacht was gaan slapen.

„Laat het nooit ophouden.”

Wat? Het uitrollen van het tapijt over de kale bergen, — samen met alle anderen, — samen met Jechiël.

„Laat het nooit ophouden. O, laat het nooit ophouden.”

17 HOE HET VERDER GING

Er zijn heel wat jaren verlopen sinds het groepje jonge mensen, waar Tirtsa één van was, de kibboets Ramat Atid stichtte, daar boven in de bergen van Naphtali. Negen jaar, — dat is een hele tijd, waarin veel kan gebeuren in het leven van een enkel mensenkind, in het leven van een nauw verbonden groep, in het leven van een volk, in het leven van de mensheid.

Er is maar weinig rust en vrede geweest voor de mensheid in die negen jaar. Als grommende honden zaten de machten tegenover elkaar, honden die elkaar de blikkerende tanden laten zien en die van binnen eigenlijk doodsbang zijn voor wat de ander zal doen. De mensen zelf, ieder apart, die wilden wel vrede; die wilden een dak boven het hoofd van hun gezin, en aarde om voedsel voort te brengen, en een lach en een lied na het werk.

De mensen zelf van de Arabische volkeren rondom Israël, die zullen ook wel vrede gewild hebben, — maar daar werd hun niet naar gevraagd. De machten rondom Israël, die niet konden vergeten hoe het kleine, pasgeboren land had standgehouden toen zij het met z'n allen aanvielen, probeerden nog en wéér de jonge staat het leven onmogelijk te maken, het van de landkaart weg te vegen. Geen middel was daartoe te wreed; misschien zou het lukken door een blokkade, die handel en verkeer onmogelijk maakte, — misschien door niet-aflatende insluipingen van beroepsmoordenaars, die de grensstreken te gevaarlijk zouden maken om het werk voort te zetten en die de nachten van grensbewoners (en het smalle, lange Israël is immers enkel grens!) slapeloos zouden houden, — misschien... Maar al die misschien werkten niet uit, dat het opbouwwerk in Israël ook maar voor één ogenblik gestaakt werd: men begroef en beweende gevallen, men herstelde aangebrachte schade, en men ging verder, verder met bouwen, met kibboetsiem stichten, met immigranten opnemen, met kinderen krijgen en opvoeden, — met leven.

Er kwam een punt, waarop het niet mogelijk was, langer passief af te wachten wanneer de omliggende staten, aangevoerd door

Egypte, hun aangekondigde en voorbereide vernietigingsoorlog zouden verwerkelijken. Op 29 oktober 1956 begon het kleine leger van Israël zijn zesdaagse Sinaï-veldtocht, die om zijn snelheid, gedurfdheid en om het naar verhouding zo kleine aantal offers lang zal voortleven in de algemene geschiedenis. Het doel was drieledig: ten eerste de Gaza-strook, van waar uit de insluipingen georganiseerd waren door Egypte, aan Egypte te ontnemen en dus dit broeinest van sluipmoord buiten werking te stellen; ten tweede de enorme wapen-depots, in de Sinaï-woestijn gereed tot de vernietigingsoorlog tegen Israël, aan de hand van Egypte te ontworstelen, of tenminste onschadelijk te maken; ten derde de Straat van Tiran, die de verbinding vormt tussen de Golf van Elath (Elath is het zuidelijkste punt van Israël) en de Rode zee, internationaal te maken en zodoende ongedaan te maken dat de Egyptische heerser, door afsluiten van het Suez-kanaal voor Israël, de scheepvaart op Rode Zee en dus Indische Oceaan wilde verhinderen. Dit alles gelukte.

Wat heeft dit alles te maken met hoe het verder met Tirtsa ging? Tirtsa's kibboets was immers in het hoge noorden, en de veldtocht en wat erop volgde was in het uiterste zuiden! — Wel: het heeft alles met Tirtsa te maken, zoals het alles te maken heeft met ieder die deel uitmaakt van Israël, en zelfs met ieder, waar ook in de wereld, die hoopt dat rechtvaardigheid zal geschieden met de vreedzame mens, die het goede wil. Het komt er niet op aan, dat Tirtsa de spanningen meemaakte om haar Jechiël, van wie ze dagenlang niet wist waarheen hij opgeroepen was in het leger, maar die zonder letsel weer bij haar thuis kwam, en om haar broer David, die inderdaad aan de Sinaï-veldtocht had deelgenomen en er ook ongedeerd weer uitkwam, — het komt er op aan, dat wat in 't zuiden gebeurde, over het lot van het hele land besliste, over het lot van hun beide kinderen, van wie de jongste toen net geboren was, en over het lot van het Joodse volk in de hele wereld. Want als de vernietigingsplannen tegen Israël niet verijdeld waren, zou het Joodse volk, na negen jaren een eigen

huis te hebben gekend, opnieuw een heemloze balling zijn geworden.

Denk niet, dat deze vèrstrekkende gedachten Tirtsa van de ochtend tot de avond bezig houden. Ze heeft wel wat anders te doen! Zelfs in de spannendste dagen van de veldtocht was ze even nieuwsgierig naar het aantal grammen, dat haar pasgeboren dochtertje Noerith in die week was aangekomen, als iedere moeder van een pasgeboren baby dat is. Die grammen zijn een persoonlijke verdienste van de moeder, want ze komen voort uit haar moedermelk, en het is haar dan toch maar gelukt, haar zorgen om Jechiël en om hoe dat alles moet aflopen, vèr weg te houden van de melk, die ze haar kindje te drinken gaf. Er is een liefdevolle wil in die melk, zoals er een liefdevolle wil is in al het werk, dat ongestoord voort moet gaan ondanks alles: de wil, geen ander te laten merken wat er van binnen wroet en woelt en vraagt en zorgt.

Ja, die Tirtsa en Jechiël dan, en die driejarige Jonathan en die kleine Noerith. Hoe is dat allemaal gegaan.

Ze groeiden samen op, daar in die jonge kibboets; ze waren nog niet toe aan praten over trouwen, al konden ze zich moeilijk een leven zònder elkaar voorstellen. Jechiël, maar ruim een jaar ouder dan Tirtsa, was wel veel rijper dan zij; hij had veel meer meegemaakt dan Tirtsa, die in de schoot van de kibboets was opgegroeid. Daardoor kon hij Tirtsa heen helpen over die eerste moeilijke tijd, ver van het vertrouwde huis.

Toen Jechiël onder dienst moest, een jaar eerder dan Tirtsa, — in Israël hebben ook meisjes dienstplicht, want de bittere noodzaak eist, dat ieder weerbaar is en de niet-weerbaren kan beschermen, — telde ze altijd de dagen tot hij met verlof thuis kwam. In die korte verlof-dagen moest ze inhalen en uitpraten, wat ze gedurende zijn afwezigheid in zich had moeten opsluiten. Maar toen Tirtsa onder dienst moest, ver weg van Jechiëls standplaats, toen zei Jechiël, de verstandigste van de twee: „Nu moeten we ons

vrij denken van elkaar. Wie weet wat voor aardige jongens je ontmoet, — en tegenover die aardige jongens moet je zo vrij staan, alsof ik er nooit geweest was.”

Dat kon hij nu wel zeggen, maar met die vrijheid was het bij Tirtsa maar povertjes gesteld. Iedere aardige jongen, — en er waren er, genoeg, hoor! — werd in Tirtsa's gedachten dadelijk met Jechiël vergeleken en kwam er dan maar bekaaid af. Doordat ze zo zelden tegelijk verlof hadden, moesten ze het alles in brieven uitspreken, en die brieven groeiden en groeiden naar werkelijke, volwassen liefde toe. Jechiël's brieven lagen ergens verborgen in het vakje, waar Tirtsa haar bezittingen mocht opslaan, en Tirtsa's brieven lagen in het vakje, waar Jechiël zijn bezittingen had. Ze verhuisden mee bij iedere overplaatsing. Tot beiden vonden, dat het nu welletjes was, en toen zijn ze getrouwd. Dat was het eind van Tirtsa's militaire loopbaan, want getrouwde vrouwen worden van de dienst vrijgesteld. Het was een vrolijke bruiloft, de vierde in de kibboets, — gelukkig niet de eerste, want Tirtsa had er genoeg van, altijd de eerste en de oudste te zijn, — en haar vader en moeder en David en R'oevén en nog een heel stel chawérim ondernamen de lange reis naar het noorden en vierden hem met hen mee, in het goede vooruitzicht, dat Jechiël over een klein half jaar uit het leger thuis zou komen en zijn werk in de kibboets kon voortzetten.

Jonathan werd in het hospitaal in Tiberias geboren, want dichterbij was er geen stad en geen ziekenhuis. Vader Jechiël kreeg zijn zoon niet te zien eer hij, de vijfde dag na de geboorte, moeder en zoon met de kibboetstender kwam afhalen. Hij gluurde in het witte bundeltje, dat Tirtsa in haar armen naar buiten droeg, zag een rood gezichtje grimassen trekken en zwol van trots. Ja, zo zijn de vaders. Ze hadden het erg goed met z'n drieën.

Na zes weken begon Tirtsa weer te werken; ze werkte in de kippenren en liep om de vier uur naar het baby-huis om Jonathan te voeden. Jonathan deed keurig alles wat er van hem verwacht werd, ontving de nodige lof voor zijn baby-prestaties en groeide daardoor op tot een vrolijk knulletje.

En nu is Noerith er dan bij gekomen, blonde en blauw-ogige Noerith met haar stralende lachje en haar kuiltjes waar een baby maar kuiltjes kan hebben. Ze heeft niets gemerkt van wat er in haar eerste levensmaand voor spanningen waren; dat heeft moeder Tirtsa zelf verwerkt, tot Jechiël ongedeerd thuis kwam en alles zich ten goede keerde.

Zo zijn er veel moeders geweest; soms is de vader niet gaaf thuisgekomen, — soms is de vader helemaal niet thuisgekomen. Dat is Tirtsa zich heel duidelijk bewust, als ze met een gelukkig hart telt en opnieuw telt:

„Jechiël en de kinderen en ik. Alle vier.”

HEBREEUWSE WOORDEN

Kibboets — nederzetting op gemeenschappelijke grondslag; meervoud: kibboetsiem.

Chawér — gezelschap, makker, lid; vrouwelijk: chawéra; meervoud: manlijk en vrouwelijk: chawériem, chawérot.

Noar — jeugd. *Alijat Noar* — Jeugd-Uitzending.

Mottèk — schattig.

Agoeroth — Israëlsche muntstukken. De munteenheid van Israël is het Israëlsche Pond (IL), dat is onderverdeeld in 100 agoeroth. (Enkelvoud: agoera).

Tsabre — in Palestina geborene; eigenlijk: stekelige, van binnen zoete cactusvijg.

Shalom — „dag!"; eigenlijk: vrede.

Channoeka — Inwijdingsfeest; valt ongeveer december; herinnert aan de Maccabeeënstrijd tijdens de Tweede Tempel.

Fellachen — Arabische boeren-arbeiders. (Geen Hebreeuws woord).

Pesach — Overschrijdingsfeest; valt ongeveer maart; herinnert aan de bevrijding uit Egypte.

Magén David — Davidsschild; twee driehoeken door elkaar. (De g uitspreken als in het Franse woord Grand).

Trampen — liften. (Eng. woord).

Tender — kleine vracht-auto. (Eng. woord).

Gewoonlijk valt de klemtoon op de laatste lettergreep, behalve als de laatste letter een stomme e of een korte klank is (tsàbre, Jòfi).

De woorden: kibboetsiem, chawériem, chawéra, chawérot, worden uitgesproken met de klemtoon op de laatste lettergreep.

In de namen: *Haifa*, *Hermon*, *Rahél* wordt de *h* uitgesproken als een zachte ch, zoals in loochenen.

Bij de illustratie op pagina 170

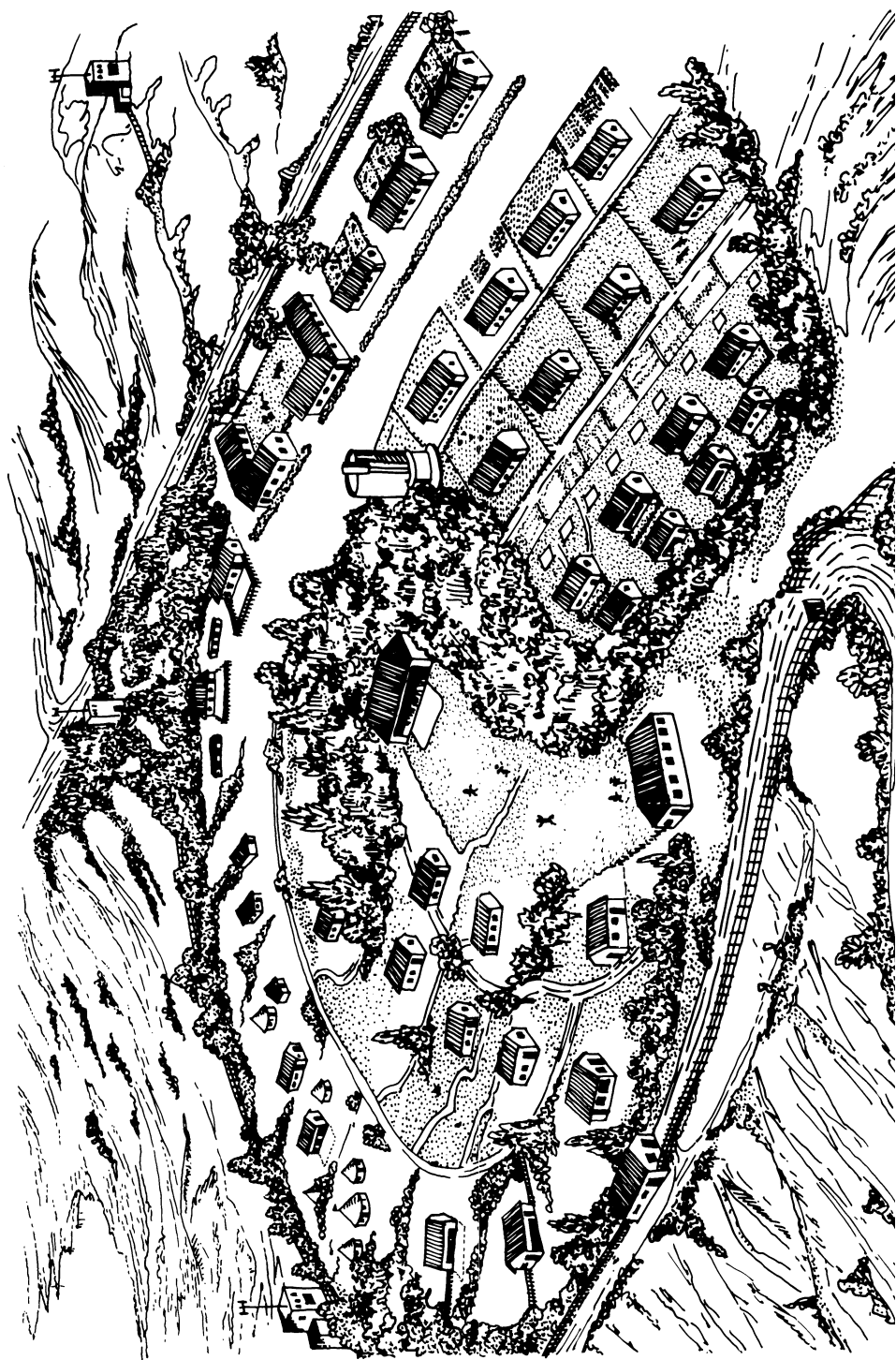
Dit is Tirtsa's kibboets, gezien in vogelvlucht. De meeste kibboetsiem zijn in grote lijnen volgens hetzelfde principe gebouwd, al kan de plaats van de verschillende gebouwen onderling verschillend zijn. De grote eetzaal, waar alle volwassenen van de kibboets eten, staat in de nabijheid van de grote verkeersweg, opdat het eten vanuit de keuken in een vrachtauto geladen kan worden voor hen die werken op verafgelegen velden.

Dichtbij de ingang staat het administratiegebouwtje, waar de boekhouding van de kibboets wordt gevoerd en waar iedere nieuwaangekomene zich meldt om aan de weet te komen waarheen hij zich moet begeven.

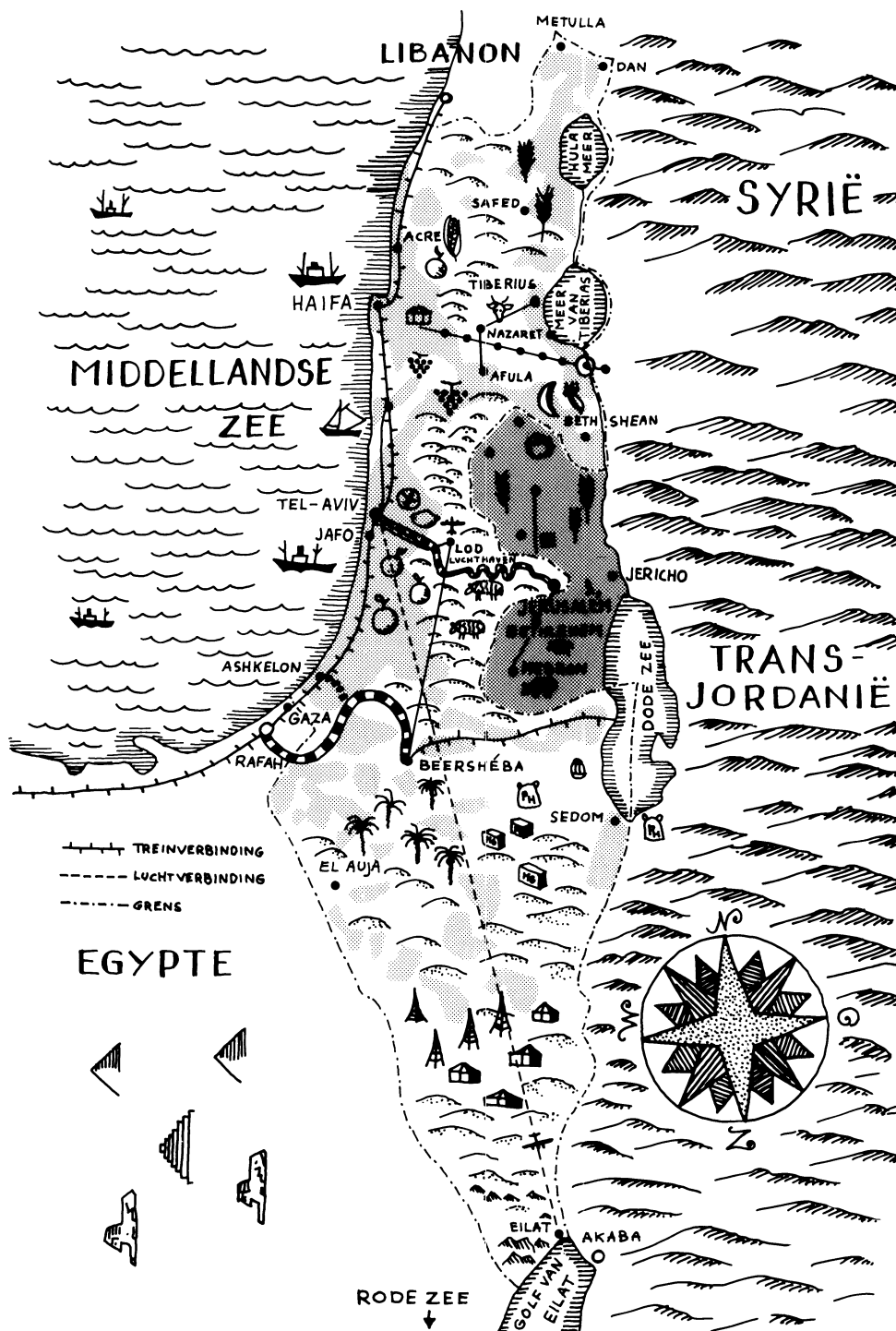
Op het grote grasperk in het midden, waarin men hier kinderfiguurtjes ziet getekend, verzamelden zich de ouders met hun kinderen tegen etenstijd om er samen een poosje te spelen, als zij zelf nog geen tuin bij hun huis hadden aangelegd. Aan het bovineind van dit grasveld staat hier de recreatiezaal (letterlijk cultuurhuis), waarin ook de bibliotheek van de kibboets is ondergebracht. Zo'n zaal of huis kan in een grote en rijke kibboets een groot gebouw zijn, waaraan moeite noch kosten worden gespaard. In En Harod heeft men er een groot museum van gemaakt, waar op gezette tijden tentoonstellingen worden gehouden. De ronde toren in het midden is het koelhuis, waarin de produkten worden opgeslagen, terwijl het tevens als waterreservoir voor droge periodes kan dienen.

De huisjes met de hekken ervoor, schuin onder het koelhuis, zijn de babyhuizen en de kleuterschooltjes voor groepjes van 6 à 8 kinderen die hier tevens wonen en slapen. Ook de school voor de grotere kinderen bevindt zich nog in ditzelfde complex, evenals hun woonhuizen. Zodra de kibboets zich uitbreidt, wordt echter voor iedere verschillende jaargroep een tehuis met school bijgebouwd. Achter het koelhuis vinden we de werkplaatsen en de stallen van het bedrijf. Hierbij horen de wasserij, de naaikamers met strijkkamers en de timmerwerkplaats. Is de kibboets groter of ligt hij gunstig, dan heeft men meestal nog een reparatie-inrichting voor machines en voor vrachtwagens. Daarnaast liggen hier de stallen, een stal voor de paarden, een voor de koeien en een voor het kleine vee, meestal schapen. De meeste kibboetsiem hebben bovendien in de buurt van de stallen tientallen meters lange kippenrennen, waarin de kippen dicht op elkaar huizen.

Links zien we de tenten van de jeugdgroep en haar dagverblijf. De rest van de gebouwen zijn de woonhuizen der chawériem. Elke familie heeft een woonkamer, die meestal ook de slaapkamer der ouders is. Wanneer de kibboets langer bestaat, dan krijgen haar oudste leden meestal een nieuwe woning met een douchecel en een W.C. Soms ook een extra kamertje om er de kinderen apart in te kunnen laten spelen.

Langs de omtrek van de kibboets zien we verspreid een aantal wachttorens staan; deze dienen om de bewoners in onveilige tijden voor naderend gevaar te waarschuwen. Hiervoor is ook de omheining rondom de kibboets bedoeld, maar behalve voor menselijke indringers dient deze ook om dierlijke insluipers zoals de jakhalzen, die men de hele nacht hoort huilen, tegen te houden.

Bij de kaart op pagina 172

Dit is het land Israël in de tijd van Tirtsa, Erets Israël, zoals het tijdens de verstrooiing van de Joden bleef heten en sinds 14 mei 1948 officieel heet. Op deze datum immers werd de staat Israël gesticht en daarna door de Verenigde Naties als lid toegelaten. Er zijn tijden geweest dat Israël groter was, maar ook tijden waarin het zich slechts uitstreckte, zoals men zei, van *Dan* tot *Be'ersheba*. Beide namen bestonden ook toen; Dan was een nederzetting aan de noord-oostgrens, Be'ersheba de stad waarachter de woestijn de Negev begon. Van een min of meer vervallen plaats was zij bezig zich te ontwikkelen tot de grootste stad van het zuiden van Israël.

Zoals je ziet strekte Israël zich toen uit van *Metoele*, een dorp in het noordelijkste topje, tot *Elath*, dat tegenover de Jordaanse stad Akaba aan de gelijknamige golf ligt, welke weer uitmondt in de Rode Zee. Hoewel het klimaat voor Europeanen hier haast ondragelijk is en men nog lang niet van die gemakken was, welke het leven daarin dragelijk kunnen maken, beloofde Elath toch een belangrijke haven en vissersplaats te worden.

Van het noorden naar beneden gaande, komen wij eerst bij het *Hoele-meer* (uitspraak Choelee), met zijn moerassen, welke men bezig was droog te leggen, om er vruchtbare weiden en akkers van te kunnen maken. In het Hoele-meer komen verschillende rivieren samen, die ontspringen op de Syrische berg Hermon; verenigd in de rivier de Jordaan verlaten zij het meer. Aangezien de Jordaan een zeer sterk verval heeft, van in totaal 914 meter, bouwde men indertijd krachtinstallaties bij Naharajiem (op de kaart het cirkeltje onder het meer van Tiberias), om er de electriciteit voor het gehele toenmalige Palestina mee op te wekken. Deze vielen na 1948 echter in handen van Jordanië.

Van het Hoele-meer dalen wij af tot het *meer van Tiberias*, dat ongeveer 200 meter onder de zeespiegelligt. Visvangst is daar een grote bron van inkomsten, terwijl velen in de hete bronnen bij de stad *Tiberias* genezing voor reumatische ziekten zoeken. Aan de noord-westkust van het meer vindt men de ruïnes van de stad Kapernaüm (Kfar Nahoem), waar eertijds Jezus verbleef. Aan de oostkust, bijna in Syrië, de dappere kibboets Eingeb, waar jaarlijks muziekfestivals werden gehouden.

Het stadje *Beth Shan*, wordt reeds in de 16e eeuw v. Chr. genoemd in de correspondentie van de Egyptische Farao's. In de Bijbel wordt het genoemd in het relaas van de slag op Gilboa van Koning Saul met zijn zonen tegen de Filistijnen. Het vormt het oostelijke punt van de vlakte van Jizre'el of Esdraelon, die in het zuiden door het Gilboagebergte en in het westen door de bergen van Samaria en de uitlopers van de berg Karmel wordt begrensd. *De vlakte van Jizre'el* vormde tot voor vijfhonderig jaar een groot moerassig gebied, dat door malaria en andere moeraskoortsen onbewoonbaar was. De Joodse kolonisten slaagden er echter in, ten koste van

bijna bovenmenselijke inspanning deze vlakke droog te leggen en te herscheppen in een vruchtbaar gebied. Als een groene keten zag men er toen de kibboetsien liggen rondom de uitgestrekte gerstakkers, wijngaarden en andere vruchtgaarden. In het noorden van deze vlakte ligt de stad *Nazaret*, de jeugdplaats van Jezus, bedevaartplaats voor de christenheid van de gehele wereld, centrum ook van de Arabische Grieks-orthodoxe Christenen. De plaats *Afoela* is pas omstreeks 1930 gesticht, als werkobject tijdens een periode van grote werkloosheid. Zij vormt het knooppunt van de autobuswegen in de Jizre'elvlakte; het vervoer in Israël vindt hoofdzakelijk per autobus plaats.

Aan de kust tegen de Karmel opgebouwd, ligt *Haifa*, met zijn slanke huizen en koele klimaat een der aantrekkelijkste steden van Israël. Hier kwam de grote oliepijpleiding uit, die van Kirkoeq in Irak via Transjordanië door Israël liep. De grote olieraffinaderijen lagen echter na 1948, toen de olietoevoer door de Arabische landen werd gestaakt, grotendeels stil. Nadat echter de intensieve diepboringen naar olie, die op verschillende plaatsen in het land werden verricht, tenslotte in het gebied Cheletz, in de noordelijke Negev, met succes werden bekroond, kwam er nieuw leven in de olieraffinaderijen.

Na Alexandrië (Egypte) was Haifa de belangrijkste haven van het Midden-Oosten, terwijl de chemische, de textiel- en zware industrie er zich begonnen te ontwikkelen. Acre of Akko is eerst sinds 1948 een Israëlsche plaats; het is de oude stad van de kruisvaarders. De binnenstad droeg altijd nog een sterk Arabisch karakter met zijn overdekte bazars en zijn moskeeën. Napoleon trachtte haar aan het eind van de 18e eeuw tevergeefs uit handen van de Engelsen te krijgen. Wie in Haifa op de Karmel staat, ziet de witte middeleeuwse vestingwallen als een sprookjesburcht uit de blauwe zee oprijzen.

Wij gaan weer naar beneden. Langs fraaie aquaducten gaan we van de zee-badplaats Naharia via Akko naar beneden. We komen langs Haifa en we gaan verder zuidwaarts naar Tel Aviv (Lenteheuvel), de stad die in 1909 op de duinen aan de Middellandse Zeekust werd gesticht. Met zijn voorhaven *Jaffa*, eens een Arabische stad, vormt Tel Aviv het belangrijkste handelscentrum van Israël en in het begin van de Staat had ook de regering hier haar zetel. Minder fraai dan Haifa, is het door het mensengewoel en het drukke caféleven op de boulevards voor velen toch even aantrekkelijk.

In het gehele kustgebied vindt men de uitgestrekte citrusplantages met wier aanleg men, eerst ten westen en ten zuiden van Tel Aviv, aan het eind van de 19e eeuw was begonnen,

Ashkelon is de westelijke buur van de Lachis-streek, dat is: de streek ten noorden van de Negev, die aan de ene kant door de Gaza-strook, aan de andere door Jordanië wordt begrensd, waardoor het voor de toekomst belangrijk was, de streek te bevolken met levenskrachtige nederzettingen. In de Lachis-streek ligt de stad Kirjath Gath.

We gaan terug naar Jaffa. Schuin onder Jaffa ligt Rishon le Zion (Eerste in Zion), met een der grootste wijnkelders van Israël. De andere zijn in Zichron Jaäkov. Bijna alle wijn in Israël wordt voor export verbouwd.

De plaats *Loed* (Lydda) is het middelpunt voor het luchtverkeer in Israël; de K.L.M. en vele andere luchtvaartmaatschappijen en de Israëlische luchtvaartmaatschappij „El Al” hebben hier hun luchthavens.

En nu komen wij ten slotte aan de stad *Jeruzalem*, vanouds het centrum der Joden over de gehele wereld, waarheen zij in de bijna 2000 jaar van hun verstrooiing steeds hun gebed richtten en ook nu nog richten. De hoop der Joden hierheen eens terug te keren, werd in onze tijd wonderlijk vervuld.

De oude binnenstad kent vele Joodse, Christelijke en Arabische bedevaartplaatsen. De regering van Israël, die de nieuwe stad Jeruzalem tot haar zetel maakte, is overtuigd, dat Jeruzalem, het hart van het Jodendom, de eeuwige hoofdstad van het land moet blijven.

Bethlehem, Hebron en Jericho, oude Bijbelse plaatsen bevonden zich sedert 1948 niet meer op Israëliisch grondgebied.

In de rode heuvels rond Jeruzalem werd, zoals trouwens in het gehele gebergte van Israël, veel schapenteelt gedreven; het enige vee, dat met de geiten nog wat voedsel op deze dorre gronden weet te vinden. De verbindingssreek tussen Jeruzalem en de kuststreek, 'de Jeruzalem-corridor' werd meer en meer ontwikkeld door nieuwe nederzettingen, die de grond in de bergen ontgonnen, een bron van levensmiddelen vormden voor de stad Jeruzalem en het contact tussen de kust en de stad handhaven, zodat niet meer - zoals voor en tijdens de Vrijheidsoorlog van '48 - een beleg om Jeruzalem bijna tot ondergang zou kunnen voeren. De corridor was van het grootste vitale belang voor het hart van het land, - en het hart betekent: het leven zelf.

In en nabij de *Dode Zee*, die bijna 400 meter onder de zeespiegel ligt en waarin door het grote zoutgehalte geen dierlijk leven kan standhouden, vindt men asfalt, potas en magnesium, terwijl door middel van enorme zoutpannen het zout uit het water wordt gewonnen.

Een merkwaardig en bijna voorhistorisch dieren- en plantenleven vindt men in de omgeving. De Bijbelse plaats Sodom, waar het in de tijd van Abraham pek en zwavel regende, bevindt zich aan de zuidpunt van de Dode Zee.

Wij zijn nu weer in de woestijn de *Negev* aangeland, wier steden Be'ersheba en Elath reeds boven werden beschreven. De Negev, die meer dan de helft van de oppervlakte van Israël beslaat, werd voetje voor voetje door de Joodse kolonisten vruchtbaar en bewoonbaar gemaakt.

Naast hen trof men er slechts Bedoeïenenstammen aan, die in hun tenten een nog nomadisch bestaan leiden.

In de Negev werd naar fosfor, mangaan-erts, en koper-erts gedolven, terwijl men

er na diepboringen petroleum aantrof. Wat eerst een petroleum-bron leek, blijkt een petroleum-*veld* te zijn, dat telkens door nieuwe boringen geraakt wordt.

Zo werd dit oude-nieuwe land, met zijn langgerekte grenzen, door moeizame pioniersarbeid tot een woonplaats bereid voor de verdreven Joden over de gehele wereld die hier een toevlucht zochten, maar ook voor hen die hier uit liefde tot Israël heen kwamen.